

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

1980 SONRASI UZAK DOĞU ASYA ÜLKELERİ
VE TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN
SERBESTLEŞTİRİLMESİ

Yıldız SAĞLAM

Danışman: Muammer TEKEOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

ADANA, Haziran, 1998

ÖZET

Bir ülkenin dış ticaretinde, genellikle, ithal ikameci-korumacı strateji veya ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulanır. Merkantilizm, ithal ikameci strateji ve ihracata yönelik stratejinin bir arada uygulanmasından yana olup ithalatın mümkün olduğu kadar az, ihracatın da mümkün olduğu kadar fazla olmasına önem verir. Merkantilizme karşı şekillenen liberalizm ise dış ticarete serbestleşmeden yana olmuştur.

Dış ticareti serbestleştirmenin ülke ekonomisi üzerinde olumlu etkiler olduğuna yönelik, liberal doktrinin ortaya çıkmasından günümüze kadar, iyimser bir yaklaşım sözkonusudur. Liberal doktrinde, dış ticareti serbestleştirmenin büyümeyi olumlu şekilde etkilediği düşünülür.

İkinci Dünya savaşı'nın sona ermesinden günümüze kadar geçen otuz yıllık süre içerisinde, Uzak Doğu Asya ülkeleri dış ticarete uyguladıkları politikalarla, "Uzak Doğu Asya Mucizesi"ni yaratmışlardır. Çoğu gözlemciye göre, "Uzak Doğu Asya Mucizesi" dış ticarete serbestleşme sonucunda gerçekleşmiştir.

Uzak Doğu Asya Ülkelerinde Dış Ticaretin Serbestleştirilmesini kapsayan bu çalışmanın amacı kısaca şöyle özetlenebilir. Uzak Doğu Asya ülkelerinin, dış ticareti serbestleştirme politikaları uygulayarak, ekonomik büyüme göstergelerini iyileştirmelerinin ardındaki "belirleyici koşulları" aydınlatmaya çalışmak. Diğer taraftan, bazı dönemlerde ara vermiş olmakla Uzak Doğu Asya ülkeleri ile hemen hemen aynı dönemde dış ticareti serbestleştirme politikası uygulayan Türkiye'nin ekonomik büyüme göstergelerini iyileştirememesine neden olan koşulları ve uygulama hatalarını belirlemeye çalışmak.

Çalışmanın sonucunda, Uzak Doğu Asya ülkelerinin dış ticarete nispi anlamda bir serbestleşmeye sahip oldukları, ancak bunun yanında istikrarlı bir siyasi yapıya sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin ise çok partili sistem uygulamasına geçtiği 1950'den günümüze kadar siyasi istikrarı sağlayamadığı sonucuna varılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER

İthal İkameci-Korumacı Politika

İhracat Yönelik Sanayileşme Politikası

Dış Ticarete Serbestleşme

Mali Serbestleştirme

Planlı Kalkınma

ABSTRACT

In a country's foreign trade, usually, import substitution strategy or export-oriented strategy is being applied. Mercantilism, had advocated that both, import-substitution and export oriented strategies must be applied at the same period. On the other side, mercantilism, also, had advocated export should be high as much as possible and import low as much possible. Liberalism doctrine which arose against mercantilism, advocated liberalisation of foreign trade.

There have been an optimistic approach that, liberalisation of foreign trade have positive effect on economy of a country, from arising of liberalism until our days. It is thought that in liberalism doctrine, liberalisation of trade effects the economic growth in a positive way.

After ending the second world war until our days, in thirty years, Far East Asia countries have created "Far East Asia Miracle". According most observers, "Far East Asia Miracle" has been succeeded by liberalisation of foreign trade. The focus of study which comprises liberalisation of foreign trade in Far East Asia countries can be summarized like this: Trying to clarify "determined conditions" that caused improved economic growth indicators, by applying liberalisation of foreign trade policy. On the other side, trying to determine the applying mistakes and conditions that cause Turkey couldn't improve economic growth indicators.

At the end of the study, we concluded that, Far East Asia countries have relatively trade liberalisation, but they have stability in political structure. Turkey, hasn't provided political stability, from 1950's the date which multi-party system has been started, until our days.

KEY WORDS

Import Substitution Strategy

Export Oriented Industrialisation Strategy

Liberalisation of Foreign Trade

Financial Liberalisation

Planned Development

ÖNSÖZ

Küreselleşme ve dış ticarette serbestleşme 1980'li yıllardan itibaren son derece önemli kavramlar olmuşlardır. Dünya üzerinde, yaygın olarak dış ticarette serbestleştirme süreci 1950'li yıllarda başlamış, dış ticarette serbestleşmeye paralel olarak da sermaye hareketlerinde küreselleşme süreci 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme olgusu kültürel, toplumsal ve ekonomik açıdan kendini göstermektedir. Bu çalışmada ekonomik anlamdaki küreselleşme ve bu küreselleşmenin Uzak Doğu Asya ülkeleri ve Türkiye boyutu ele alınmıştır.

İdeolojik ve siyasal alandaki farklı bakış açıları küreselleşme olgusu üzerinde yapılan tartışmaların devam etmesine neden olmaktadır. Bu konudaki tartışmalarda halen bir konsensus oluşturulamamıştır.

Klasik iktisat yazınında dış ticaretle ilgili olarak ortaya atılan ilk düşünceler dış ticarette serbestleşme serbestleşme tezine yönelik olmakla birlikte çeşitli zamanlarda ve 1930'lu yıllarda ulus-devletler, korumacı dış ticaret politikaları uygulamak durumunda kalmışlardır. Komşuyu zarara sokma politikası adını alan bu tür politikalar dünya dış ticaretini de önemli ölçüde azaltabilmiştir.

Dış ticarette serbestleşme kavramı İkinci Dünya Savaşından sonra A.B.D.'nin öncülüğünde tekrar gündeme gelmiştir. 1980'li yıllarda ise dış ticarette serbestleşme argümanına sermaye akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması uygulamaları da eklenmiştir.

Bu kapsamda özellikle Uzak Doğu Asya ülkelerinde ekonomik büyümenin dış ticarette serbestleşme, sermayenin serbestliği sonucunda sağlandığına yönelik tezler türetilmiştir. Fakat bu bölgede yaşanan mali kriz ile tereddütler ortaya çıkmış bulunmaktadır. Ancak, yine de dış ticarette serbestleşme ciddi bir argüman olup, bu alanda yaşanan son dönemlere ilişkin gelişmekte olan ülkeler deneyiminin irdelenmesi yararlı bir çaba olarak görülmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu deneyimler daha uzun çalışmaların konusunu oluşturacağına benzemektedir. Çalışma bu düşüncelerden yola çıkılarak yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	
Özet ve Anahtar Kelimeler	
Abstract and Keywords	
Önsöz	
İçindekiler	
Giriş	
Tablolar Listesi	
Kısaltmalar Listesi	
Kaynakça	
Özgeçmiş	

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARETTE SERBESTLEŞTİRMENİN BİR İRDELEMESİ

1.DIŞ TİCARETTE SERBESTLEŞME.....	1-2
1.1. Serbestleşme Üzerine Teorik Argümanlar ve Dış Ticarete Serbestleştirmeden	
Umulan Yararlar.....	2-7
1.2. Dış Ticarete Serbestleşme Kriterleri	7-9
1.3. Dış Ticaret Serbestleştirmesinin Gelişmekte Olan	
Bazı Ülkelerde Uygulaması.....	9
1.3.1. Arjantin.....	9-12
1.3.2. Şili.....	12-14
1.3.3. Meksika.....	14-16
1.4. Dış Ticaret Stratejileri.....	17
1.4.1. İthal İkamesi-Korumacılık Stratejisi.....	17-18
1.4.2. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi.....	18-20
1.5. Dış Ticaretin Serbestleştirilmesinde Sermaye Hareketleri	20-21
1.5.1. Dolaysız Yatırımlar.....	21-26
1.5.2. Portföy Yatırımları.....	27-29

1.6. Dış Ticaretin Serbestleşmesini Belirleyen Etkenler.....	29
1.6.1. Ulusal Ekonomik Etkenler.....	29-30
1.6.2. Uluslararası Etkenler.....	31
1.6.2.1. UN (Birleşmiş Milletler: United Nations).....	31
1.6.2.2. IMF (International Monetary Fund: Uluslararası Para Fonu).....	32
1.6.2.3. OECD (The Organization for Economic Co-Operation and Development: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı).....	32-33
1.6.2.4. GATT (General Agreement for Trade and Tariffs: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması).....	33
1.6.2.5. World Bank (Dünya Bankası) ve Yan Kuruluşları.....	33-34
1.6.2.5.1. IFC (International Finance Corporation: Uluslararası Finans Kurumu).....	34-35
1.6.2.5.2. MİGA (Multilateral Investment Guarantee Agency: Çok Taraflı Yatırımlar Garanti Kurumu).....	35
1.6.2.5.3. IDA (International development Association: Uluslararası Kalkınma Birliği).....	35-36

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME-DİŞ TİCARETTE SERBESTLEŞME İLİŞKİSİ VE UZAK DOĞU ASYA ÜLKELERİ

2. KÜRESEL EKONOMİ VE DİŞ TİCARETTE SERBESTLEŞME.....	37
2.1. Küreselleşme Kavramı ve Önemi.....	37-41
2.2. Küreselleşmenin Oluşum Süreci.....	41-44
2.3. Ekonomide Küreselleşme- Serbestleşme İlişkisi.....	44-45
3. UZAK DOĞU ASYA ÜLKELERİNDE SERBESTLEŞME ÇABALARI.....	46
3.1. II. Dünya Savaşı Sonrasında Uzak Doğu Asya Ülkeleri.....	46-49
3.2. Uzak Doğu Asya Ülkelerinde Dış Ticaretin Serbestleştirilmesi.....	50-51
3.2.1. İhracata Yönelik Kalkınmasını “Keiretsu”lara	

Dayandıran Ülke: Japonya.....	52-58
3.2.2. Büyük Aile Şirketleri ve Güney Kore.....	58-69
3.2.3. Tayvan'da Dış Ticaretin Serbestleştirilmesi.....	70-76
3.2.4. Malezya'da Dış Ticaretin Serbestleştirilmesi.....	76-82
3.3. Uzak Doğu Asya Ülkelerinde Devlet ve Planlamacılık.....	82-85
3.4. Uzak Doğu Asya Ülkelerinde Kriz ve Krize Neden Olan Etkenler.....	85-93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ

4.TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİ

SERBESTLEŞTİRME DENEYİMLERİ.....94

4.1. 1923-1929 Dönemi.....	94-95
4.2. 1950-1954 Dönemi.....	95-97
4.3. 1980-1983 Dönemi.....	97-102

5. 1983'TEN GÜNÜMÜZE DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ.....102

5.1. Mal Hareketlerinde Serbestleşme Çabaları.....	102-108
5.2. Finansal serbestleşme ve Etkileri.....	108-112
5.3. Serbestleşme Sonrası Sermaye Hareketleri ve Dış Borçlar.....	113-117

6. SERBESTLEŞMENİN UYGULANMASINDAKİ AKSAKLIKLAR.....117

6.1. Devlet Müdahalesi.....	117-120
6.2. Ekonomik Sistem.....	120-122

7. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN SERBESTLEŞMEYE ETKİLERİ.....122-125

8. SONUÇ.....126-129

KAYNAKÇA.....130-139

ÖZGEÇMİŞ.....140

GİRİŞ

Dış ticarette ithal ikameci-korumacı politikalar uygulandığı ülkelerde, genellikle yetersiz üretim, talep fazlası, etkin olmayan üretim, sınırlı piyasa hacmi, düşük rekabet gücü, düşük pazar payı, ödemeler dengesi açıkları, tekel gücünün oluşması sonucunda karaborsa ve piyasa olmak üzere iki fiyat ve ölçek ekonomilerinden yararlanamama şeklinde sonuçlanmıştır.

Bu olumsuz etkileri yok etmek için ülkeler dış ticarete serbestleşme yolunu bir alternatif olarak seçerler. Her şeyden önce, serbestleşme ile birlikte ithalatta uygulanan kota, lisans, gümrük vergisi ve kısıtlamaların ortadan kalkması ile üretim için gerekli hammadde ve girdiler elde edilebilir. Ara mal, hammadde ve girdilerin elde edilmesi sonucunda üretim gerçekleşir, yetersiz üretim ve karaborsa işlemine yol açan talep fazlalığı ortadan kalkar.

Dış ticarete serbestleşme ile birlikte, sermaye hareketlerinin serbest dolaşımı gerçekleşecek ve bu dolaşım ile birlikte teknoloji ithal edilerek, atıl kapasite kullanılacak ve etkin üretim sağlanacaktır. Etkin üretimin sağlanması sonucunda ülke ihracat yapabilecek bu da sınırlı piyasa hacmine sahip olan üreticilerin daha fazla üretici ile rekabet etmesine yol açacaktır.

Serbestleştirmenin alternatifini oluşturan ithal ikameci politikaların amacı ülke içi sanayinin gelişmesini, böylece ihracatın ithalattan daha fazla gerçekleşmesini sağlayarak ödemeler dengesinde fazla yaratmaktır. Ancak ithal ikameci politika ile birlikte uygulanan döviz kontrolü ve kambiyo denetimleri ülke içi para biriminin aşırı değerlenmesine yol açmakta ve ihracatı pahalılaştırmaktadır. Aynı şekilde, ithalat üzerindeki kısıtlamalardan dolayı üretim için gerekli maddeler ithal edilememekte ve üretim yetersiz kalabilmektedir. Böylece ihracat ithalattan daha az gerçekleşmekte, bu da dış ödemeler bilançosu açıklarına yol açmaktadır.

Belirtilen kapsamda, çalışmanın konusunu Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Malezya oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşının ardından Japon egemenliğinden kurtulan Güney Kore ve Tayvan, Malezya ithal ikamesi politikasını uygulamışlardır. Bu politikayı uygulamalarının nedeni, ekonomik gelişmelerini sağlamak istemeleridir. Ancak, ithal ikameci politika bu ülkelerde etkin olmayan üretim, denizaşırı piyasa olanaklarından ve ölçek ekonomilerinden yararlanamama şeklinde sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda G. Kore ve Tayvan 1960'lı yılların başında, Malezya ise 1980'li yılların başından itibaren dış ticarete

serbestleşme yoluna gitmişlerdir. Serbestleşme sonucunda uyguladıkları ihracata yönelik sanayileşme politikaları halen günümüze kadar devam etmektedir.

Bu ülkeler dış ticarete uyguladıkları serbest ticaret politikaları ile “Uzak Doğu Asya Mucizesini” yaratmışlardır. Gerçekleştirilen bu mucize sonucunda, günümüzde dünya ticaret merkezi Pasifik’e doğru kaymaya başlamıştır.

Ticaret merkezinin değişmesi sonucunda, doğal olarak, ekonomik güç dengesinde bir değişim süreci yaşanmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda çevre ülkelere göre ekonomik açıdan merkez ülke kabul edilen A.B.D.’ye tek rakip ülke S.S.C.B. iken, bu yüzyılın sonlarına doğru yeni rakipler ortaya çıkmıştır. Bu rakiplerin başında Japonya gelmektedir. Ancak, Japonya bu alanda yalnız olmayıp, Asya Kaplanları olarak adlandırılan G.Kore ve Tayvan bu rekabetin içinde yer almışlar ve onlar da merkez ülke olma yarışına girmişlerdir.

Aynı şekilde, Türkiye 1950’li yılların başlarında dış ticareti serbestleştirme yoluna girmiş, ancak içine düştüğü ekonomik kriz nedeniyle 1954 yılında bu uygulamadan vazgeçmiştir.

1960’lı yıllarda başlayan ve yoğun bir şekilde devlet müdahalesini içeren Planlı Kalkınma döneminde ithal ikamesi politikasını uygulayan Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte serbestleşme sürecini tekrar başlatmıştır. Bu süreç günümüze kadar devam etmiştir. Ancak Türkiye, Uzak Doğu Asya ülkelerinin ulaştığı ekonomik büyüme hızına henüz ulaşamamıştır.

Bu kapsam içerisinde çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Dış Ticarete Serbestleştirmenin teorik bir irdelemesini yapmayı amaçlamaktadır. Dolayısı ile serbestleştirme üzerine temel tezler incelenmektedir.

İkinci bölümde Uzak Doğu Asya ülkelerinde dış ticareti serbestleştirme, serbestleştirme sürecinde uygulanan politikalar ve bu politikaların ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri ele alınmakta krize değinilmektedir.

Üçüncü bölümde ise Türkiye’de dış ticareti serbestleştirme süreci, bu süreçte uygulanan politikalar ve bu politikaların Türkiye’nin ekonomik göstergeleri üzerindeki etkileri ele alınarak Uzak Doğu Asya ülkeleri ile bir karşılaştırması yapılmaya çalışılmaktadır.

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Ankara Anlaşması
AB	: Avrupa Birliği
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BBYKP	: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BM	: Birleşmiş Milletler
C.İ.B.	: Cari İşlemler Bilançosu
C.İ.F.	: Cost Insurance and Freight
Ç.U.Ş.	: Çok Uluslu Şirketler
DBYKP	: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
ECU	: European Currency Unit
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FAO	: Food and Agricultural Organization
F.O.B.	: Free on Board
GATT	: General Aggrement Terms of Trade
GB	: Gümrük Birliği
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDTM	: Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı
IDA	: International Development Association
IFC	: International Finance Corporation
IMF	: International Monetary Fund
İBYKP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri

KP	: Katma Protokol
MİGA	: Multilateral Investment Guarantee Agency
NATO	: North Atlantic Trade Organization
OEEC	: Avrupa İktisadi İşbirliği Komisyonu
OECD	: The Organization for Economic Corporation and development
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
S.S.C.B.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TOB	: Türkiye Odalar Birliği
ÜBYKP	: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
YGÜ	: Yeni Gelişmekte Olan Ülkeler

TABLolar LİSTESİ**Sayfa No:**

Tablo.1. Arjantin'in Ekonomik Göstergeleri.....	10
Tablo.2. Arjantin'de Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın Sektörel Dağılımı.....	11
Tablo.3. Şili'nin İhracatında Bakırın Önemi (1960-90).....	13
Tablo.4. Şili'de İhracatın Büyüme Oranı (Yıllık % Oran).....	13
Tablo.5. Meksika'nın Ekonomik Göstergeleri.....	16
Tablo.6. Gelişmekte Olan Ükelere Yönelik Dolaysız Yatırımlar (Milyar Dolar).....	24
Tablo.7. Gelişmekte Olan Ükelere Yıllık Ortalama Net Sermaye Girişi (Milyar Dolar).....	28
Tablo.8. 1967-1996 Yılları Arasında Japonya'nın İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyar Yen).....	54
Tablo.9. 1980 Sonrası Japonya'da Sermaye Hareketleri (Milyar Dolar).....	56
Tablo.10. Güney Kore'de Birinci Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri 1962-1966.....	59
Tablo.11. Güney Kore'de İkinci Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri 1967-1971.....	60
Tablo.12. Güney Kore'nin 1967-1996 Yılları Arasında İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyon Dolar).....	61
Tablo.13. Güney Kore'de Üçüncü Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri 1972-1976.....	62
Tablo.14. Güney Kore'de Dördüncü Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri 1977-1981.....	63
Tablo.15. 1980-1994 Arası Güney Kore'de Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar).....	64
Tablo.16. Güney Kore'de Beşinci Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri 1982-1986.....	65
Tablo.17. Güney Kore'de Altıncı Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri 1987-1991.....	66
Tablo.18. Tayvan'ın GSYİH'ında Meydana Gelen Reel Büyüme (%).....	73

Tablo.19. Tayvan'ın Yurtiçi Tasarrufları ile Yatırımlarının GSYİH'daki % Oranları.....	74
Tablo.20. Malezya'da İmalat Sanayinin Yapısı (%).....	76
Tablo.21. Malezya'da Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın Sektörel Dağılımı (%).....	77
Tablo.22. 1967-1979 Yılları Arasında Malezya'nın İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyon Ringgit).....	77
Tablo.23. 1980-1996 Yılları Arasında Malezya'nın İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyon Ringgit).....	78
Tablo.24. 1980-1994 Yılları Arasında Malezya'nın Sermaye hareketleri (Milyon Dolar).....	79
Tablo.25. Dış Ticarete Serbestleşme Sonrası 1980-83 Döneminde Türkiye'de İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyon Dolar).....	101
Tablo.26. 1983 Sonrası Türkiye'de İthalat ve İhracat işlemleri	104
Tablo.27. İhracatın Sektörel Dağılımı (1980-1990) (Dolar Değerleri Üzerinden Hesaplanmış % Paylar).....	108
Tablo.28. 1980 Sonrası Türkiye'de Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar).....	115
Tablo.29. Türkiye'nin 1987-94 Arası Dış Borç Durumu (Milyar Dolar).....	116
Tablo.30. Sermaye Yatırımları (Cari Fiyatlarla Milyar TL).....	118
Tablo.31. Türkiye'de Sabit Sermaye Yatırımları.....	119

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARETTE SERBESTLEŞMENİN BİR İRDELEMESİ

1. DIŞ TİCARETTE SERBESTLEŞME

Genel anlamıyla dış ticaret politikası, devletin dış ticarete müdahale ile ilgili olarak izlediği politikaları ifade eden yani hükümetin ithalat ve ihracatı özendirme, sınırlandırma veya bu işlemlerin yapılış biçimlerini düzenleme amacıyla aldığı önlemler bütünüdür (Seyidoğlu, 1992, s.170).

Genel ekonomi politikasının önemli bir aracı olan dış ticaret politikası, devletin dış ekonomik faaliyetlere dolaylı veya doğrudan müdahaleleri sonucunda ortaya çıkmakta ve günümüzde sadece mal ve hizmet hareketlerini kapsamakla kalmayıp, emek, sermaye ve teknoloji hareketlerini de kapsamaktadır.

Bu tanımlar doğrultusunda, iktisat teorisi, dış ticaret politikalarını ikiye ayırmaktadır. Bunlar; (Togan, 1993, s.227)

(1) İçe dönük politikalar: Bir ülke içerisinde üretim ya yurt içi pazar ya da yurtdışı pazar için yapılır. Eğer uygulanan dış ticaret politikası yurtiçi pazara yönelik üretim ile yurtdışı pazara yönelik üretim arasında ayırım yapıp, yurt içi üretimi teşvik ediyorsa uygulanan politikalar içe dönük politiklardır.

(2) Dışa dönük politikalar: Eğer yurtiçi piyasa ile yurtdışı piyasa arasında ayırım yapılmıyorsa, uygulanan politikalar dışa dönük politiklardır.

İçe dönük politikalar “İçe dönük sanayileşme” veya “ithal ikamesi” stratejisinin uygulanmasına yönelik politiklardır. Dışa dönük politikalar “Dışa dönük sanayileşme” veya “İhracata yönelik sanayileşme” stratejisinin uygulanmasına yönelik politiklardır. Dış ticaretin serbestleştirilmesine yönelik olarak, ihracat ağırlıklı veya ithalat ağırlıklı politikalar uygulanır. Fakat, dış ticarete serbestleşmeye geçen ülkeler genellikle ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulanmasından sonra ithalatta kademe kademe serbestleşmeye giderler.

Bir ülkede dış ticaretin serbestleştirilmesi; uluslararası ticarete uygulanan miktar kısıtlamaları, kota, gümrük vergileri; tarife dışı engeller ve kambiyo denetiminin kaldırılarak devlet ve bireylerin müdahale olmaksızın, piyasa koşulları içerisinde mal alıp satmalarıdır.

1.1. Dış Ticarete Serbestleşme Üzerine Teorik Argümanlar ve Dış Ticaretin Serbestleştirilmesinden Umulan Yararlar

Serbest dış ticaret kavramı ilk kez XVII. yüzyıl merkantilistlerinden olan Edward Misselden tarafından, 1620'li yıllarda, İngiltere'de kendini hissettiren ekonomik durgunluğun sebeplerini araştıran kitabında kullanılmıştır. Ancak, Misselden'in bu deyimle kastettiği "serbest ticaret" bugünkü anlamında olduğu gibi, yani ithalatın her türlü sınırlamadan arındırılması anlamına gelmiyordu. Misselden'in bu deyimle kastettiği "rekabetten kurtulmak" ve "serbest ihracat yapmak" idi (Savaş, 1997, s.154).

Bugünkü anlamda kullanılan serbest dış ticaret kavramının temelleri liberal doktrinin ortaya çıktığı döneme, 18. yüzyıla kadar uzanır. Merkantilizmin mutlakiyetçi devlet anlayışına ve teolojik dünya görüşüne karşı olarak şekillenen liberal iktisat öğretisi serbest piyasa içerisinde dış ticaretin gerekliliğini savunur. Liberal iktisat öğretilerine göre, herkesin kendi iradesinin başkalarının iradesi ile uzlaşabilmesi anlamına gelen doğal hukuk kurallarına göre işleyen üretim ve değişim sistemine dışarıdan bir müdahale yapılmamalıdır. Çünkü müdahale doğal uyum ve bütünleşmeyi ortadan kaldıracaktır. Müdahalenin var olduğu durumlarda bireyin özgürlükleri kısıtlanacak ve bazı bireylerin başkaları üzerinde baskı uygulaması ile toplumsal uyum bozulacaktır. Bu nedenle liberal iktisat öğretisinin temel sloganı "Bırakınız yapsınlar, Bırakınız geçsinler" ile ifade edilmiştir (Şaylan, 1995, s.27). Tanımından da anlaşılacağı gibi liberal doktrin hem ülke içi hem ülkelerarası iktisadi özgürlükten yana olup herhangi bir müdahaleyi reddetmektedir. Devlet, sadece bireylerin hayat, iktisadi özgürlük ve özel mülkiyet gibi doğal haklarını koruyacak yasaları düzenlemelidir.

Liberal iktisat öğretisinin bir uzantısı olan klasik öğretinin ünlü düşünürü Adam Smith, serbest dış ticaretin en önemli savunucularından biri olmuştur. "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde merkantilistlerin aksine, dünyada serbest dış ticaretin gerek ülkelerin ve gerekse dünya refahının artması bakımından çok daha yararlı olacağını savunmuş ve merkantilistlerin kapalı ekonomi uygulamasıyla kârlı olunacağı görüşlerini çürütmüştür (Karluk, 1996, s.12).

Klasik iktisat öğretisinin diğer ünlü düşünürü olan David Ricardo, Büyüme açısından dış pazarların yararlı rolünü yadsımamakla birlikte, zorunlu bulmamıştır. Ona

göre, bir ülke kendi iç potansiyeli ve kârın azamileştirilmesi dürtüsü ile üretim faktörlerinin optimal dağılımını ve büyümeyi sağlayabilirdi. Fakat “Mukayeseli Maliyetler” teorisinde özgür bir dış ticaretin, her ülkenin uzmanlaşmasını sağlayarak tüm ulusların yararına olacağı tezini ileri sürmüştür. Bu tez geliştirilmiş biçimiyle günümüzde küreselleşme ideolojisinin temellerinden birini oluşturmaktadır (Timur, 1996, s.58).

1929 yılına kadar, kuramsal olarak liberal öğretide devletin iç ve dış ekonomiye müdahalesi reddedilmiştir. Fakat bu tarihte dünya ekonomik bunalımının başgöstermesi sonucunda, gereken durumlarda devletin ekonomiye müdahalesinin şart olduğu John Maynard Keynes tarafından ileri sürülmüştür.

Keynes, “Pazar ekonomisi herşeyi kendi kendine çözer” görüşünü reddetmiştir. Keynes’e göre, “gelirler eşitsiz dağıldığı için pazar mekanizması kendinden beklenen görevi yerine getirmez. Bu eşitsizlik sürekli olarak arz ve talep arasında dengesizliğe yol açar. Talep düşük kalır, bu da krize yol açar” demiştir. Keynes’e göre, krizin ortaya çıkmaması ve ekonominin gelişmesi için talebin suni olarak yükseltilmesi gereklidir. Böylece, devlet pazar mekanizmasına müdahale ederek talebi suni olarak yükseltir. Keynes’le birlikte, devletin ekonomiye müdahalesinin zorunlu olduğu düşüncesi teoride yerini almıştır (Şaylan, 1997, s.11). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, çoğu ülke savaş nedeniyle bozulan ekonomilerini düzeltmek için Keynezyen devlet müdahalesini yoğun şekilde içeren ithal ikamesi stratejisini uygulamışlardır.

1930’lu yıllarda ekonomik buhrana çözüm olarak ortaya çıkan ve devlet müdahalesini yoğun bir şekilde içeren Keynezyen teori, 1950’li yıllara kadar egemenliğini sürdürmüş ve güçlenmiştir. Fakat bu yıllarda, Keynezyen teorinin oldukça güçlenmesi neo-klasik iktisatçıların tepkisini çekmiş ve onları eleştirmeye yöneltmiştir (Savaş, 1997, s.52). Neo-klasik eleştiriler, Keynezyen yaklaşımın müdahale anlayışına yöneliktir. Devletin ekonomiye müdahalesine, piyasa mekanizmasının işleyişini çarpıttığı gerekçesi ile karşı çıkan neo-klasiklere göre eşitliği sağlayacak olan devlet müdahalesi değil, rasyonel karar alıcı bireylerin harekete geçirdiği piyasa mekanizmasıdır. Neo-klasik anlayış “güçlü olan ayakta kalır” prensibine dayalı “Sosyal Darwinist” bir anlayışa sahiptir. Neo-klasik devlet müdahalesi günümüzde küreselleşme olarak ifade edilen serbest piyasa mekanizmasının uluslararası entegrasyonunu sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde somutlaşmaktadır (Türkay, 1997, s.34-35).

Uluslararası ticarete serbestleştirmenin ekonomik anlamda büyümenin motoru olduğu yönündeki düşünce A.Smith'e varıncaya kadar eski olmasına (Edward, 1993, s.1358) ve neo-klasiklerin Keynezyen teoriye yönelik eleştirilerine karşın korumacı politikalar 1960'lı yıllara kadar etkili olmuştur. Ancak, Keynezyen müdahale anlayışını içeren ithal ikamesi stratejisinin uygulanması ile istenen ekonomik sonuçlar (etkin üretim, geniş piyasa hacmi, yüksek rekabet gücü, dış ticaret fazlası vb.) elde edilemeyince, 1960'lı yıllardan itibaren farklı zamanlarda, dış ticaret stratejisi olarak ithal ikameci politikalarından vazgeçilip, dış ticaretin serbestleştirilmesi yoluna gidilmiştir.

1960'lı yıllardan günümüze kadar dünya ülkelerinin çoğunun dış ticarete serbestleşme yoluna gitmeleri ile birlikte piyasa ekonomisi kavramı, dünyanın bütün toplumlarındaki değişim eğiliminin, batı toplumlarına özgü, özel bir kurumsallaşma ve organizasyon biçiminin gelişme süreci içerisinde ortaya koyduğu temel ilkeler topluluğuna verilen bir isim olarak doğmuştur (Tekeoğlu, 1991, s.7).

Ancak, 1970'li yıllara gelindiğinde de bazı hükümetler, ekonomiye müdahaleye devam ettiler. Ekonomiye yapılan müdahalelerin belli başlıcaları şunlardır. Belli sektörlerle tahsis edilen sübvansiyonlu krediler, şirketlerin kârlarını arttırmak için uygulanan düşük mevduat faiz oranları ve kredi faizlerine getirilen tavanlar, devlet bankalarının kurulması ve mali açıdan desteklenmesi, gerilemekte olan sanayi sektörlerine sağlanan sübvansiyonlar, uygulamalı araştırmalar için kamu yatırımları, şirketlere ve sektörlerle getirilen ihracat hedefleri, ihracat pazarlama kuruluşlarının oluşturulması ve kamu ile özel kesim arasında bilgi alışverişinin sağlanması (Saat, 1995, s.12-13).

Bazı ülkeler ise serbestleşme politikalarını uygulamaya koymuş, fakat yüksek enflasyon ve ödemeler bilançosu açığı ile karşılaşmışlardır. Monetarist yaklaşıma göre, bu ülkelerde oluşan enflasyon ve ödemeler bilançosu açıklarının kaynağı gerçekte aşırı para arzı ve aşırı değerlenmiş döviz kurudur (Çarıkçı, 1996, s.249).

1980'li yıllarda "Piyasa ekonomisini kamu müdahalelerinden arındırma" yani deregülasyon hareketi, A.B.D.'de Reagan, İngiltere'de ise Margaret Thatcher tarafından başlatılmıştır (Kazgan, 1994, s.45). Şaylan(1995, s.42)'in, Whitaker (1987)'den aktardığına göre, 1980'li yıllarda büyük bir yaygınlık kazanan ve kabul gören deregülasyon hareketi "Reaganizm-Thatcherizm" olarak tanımlanmış ve yeni bir Laisser-Faire dalgası olarak devlete karşı güçlü bir saldırı başlatmıştır. Devletin sosyo-ekonomik içerikli tüm işlevlerini

mümkün olduğu kadar tasfiyeye yönelik bu girişim, siyasi sürecin yerine pazarın ikamesine çalışmıştır.

Thatcherism-Reaganism politikalarının üç önemli özelliği vardır (Şaylan, 1995, s.120-130);

- (1) Toplumsal bölüşüm düzeninin köklü bir biçimde değişmesi,
- (2) Devletin ekonomiye müdahale biçiminin radikal bir biçimde değiştirilmesi,
- (3) Bütün ekonomik süreçlerin ve küreselleşmenin hız kazanması.

Deregülasyon adı ile uygulamaya konan yeni iktisat politikası makro iktisadi değişkenleri etkilemekle birlikte kalkınma stratejisini de değiştirmiştir. Bu dönemde, iktisadi faaliyetler içerisinde devletin rolü minimize edilmiştir. 1950'li ve 1960'lı yılların kalkınma iktisadının yaklaşımının aksine, 1980'lerde egemen olan anlayış “-Government Failure- yani -Devletin Başarısızlığı-” olmuştur. Bu dönemdeki iktisadi politika, özel sektör dinamiğinden yararlanmak, dışa açılmak, piyasaların kendi haline bırakılarak en doğru fiyatların oluşmasının ortamının yaratılması ve buna bağlı olarak doğru iktisadi kaynak dağılımının gerçekleştirilmesi ve iktisadi verimlilik açısından en yüksek iktisadi getiriye veren sektörlerin desteklenmesi olmuştur (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1996, s.8).

1980'li yıllardaki deregülasyon hareketi ile birlikte dış ticareti serbestleştirme rüzgârı dünya ülkelerinin çoğunda başlamıştır. Bu rüzgâr 1914 yılından beri kollektivist sistemi uygulayan S.S.C.B. (Bugünkü adıyla Bağımsız Devletler Topluluğu'nu)'yi de etkilemiştir. Serbestleşme rüzgârı 1980'li yıllarda Gorbaçov'un iktidara geldiği dönemde S.S.C.B.'de esmeye başlamış, ancak daha sonra bu rüzgâr fırtınaya dönüşmüş ve Doğu Bloku parçalanmıştır. Bu süreci, kollektivist sistemin yerini serbest piyasa ekonomisine bırakması izlemiştir (Kazgan, 1994, s.45). Böylece, dünya ülkelerinde dış ticaretin serbestleştirilmesi radikal değişimlere yol açmış A.B.D. ve S.S.C.B. arasındaki soğuk savaş A.B.D. lehine sonuçlandırmıştır.

Liberal bakış açısından, soğuk savaşın bitmesi, insanlığın ilerleyen tarihinde ileriye dönük büyük bir sıçrama olarak ele alınır. Kollektivizmin sona ermesiyle, dünya egemenliği için büyük ideolojik savaş sona ermiştir (Huysmans, 1995, s.473). Soğuk savaşın veya diğer anlamda ideolojik savaşın sona ermesiyle birlikte bloklararası çekişmeler yerini merkezsiz bir dünyaya bıraktı. A.B.D., artık kayıtsız şartsız dünya ekonomisinin lideri konumunda olmamakla birlikte, dünya ticaret merkezi Japonya'ya doğru kaymaktadır. Kollektivist

sistemin serbest piyasa karşısında bir performans sağlayamaması ve Sovyet sisteminin çöküşü iktisat içinde piyasa modelinin ve serbest piyasa modeline dayanan standart iktisat kuramının kendine güven kazanmasına yol açmıştır (Buğra, 1997, s.5).

Dış ticaretin serbestleştirilmesinden umulan yararları şöyle sıralayabiliriz; Her şeyden önce, ülkeler kendilerinin üretme imkânına sahip olmadıkları, ürünlere sahip olmayı umdukları gibi, belli bir sanayileşme düzeyi elde etmeleri için gerekli makina ve aletleri gelişmiş ülkelerden ithal etmeyi umarlar. İç pazarda rekabetin teşvik edilmesi iç pazarda rekabeti teşvik edecek ve anti-tekelci bir araç teşkil edecektir. Az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde tam rekabet koşulları çeşitli nedenlerle işlemez ve tekelci eğilimleri arttırır. Fakat, dış ticaretin serbestleştirilmesi sonucunda ithal mallarının iç pazarlara gelmesi ve bu eğilimlerin ortadan kalkması beklenir (Alpar, 1985, 154).

Diğer taraftan, serbest dış ticarete geçilirken kaynaklar yeniden tahsis edilmektedir. Bu yeniden tahsis ile verimliliğin artması ve yüksek oranda istihdam yaratması beklenir (Ulusoy, 1997, s.38). Uzun dönemde kaynakların daha iyi tahsis edilmesi yolu ile ekonomik refahın düzelmesi ve bir ülkenin uluslararası ticaret politikalarının düzenlenmesi beklenir. Bunun dışında, serbestleşmenin genel koruma düzeyini düşüreceği ve farklı faaliyetler arasında koruma alanını daraltacağı kabul edilir. Uzun dönemde ise kaynak akımını ithal ikamesinden uzaklaştırıp, ihracata doğru kaydıracağı varsayılır (Mussa, 1987, 2.61).

Dış ticaretin serbestleştirilmesinin, ithal edilebilir malların fiyatlarına nazaran ihraç edilebilir olanın fiyatlarını yükseltme yolu ile teşviki ithal ikamesinden, ihracat ağırlıklı olana kaydırıp, ihracatta bir yükselmeye yol açması beklenir (Urata, 1994, s.366).

Dış ticarette kota, lisans ve vergi şeklinde korumacı politikaların uygulanması piyasaya az ürün sürülmesine ve tekel gücünün güçlenmesine neden olur. Dış ticarette serbea, rasyonel karlar yararlar arasında, piyasada ürün kıtlığının ortadan kalkarak tekelci gücün kırılması yer alır.

Dış ödemeler dengesizliklerinin giderilmesi; ülkelerarası uygulanan korumacı politikaların amacı ithalatın kısıtlanması ve ihracatın arttırılmasıdır. Ancak uygulanan kota ve vergi nedeniyle üretim için gerekli hammadde ve girdiler yeterli üretime yetecek şekilde elde edilememekte, ihracat gerçekleşmemekte ve ithalatın ihracattan daha fazla artarak ödemeler dengesi açığının daha da büyümesine yol açmaktadır. Dış ticaretin

serbestleştirilmesiyle yeterli hammadde ve aramallar elde edilecek ve yeterli üretim sağlanacaktır.

Diğer taraftan dış ticaretin serbestleştirilmesiyle teknolojinin ithal edilmesi ve ekonomik anlamda kalkınmanın elde edilmesi beklenir. Ayrıca aramal ve girdilerin daha ucuza ithal edilerek kârın azamileştirilmesi beklenir.

1.2. Dış Ticarete Serbestleşme Kriterleri

Dış ticaretin serbestleştirilmesi genel bir tanımlamayla, bir ülkenin uluslararası ticarete uyguladığı kısıtlama, gümrük tarifeleri, kotalar, yasaklamalar ve kambiyo kontrollerinin kaldırılarak, ülkenin dışa açılması ve dünya ekonomisi ile bütünleşmesidir. Yani dış ticarete serbestleşme, ticaret kısıtlamalarında bir azalma ve politikacılar tarafından isteğe bağlı olarak uygulanan müdahalelerin yerine fiyat mekanizmasının kullanılmasıdır (Thomas-John, 1991, s.12). Başka bir anlatımla korumacılıkta bir azalmayı gösterir. Devlet dış ticaretteki faaliyetlerinden çekilmekte, dış ticareti kısıtlayıcı önlemler almak yerine varolan kısıtlamaları kaldırmakta ve dış ekonomik faaliyetlerde yerini serbest piyasa ekonomisine bırakmaktadır.

Dış ticaretteki serbestleşme ile birlikte, ülkelerarası pazar ekonomisi devreye girmektedir. Pazar ekonomisi, (Tekeoğlu, 1991, s.8)'nin belirttiği gibi "genel bir eğilim olarak, 'değer biçme süreci'nin piyasalar tarafından belirlendiği, iktisadi özgürlüklerin temel alındığı, rekabetin yaşayabildiği, finansal sistemin kaynak yaratabildiği ve bunu başka kesimlere aktarabildiği, serbest dış ekonomik ilişkilerin varolduğu ve tüm bunların az çok rasyonelleşmiş birey kararlarıyla yürütülebildiği bir ortam"dır.

Bugün dünya ülkelerinin hemen hemen hepsinin dış ticarete serbestleştirmeye gitmelerinin farklı nedenleri vardır. Bazı ülkeler, diğer ülkelerdeki potansiyel tüketici gruplarına ulaşabilmek ve ihracatı arttırmak, bazı ülkeler ise ülke içindeki üretim darboğazını ortadan kaldırmak için dış ticarete serbestleşmeye giderler. Ancak bütün ülkelerin, hızlı ekonomik büyüme sağlamak için, dış ticareti serbestleştirmeleri ortak amaçtır. Nitekim hızlı ekonomik büyümeyi sağlayabilmek için de ekonomik özgürlüğe ihtiyaç vardır. Ekonomik özgürlüğün göstergeleri ise şunlardır (Scott, 1997, s.157);

- (1) Dış ticarete uygulanan tarife oranının düşük olması,
- (2) Dış ekonomik faaliyetlerde vergilemenin düşük olması,

- (3) Devletin üretim payının minimum olması,
- (4) Ülke içinde enflasyon oranının düşük olması,
- (5) Yabancı yatırım üzerinde kısıtlama olmaması,
- (6) Banka kısıtlamalarının olmaması,
- (7) Fiyat ve ücret kontrolünün olmaması,
- (8) Mülkiyet haklarının olması,
- (9) İş dünyasına yönelik düzenlemelerin olması,

Ekonomik performans ve dışa açılma arasında güçlü bir bağlantının olduğuna yönelik iddialar olmasına karşın, kesin bağın tanımlaması yapılmamıştır. Bununla birlikte, dış ticaretin serbestleştirilmesinin sonucunda ticaret hacminin ölçülmesinde üç ticaret oranı kullanılmaktadır (Bergejik, 1997, s.163).

İhracatın GSYİH'ya oranı,

İthalatın GSYİH'ya oranı,

Dış ticaret (İhracat + İthalat)'ın GSYİH'ya oranı.

Bu oranlar dışında İthalat/GSMH, İhracat/GSMH, Yatırım/GSMH, Yurtiçi Tasarruf/GSMH vb. oranlar dış ticaret hacminin ölçülmesinde kriter olarak kullanılmaktadır.

Bu oranlardan İhracat/GSYİH ve İhracat/GSMH oranlarının büyük olması, bir ülkenin ihracatının fazla, üretim hacminin geniş ve rekabet gücünün yüksek olduğunun bir göstergesidir. Çoğu ülkenin dış ticaret işlemlerinden elde etmek istediği sonuç budur. İthalat/GSYİH ve İthalat/GSMH oranlarının düşük olmasına dikkat edilir. Söz konusu oranların yüksek olması ülkeye fazla ithalat yapıldığı ve ülke içi üretim kapasitesinin düşük olduğu anlamına gelir.

Bazı araştırmacılar ithalatın GSYİH'ya veya ihracatın GSYİH'ya oranının kullanılarak bir ülkenin dış ticaretteki serbestliğinin ölçme yönteminin sağlıklı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Çünkü, ticaret dengesinin GSYİH'ya oranı bazı ülkeler için, açık ticarete bile düşük olmuştur (O'Rourke, 1997, s.170).

Söz konusu kriterler üzerindeki tartışmalarla birlikte bir çok ekonomist, ekonomik anlamda serbestleşmenin, ekonomik gelişmenin ana unsuru olduğunu vurgulamış ve ekonomik serbestliğe sahip ülkelerin, ekonomik serbestliğe sahip olmayan ülkelere daha büyük ekonomik gelişme oranına sahip olduklarını belirtmişlerdir (Scott, 1997, s.156).

Buna rağmen serbest dış ticaret uygulamaları istenilen şekilde işlememektedir. Serbest piyasa ekonomisinin istenilen şekilde işlemlerini engelleyen unsurlar şöyle sıralanabilir (Tekeoğlu, 1991, s.11).

- Kamusal mallar ve dışsallıklar
- Vergilemenin yol açtığı darboğazlar
- Gelir dağılımının durumu
- Enformasyon eksikliği.

1.3. Dış Ticaret Serbestleştirmesinin Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerde Uygulaması

İkinci Dünya Savaşı sonrası çoğu ülke tarafından uygulamaya konulan ithal ikamesi politikasının başarısız sonuçlanması ile birlikte dış ticarete serbestleştirme politikaları uygulamaya konulmuştur. Bu ülkeler arasında Çalışmanın konusunu oluşturan Uzak Doğu Asya ülkelerinden, Tayvan, Güney Kore ve Malezya ile Türkiye vardır. Bu ülkeler dışında Şili, Arjantin, Brezilya, Meksika, Endonezya, Tanzanya, Hong Kong, Singapur, Tayland ve Kolombiya da dış ticarete serbestleşme politikası uygulamışlardır. Dış ticaretin serbestleştirilmesi uygulaması bu ülkelerin her birinde değişik biçimlerde uygulanmıştır.

1.3.1. Arjantin

Arjantin, 1939 yılına kadar ihracatı tarıma dayalı bir ülke olarak serbest piyasa sistemini uygulamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte tarımda bir duraklama olmuştur. 1930 Dünya Bunalımı ile gerileyen ekonomik başarı bu dönemde daha da kötüye gitmiştir. Bunun sonucunda Arjantin, dışa açık bir ekonomiden tamamen dışa kapalı bir ekonomiye geçmiştir. 1940-55 döneminde kapalı ekonomi uygulamasından dolayı, ithalat devlet tarafından kontrol altına alınmış, ücret-fiyat ve kambiyo denetimi uygulanmıştır (Cavallo, 1988, s.277).

1940-55 döneminde Arjantin kapalı ekonomi uygulamasının bütün olumsuz etkilerini yaşamıştır. Bu etkiler ihracatın azalması, GSYİH büyüme oranının azalması, temel girdi ve sermaye mallarının ithal edilememesi ve yurt içi üretimin azalmasıdır. Bu olumsuz gelişmeler nedeniyle, Arjantin, 1956 yılından itibaren dış ticaret politikalarında değişikliğe gitmiştir. İthalata uygulanan kısıtlamalarda azalma olmuş ancak tamamen kaldırılmamıştır.

Bu dönem içerisinde döviz kuru politikası önem kazanmış ve sabit döviz kuru ve mini devalüasyonlar yavaş yavaş ortadan kaldırılmaya başlanmıştır.

Bu uygulamalarla birlikte, 1970’li yıllara gelindiğinde ihracat ithalattan daha fazla gerçekleşmiş ve dış ticaret dengesi 0.3 milyar dolar fazla vermiştir. İhracat artış hızı, İthalat artış hızından %2.3 olarak fazla gerçekleşmiştir. İhracat/GSMH oranı, İthalat/GSMH oranından daha fazla gerçekleşmiştir. 1970 yılında genel ekonomik göstergelerden Arjantin’in ihracatı ithalatından fazla gerçekleşmiştir. Bu da dış ticarete serbestleştirmenin, ekonomik göstergelerde iyileşmeye yol açtığını göstermektedir. (Tablo.1).

Tablo.1. Arjantin’in Ekonomik Göstergeleri

	1970	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Mal İhracatı f.o.b. (Milyar Dolar)	1,8	6,4	9,1	9,6	12,4	12,0	12,2	13,1
Mal İthalatı f.o.b. (Milyar Dolar)	1,5	5,3	4,9	3,9	3,7	7,6	13,7	15,5
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	0,3	1,0	4,2	5,7	8,6	4,4	-1,5	-2,4
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	-0,2	-4,2	-1,6	-1,3	4,6	-0,6	-6,5	-7,5
İhracat Artış Hızı (Cari Dolar Fiyatlarıyla %)	9,8	-7,2	43,6	4,8	29,1	-3,0	2,1	7,2
İthalat Artış Hızı (Cari Dolar Fiyatlarıyla %)	7,5	21,3	-8,4	-21,0	-3,6	102,9	81,0	13,6
İhracat/GSMH (%)	8,4	8,1	10,8	13,1	8,9	6,4	5,4	5,1
İthalat/GSMH (%)	7,1	6,8	5,8	5,3	2,7	4,0	6,0	6,1
Dış Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)	3,3	11,7	14,0	13,4	16,1	19,5	25,9	28,7

Kaynak : T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1996, Uluslararası Ekonomik Göstergeler

Dışa açık büyümeyi daraltıcı para politikası ile birlikte uygulamaya koyan Arjantin, gerçek anlamda “serbest piyasa ekonomisi” yaratma sürecini 1976 yılında serbest dalgalı kur rejimi ve serbest sermaye hareketleriyle konvertibiliteye geçerek başlatmıştır. 1979-1981 döneminde kambiyo denetimi kaldırılmış ve bunun sonucu olarak sermaye kaçıışı artmıştır. İthalatın serbestleştirilmesi ve konvertibiliteye geçişi izleyen dönemde, Arjantin’de imalat sanayi sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne geçiş süreci yaşanmıştır. Bu geçiş

Arjantin'in ihracat yapısına da yansımıştır. 1977'de sınai mamüller ihracatın %24'ünü oluşturunurken, 1981'de payları %20'ye ulaşmıştır (Kazgan, 1988, s.142).

1970'te tarım ağırlıklı bir ülke olan Arjantin'in GSYİH'da tarım, sanayi ve imalat sanayi önemli paylara sahip olmuşlardır. İthalatın serbestleştirilmesi ve konvertibiliteye geçiş sonucunda bu sektörlerin GSYİH'daki payları azalmış, fakat hizmetler sektörünün payı artmıştır (Tablo.2). Hizmetler sektörünün GSYİH'da payının artış sebebi turizm ve sermaye hareketlerindeki gelişmelerdir (Cavallo, 1988, s.282).

Tablo.2. Arjantin'de Gayri Safı Yurt İçi Hasılanın Sektörel Dağılımı (%)

	<u>Tarım</u>	<u>Sanayi</u>	<u>İmalat Sanayi</u>	<u>Hizmetler</u>
1970	10,0	44,0	(32,0)	47,0
1980	6,0	41,0	(29,0)	52,0
1994	5,0	30,0	(20,0)	65,0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1996, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, s.14

Not: İmalat Sanayi Alt Sektör olarak Alınmıştır.

Konvertibiliteye ve yüksek faiz haddine karşın sermaye kaçışının engellenememesi sonucunda 1982'de konvertibiliteye son verilmiştir. Fakat devalüasyonlara devam edilmiş ve bu devalüasyonlar sonucunda 1979'da 12 milyar dolar olan döviz rezervleri 1985 sonunda 14.6 milyar dolara ulaşmış ve bir çok yabancı şirket ülkeden kaçmıştır. Böylece daraltıcı sıkı para politikası ile birlikte varolan sanayi ve finans sistemi çökmüş ve 1980'li yıllar, dünya genelindeki durgunluk sonucunda, Arjantin'de bir çöküş olarak sonuçlanmıştır (Kazgan, 1988, s.142).

Bütün bu gelişmelere karşın ilginç olan nokta ihracatın ithalattan daha fazla artış göstermesi ve dış ticaret dengesinin fazla vermesidir (Tablo.1). İthalat ve ihracat kalemlerindeki bu artışla birlikte Arjantin'de enflasyon oranı 3 haneli rakamlara ulaşmıştır. 1990'lı yılların başına kadar Arjantin hiperenflasyonla mücadele etmesine karşın başarılı olamamıştır. Ancak, 1991 yılında enflasyonla mücadele amacıyla Konvertibilite Kanunu çıkarmış ve en yüksek ithalat tarifesi %22'ye (otomobil ve elektrik üretimi hariç bunlar kotalarla korunmuştur) düşürmüştür (Akyazı, 1997, s.23). 1991'deki konvertibilite kanunu ve ithalat tarifesinin düşürülmesi sonucunda ithalat ihracattan daha fazla gerçekleşmeye ve

dış ticaret dengesi açık vermeye başlamıştır. Bununla birlikte, ithalat artış hızı ihracat artış hızından fazla gerçekleşmiştir (Tablo.1).

Bu gelişmeler sonucunda, 1970'te GSYİH'daki payı %10 olan tarım, 1994'te %50 gerileme ile %5 oranına düşmüştür. Sanayi sektörü ise yaklaşık olarak yüzde yirmi beş oranında azalış göstererek GSYİH'nın %30'unu oluşturmuştur. Bu durum Arjantin'in sanayi sektöründe rekabet gücünün azaldığını göstermektedir. Ancak, imalat sanayinde, 1970'te başlayan azalış devam etmiş ve 1994'te %20'lik bir paya düşmüştür. Hizmetler sektörünün payı ise artmıştır (Tablo.2). Bu durumda Arjantin'in dışa açıklık derecesinin büyümesi sanayi ve hizmetler sektörüne bağlanabilir.

1.3.2. Şili

Şili, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dış ticarete yoğun korumacı politikalar uygulayan ve bu politikaları uygularken liberalleşme girişimleri olan bir ülkedir. Bhagwati ve Krueger'in çalışmalarına göre bu girişimler 1956-57 döneminde yapılan devalüasyon ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması, 1959-61 döneminde kota yerine tarife uygulamalarına geçilmesi şeklinde olmuştur. Ancak, 1965-70 döneminde tarife uygulaması yerine tekrar kota uygulamasına geçilmiştir. 1970'te kambiyo denetimi, çoklu kur sistemi ve miktar kısıtlamaları uygulamasına başlamıştır (Edward, 1993, s.1373).

Bu döneme kadar Şili'nin ihracatını ilksel maddeler ve bakır oluşturmuştur. Bakır ihracatının %80'nini oluşturan geniş ölçekli bakır madenleri, Anaconda ve Kennecott adlı iki Amerikan şirketinin kontrolü altında olmuştur (Meller, 1995, s.23).

Şili, hızlı serbestleştirme uygulamasına 1970'li yıllardan sonra başlamıştır. Bu süreçte sıkı para politikası ile birlikte, düşük seviyede ithalat tarifeleri, minimum kısıtlamalar, döviz kuru veya ticaret kontrolü olmaksızın oldukça açık bir ticaret rejimi uygulanmıştır. Kota uygulamaları, lisanslar ve yasaklar kaldırılmıştır. %10 ve %20 arasında değişen ithalat vergileri uygulanmış, reel döviz kurunun aşırı değerlenmesinden kaçınılmıştır. 1975 yılının Ağustos ayında, Şili, bütün miktar kısıtlamalarını kaldırmış ve ortalama tatrife oranını %44'e düşürmüştür. Tarife azaltma uygulaması 1979'a kadar sürmüştür (Edward, 1993, s.1374).

Fakat, sıkı para politikası ile birlikte ihracatı arttırma ve dış ticarete serbestleşme, politikalarını uygulamaya çalışan Şili'de beklenenin aksine gelişmeler olmuştur. Serbestleşme öncesi % 4.5 olan GSYİH artış hızı, serbestleşme döneminde hızla azalmış ve 1970-78

arasında % 0.8'e düşmüştür. Aynı şekilde imalat sanayinden, mamul ihracatına geçilmiştir. Böylece, imalat sanayinde yıllık artış hızı azalarak eksi düzeye varmıştır. Reel faiz haddi ve sıkı para politikasının uygulanması sonucunda GSYİH'da yatırımların ve tasarrufların payı sürekli olarak düşmüştür. 1978'de %7 iç tasarruf, %11 yatırım oranıyla Şili hiç bir ülkede rastlanmayacak tasarruf ve yatırım düzeylerine gerilemiştir. Bu göstergelerin sonucu olarak Şili fakirleştiren büyüme sürecine girmiştir. Bu durum karşısında, 1980 yılında geçici tarifeler uygulanması ile birlikte parasalcı kuram farklı bir yaklaşımla uygulamaya konulmuştur. Konvertibiliteye geçilmiş ve gümrük vergileri %94'ten %10'a indirilmiştir. Her türlü yabancı sermaye hareketleri de serbest bırakılmış ve özendirilmiştir (Kazgan, 1988, s.139-140).

Tablo.3. Şili'nin İhracatında Bakırın Önemi (1960-90)

Yıllar	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Toplam İhracat Değeri (Milyon Dolar)	470	684	1.112	1.590	4.705	3.804	8.310
Toplam İhracatta Bakırın Payı (%)	67.1	61.9	77.2	65.1	47.2	45.5	47.8

Kaynak: Central Bank and COCHILCO Aktaran Meller, 1995, s.25.

Uygulanan bu politikalar sonucunda fakirleşme sürecine giren Şili'de artış gösteren ihracatın toplam parasal değeri gerilemiş ve 1985 yılında, bir önceki döneme oranla 901 milyon dolar daha az olmuştur. Bakırın ihracattaki payı azalmış ve bu dönem içerisinde minimum düzeye inmiştir (Tablo.3.).

Tablo.4. Şili'de İhracatın Büyüme Oranı (Yıllık % Oran)

Yıllar	Geniş Ölçekli Bakır Madenciligi	Bakır İhracatı	Bakır-Dışı İhracat	Toplam İhracat	GSYİH
1960-70	1.2	2.7	5.9	3.6	4.2
1970-5	4.5	3.3	9.9	5.6	-2.2
1975-80	6.3	5.8	24.3	15.1	7.5
1980-5	4.2	5.3	-1.2	1.8	-0.4
1985-90	0.7	2.8	15.4	9.6	6.1

Kaynak: Central Bank and COCHILCO, Aktaran, Meller, 1995, s.25

Aynı şekilde, 1980-85 döneminde toplam ihracat, en düşük seviyesine inmiş, bakır dışı ihracat ve GSYİH eksi düzeylere yönelmiştir (Tablo.4).

Ancak, bu dönemden sonra, Şili ekonomisi toparlamaya başlamıştır. Fiyatların serbestleştirilmesi, ekonomiyi dışa açma ve özelleştirme gibi reformlar gerçekleştirilmiştir. IMF ve Dünya Bankasının politika paketlerine uygun bir şekilde stabilizasyon ve yapısal düzenleme politikaları uygulanmıştır. İhracatı arttırmaya yönelik doğru sanayi politikaları uygulanmıştır (Meller, 1995, s.24).

Şili ekonomisinin dışa açılması, ihracatı artırma ve dönem boyunca döviz kurunun düşürülmesi ile gerçekleşmiştir. Bu iki politikanın bileşimi sonucunda ticaret sektöründe verimlilik artmış ve ithalat çeşitlenmiştir. 1990'ların başlarına gelindiğinde ihracat büyümenin motoru olmuş ve Şili'nin ticari reform alanındaki deneyimi çok uluslu kuruluşlar ve farklı ideolojilere sahip gözlemciler tarafından büyük bir başarı olarak nitelendirilmiştir (Edward, 1993, s.1375).

1985-90 döneminde bakır madeni üretiminin büyüme oranı azalışlar gösterirken, bir önceki dönemde, eksi düzeylerde gerçekleşen bakır dışı ihracatın büyüme oranı yükselmiştir. Sonuç olarak, Şili'nin 1970'li yıllardan önce bakıra dayalı ihracatının yerini, 1985-90 döneminde bakır dışı ihracata bıraktığı görülmektedir. İhracat sektöründeki bu değişmelere bağlı olarak bir önceki dönemde eksi olarak gerçekleşen GSYİH'da artışlar göstermiştir (Tablo.4).

Bu açıklamalar doğrultusunda 1992'lerdeki Şili'nin ticaret stratejisinin önemli özellikleri şöyle sıralanabilir (Meller, 1995, s.46).

- Tek taraflı ticaret serbestleştirilmesi
- İhracat piyasalarında yapılan değişiklikler
- Ticaret rejimi %11 tarife yapısı içermekle birlikte tarife dışı herhangi bir engel kalmamıştır.

1.3.3. Meksika

Ticaret reformunu 1985 yılında başlatan Meksika'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan 1985 yılına kadarki genel durumu şöyle özetlenebilir (Cardoso, 1988, s.350-351)

1945-1954 dönemi, düzensiz büyüme oranı, para biriminin değer kaybetmesi ve fiyat istikrarsızlığı ile karakterize edilebilir.

1955-1970 dönemi ise gelişmeyi stabilize etme dönemi olup, Meksika Mucizesi olarak adlandırılmıştır. Fakat daha sonra, gelir dağılımını kötüleştirdiği, ihracat yandaşlığı yarattığı ve fiyat dengesini bozarak işgücü yerine sermayenin kullanımına yolaçtığı için eleştirilir.

1972-77 dönemi ise yüksek enflasyon ve kişi başına düşen gelirden negatif bir büyüme ile özetlenebilir. Bu dönemde sanayi üretimi artmış ve tarımdaki büyüme gerilemiştir.

1978'de yeni petrol kaynağı keşifleri ekonomik durumu olumlu yönde etkilemiş ve sonradan gelen dört yıl içerisinde ekonomi yeni bir büyüme dönemine girmiştir. 1981'de uluslararası petrol fiyatlarının düşmesi ile birlikte 1982'den itibaren Meksika şoklar yaşamıştır.

Meksika'da ticaret reformu süreci 1985'te başlatılmıştır. Bu sürecin birinci adımı olarak, ithalat lisanslarını, bir önceki dönemde uygulanan lisansların çeyreğine indirdiği gibi ithalat tarifelerini de %50 oranında indirmiştir. İthalatta yapılan bu serbestleştirme sonucunda, ithal edilen aramal ve girdilerin maliyetleri azalmıştır. İkinci adım ise, devletin ihracatı arttırmaya yönelik olarak uyguladığı döviz kuru politikaları ve Meksika pesosunu, Amerikan Doları karşısında %40 oranında devalüe etmesidir. Bu politikalar, yurtiçinde yapılacak yatırımlara oranla yurt dışında yapılacak yatırımların riskini azaltmıştır (Maloney, 1995, s.69).

Dış ticaret reformunun yapılmasından itibaren ihracat artmaya başlamıştır. Fakat ithalat da artmıştır. 1970'te 1,3 milyar dolar olan ihracat serbestleşmeden sonra artmış ve 1995 yılında 79,5 milyar dolar olmuştur. İhracat artış hızı, 1995'te %30,7'ye çıkmıştır. Reformdan sonra, ithalat artış hızı da ivme kazanmıştır. Dış ticaret dengesi ise trendler halinde azalış ve artışlar göstermiştir. İthalat/GSMH oranı ile İhracat/GSMH oranı sürekli çoğalmıştır. Reform öncesi İthalat/GSMH oranının İhracat/GSMH oranından büyük olmasına karşın, reformdan sonra 1987, 1988, 1989 ve 1995'te İhracat/GSMH oranı İthalat/GSMH oranından büyük olmuş, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994 yıllarında İthalat/GSMH oranı İhracat/GSMH oranından büyük olmuştur. Dış ticaret hacmi de sürekli artış göstermiş ve 1995'te 152,0 milyar dolar olmuştur. Bu verilerden, Meksika'nın uyguladığı ticaret reformunda ithalat üzerindeki kısıtlamaları kaldırdığı gibi, ihracatı teşvik edici politikalar uyguladığı sonucunu çıkarabiliriz (Tablo.5).

Tablo.5. Meksika'nın Ekonomik Göstergeleri

	1970	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Mal İhracatı f.o.b. (Milyar Dolar)	1,3	27,6	30,7	35,2	40,7	42,7	46,2	51,9	60,9	79,5
Mal İthalatı f.o.b. (Milyar Dolar)	2,24	18,81	28,08	34,77	41,59	49,97	62,13	65,4	79,3	72,5
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-0,9	8,8	2,6	0,4	-0,9	-7,3	-15,9	-13,5	-18,5	7,1
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	-1,1	4,2	-2,4	-5,8	-7,5	-14,9	-24,4	-23,4	-29,4	-0,7
İhracat Artış Hızı (Cari Dolar Fiyatlarıyla %)	-7,3	26,6	11,2	14,6	15,8	4,9	8,2	12,3	17,3	30,7
İthalat Artış Hızı (Cari Dolar Fiyatlarıyla %)		12,1	49,3	23,8	19,6	20,1	24,3	5,2	21,4	-8,7
İhracat/GSMH (%)	3,8	19,7	17,9	16,9	16,5	14,7	13,8	14,1	16,1	31,8
İthalat/GSMH (%)	6,3	13,4	16,3	16,7	16,8	17,2	18,6	17,8	21,0	29,0
Dış Ticaret Hacmi (Milyar Dolar)	3,6	46,4	58,8	69,9	82,3	92,7	108,3	117,3	140,2	152,0

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı, 1996, Uluslararası Ekonomik Göstergeler.

Devletin ihracata yönelik anlaşmaları, uyguladığı döviz kuru politikaları ve tarifelerin yurtdışı faaliyet riskini azaltması sonucunda Meksika dış yatırımlara yönelmiştir. Böylece, ülkeden sermaye çıkışı olmuş ve sermaye akımlarını da kapsayan cari işlemler dengesi eksi düzeye ulaşmıştır.

1.4. Dış Ticaret Stratejileri

Dış ticaret stratejisini, dış ekonomik faaliyetlerde, ekonomik anlamda bir amaca (Ekonomik büyüme, rekabet gücü kazanma vb.) ulaşmak için uygulanan temel yol ve yaklaşım olarak tanımlayabiliriz.

Dış ticaret stratejileri genelde ikiye ayrılır:

- (1) İthal ikamesi stratejisi,
- (2) İhracata yönelik sanayileşme stratejisi.

Bunlar dışında ihracata yönelik sanayileşme stratejisini uygulayan ülkelerin, daha sonra kademeli olarak uygulayabilecekleri ithalatı serbestleştirme politikası söz konusudur.

1.4.1. İthal İkamesi- Korumacılık Stratejisi

Temel sanayileşme stratejilerinden biri olan ithal ikamesi, “içe dönük sanayileşme stratejisi” olarak da anılır. İthalat ikamesi, kalkınmaya yeni başlamış çoğu az gelişmiş ülkelerin ilk uyguladıkları kalkınma stratejisidir.

“En basit tanımıyla ithal ikamesi toplam arz içindeki ithalat payında meydana gelen değişimdir. Buna göre toplam arz içinde ithalat payı oranı eksiliyorsa, ithalat ikamesi yapılıyor, artıyorsa yerli üretim ithalatla ikame ediliyor demektir. Gerçekte ithal ikamesini belli bir mal, sektör veya tüm ekonomi için hesaplamak mümkündür. Ayrıca belli bir sektörde ithal ikamesi sağlansa bile, o sektörde yerli üretimdeki artış, diğer sektörde ithalatın artmasına neden olabilir. Bu dolaylı etkileri de dikkate aldığımızda net ithal ikamesini bulmuş oluruz” (Alpar, 1985, s.42).

İthal ikamesi yukarıda da açıklandığı gibi, gelişmekte olan ülkelerin özellikle yeni kurulan sanayileri için geçerlidir. Genç Endüstri Tezi’ne göre, yeni kurulan sanayinin gelişmesi ve rekabet gücünü kazanabilmesi için söz konusu sanayi mallarının ithalinin yasaklanması gereklidir. Sanayi geliştikten sonra uygulanan koruma düzeyi kaldırılarak, sanayi mallarının ithaline izin verilir. Bunun dışında ödemeler bilançosu açık veren ülkeler, ödemeler bilançosundaki açığı kapatmak amacıyla ithalatı kısıtlama yoluna giderler.

Bir ülkeyi ithal ikamesi politikası uygulamaya götüren nedenler arasında savaşın getirdiği yıkım, ekonomik sorunların yol açtığı dış ödemeler dengesi güçlükleri, kalkınma planları sonucunda uygulanan sanayileşme stratejileri, gelir artışı sonucunda oluşan talep, üretim yetersizliği sonucunda arzın talebi karşılayamaması ve dış ticaret açıklarıdır.

Balassa'ya göre, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin ilk aşamasında ihracata dayalı sanayileşme stratejisine dönülmelidir. Belli bir altyapı oluşturmada ve ihracata dayalı sanayilerin yurt içinde diğer sanayilere olan ileriye ve geriye doğru olan alışverişlerini yoğunlaştırmadan ithal ikamesi politikasına son verilmesi, ekonominin dış kaynaklara olan bağımlılığını ihracat aşamasında da sürdürecektir. Bu nedenle bu geçişin bazı Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi yatırım ve aramaları sanayilerinin kurulmasından sonra sağlamasının daha anlamlı olacağı ileri sürülür (Alpar, 1985, s.59).

İkinci Dünya Savaşından önce yüksek tarifelerin uygulanması, ticaret seviyesini düşürmüş ve Avrupa'da son'un yaklaşmasına neden olmuştur. 1945'teki bunalım bunların sonucu idi (Brittan, 1995, s.761). 1950'li ve 1960'lı yıllarda ithal ikamesi stratejisi büyük ölçüde doğruluk payı taşıdığı biçimde değerlendirilmiş ve hemen hemen bütün gelişmekte olan ülkeler tarafından yaygın olarak uygulanmıştır. Dünya ve merkezi kurumlar (IMF, Dünya Bankası) hem kuram hem uygulama alanında ithal ikamesi stratejisine karşıt bir tavır almamışlardır (Şaylan, 1995, s.168).

Fakat ithal ikamesi stratejisi uygulandığı ülkelerde etkin olmayan üretim, sınırlı piyasa hacmi, zayıf rekabet gücü ve yurtiçi üreticilerin ölçek ekonomilerinden faydalanamaması ile sonuçlanmıştır. Bu stratejiyi uygulamaya koyan ülkeler istedikleri ekonomik sonuçları (Ticaret fazlası, hızlı büyüme oranı vb.) elde edemediği gibi yukarıda sayılan sorunlarla da karşılaşmışlar ve politika değişikliğine giderek ihracata yönelik sanayileşme stratejisini uygulamaya geçmişlerdir.

1.4.2. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi, ihracat için üretime ağırlık veren ve üretilmiş olan ürünlerin ihracatını kolaylaştırmak için teşvik tedbirlerini de kapsayan bir dış ticaret stratejisidir. Bu politikaya "dışa açık sanayileşme", "ihracatı özendirici büyüme" gibi isimler de verilmektedir (Karluk, 1996, s.190). Bu strateji, dinamik karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir sanayileşme modeline dayanmakla birlikte geçici bir stratejidir. Yani tüm endüstrilerin değil ancak gelişebilecek ve rekabet edebilecek endüstrilerin özendirilmesine ve desteklenmesine çalışır (Seyidoğlu, 1996, s.571).

Sözkonusu stratejinin uygulanmasındaki amaç; dış piyasalara yönelerek ekonomik anlamda büyüme ve gelişme sağlamak, dış piyasalarda rekabet gücü kazanmak, üretim

yetersizliğini ortadan kaldırmak, geniş piyasa fırsatları elde etmek ve ölçek ekonomilerinden yararlanmaktır. Diğer bir amaç da ülke içi ekonominin, dünya ekonomisi ile bütünleştirilmesidir.

Çarıkçı(1991, s.164-165)'nın Balassa'dan aktardığı gibi, ihracata yönelik sanayileşme stratejisinde öncelikle uygulanması gereken politikalar şunlardır: Ülke enflasyonunun üzerinde bir faiz politikası, kamunun ürettiği mal ve hizmetlere gerçek fiyat uygulaması, teşvik sisteminde istikrar ve otomatiklik sağlanması. İkinci aşamada uygulanması gerekli olan politikalar ise, para-kredi sistemindeki reformlar, işletmede verim artırıcı tedbirler, dış ticaret rejiminin kademeli olarak libere edilmesi ve buna paralel olarak sanayiler arası teşvik sistemlerinin yine kademeli olarak asgariye indirilmesi. Dış ticaretteki miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve gümrüklerin asgari düzeye indirilmesi ve kısmi konvertibiliteye geçiş ise son aşamadır.

Ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulamalarının başarısı için arz yönünden iki önemli faktör üzerinde durulmaktadır. Birincisi, ihracata yönelik endüstrilere yeterli teşviğin sağlanması, diğeri ise mevcut döviz kurunun istikrarlı ve ihracatçıları özendirecek düzeyde tutulmasıdır. Bunun dışında, değişen döviz kuru sisteminde ihracatçıların zarar görmemesi için ihracatın farklı farklı coğrafi bölgelere dağıtılması üzerinde durulmuştur.

Balassa, ihracatı teşvik tedbirlerinin -ihracatçı firmalara ucuz kredi, ithal kolaylığı ve gümrüklerde muafiyet, kazanılan dövizlerin belli bir kısmı üzerinde serbest harcama yetkisi gibi- ihracata yönelmede önemli bir rol oynadığını, örneğin Asya ülkelerinin, ithal ikamesi politikasının ilk dönemlerinde aynı zamanda ihracatı da teşvik ettiklerinden Latin Amerika ülkelerine nazaran ihracatta daha başarılı olduklarını ileri sürmektedir. Dünya Bankası iktisatçılarından Kruger de, kısa ve orta dönemde döviz kuru politikası önemli olmakla birlikte,uzun dönemde hükümetin aldığı teşvik tedbirlerinin ihracatın artırılmasında en önemli faktör olduğu görüşündedir (Alpar, 1985, s.54).

Kredi politikalarında, hükümet, ihracatçıların gelişmesini finanse edecek kredilerin uygun arzını sağlamalıdır. Hükümet, burada, sahip olduğu açıkların özel yatırımları dışlamasına izin vermez. Bununla beraber, daha önce korumacı politikadan yararlanan firmaların mali problemlerinin,mali sistemi tehlikeye atmamasını sağlamalıdır (Mussa, 1987, s.62).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından, ithalat koruması yolu ile, ithalatı yurtiçi üretimle ikame ederek gelişme arayışına giren ülkeler istedikleri ekonomik hedefleri gerçekleştiremediler (Urata, 1994, s.363). İthal ikamesi politikasının başarısızlığa uğraması ve bu politikanın ekonomik darboğazlar yaratması Neo-klasik iktisatçıları ve bu iktisatçıların görev yaptıkları uluslararası kuruluşlar (IMF, GATT ve World Bank)'ın bu ülkelere ithal ikamesi politikasını terkederek ihracata dayalı sanayileşme stratejilerini uygulamaya yöneltti (Alpar, 1982, s.91). Böylece II. Dünya Savaşı'ndan sonra Danimarka ve Norveç'te 1950 ortalarından itibaren Güney Avrupa ülkelerinde ve bazı eksiklikleriyle Japonya'da, 1960 başlarından itibaren de Kore, Singapur ve Tayvan da uygulamaya sokulmuştur (Çarıkçı, 1991, s.164).

Dünya Bankası tarafından yapılan Doğu Asya Mucizesi adlı çalışmada, Uzak Doğu Asya başarısının ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin uygulanması sonucunda gerçekleştiği belirtilmektedir (Edward, 1997, s.45).

1.5. Dış Ticaretin Serbestleştirilmesinde Sermaye Hareketleri

Günümüzde dış ticaretin serbestleştirilmesi, sermaye için de mevcut olan sınırları ortadan kaldırarak, ülkeler arası sermaye hareketlerini başlatmıştır. Ödemeler dengesi açısından vadesi bir yıldan az olan her türlü sermaye girişi kısa vadeli olarak değerlendirilir. Örneğin, ihracat/ithalat finansmanı için verilen ya da alınan bir yıldan az vadeli krediler ve tüm ticari krediler kısa vadeli sermaye olarak adlandırılır (Ekinci, 1997, s.163).

Bunun dışında, sermaye menkul ve gayri menkul olarak ikiye ayrılır. Hisse senedi, tahvil v.b. değerli kağıtlar, menkul sermayeyi oluşturur ve bunlara yapılan yatırım portföy yatırım olarak adlandırılır. Bina, arazi v.b. taşınmayan varlıklar gayri menkul sermaye olup bunlara yapılan yatırım dolaysız veya direkt yatırım olarak adlandırılır.

Bir ülkeye yabancı sermaye girişi olduğu zaman o ülkenin döviz arzu artar. Dolayısı ile ulusal paranın değerini arttırıcı etki yapar. Sermaye çıkışı olduğu zaman da döviz arzu azalır ve ulusal paranın değerini düşürücü etkide bulunur. Ödemeler bilançosu açısından tüm sermaye girişleri dış açıkları giderici (fazlalıkları arttırıcı) bir etki yaratırken, tüm sermaye çıkışları da dış açık doğurucu veya açıkları arttırıcı etkide bulunur (Seyidoğlu, 1992, s.914).

Ancak sermaye girişlerindeki artış, daha sonra cari açığın artmasına neden olabilmektedir. Çünkü sermaye girişlerinin yükselmesi döviz bulunabilirliğini ortadan

kaldırmakta ve yerli paranın değeri lenmesine neden olmaktadır. Yerli paranın değeri lenmesi ise ihraç mallarının fiyatlarını uluslararası fiyatlara göre yükseltmekte ve ithal mallarının ucuzlamasına yol açmaktadır (Yentürk, 1997, s.61).

Sermayenin serbestleştirilmesi sonucunda faiz oranları piyasa koşullarına göre yani arz ve talebe göre oluşmaktadır. Faiz oranlarının serbestleşmesi ise ülkeler arası sıcak para akımına neden olmaktadır. Ancak bir ülkede finansal varlıklara yatırım yapmak suretiyle giren paraların tümü sıcak para olarak algılanmamalıdır. Kısa vadede büyük getiriler elde etmek amacıyla yapılmayan yani spekülâtif nitelikli olmayan para akışı sıcak para değildir. Sıcak para spekülâtif nitelikli, yüksek getiri ve yüksek risk özellikleri taşıyan kısa vadeli sermaye girişleridir (Ekinci, 1997, s.163).

Diğer taraftan sermaye hareketleri üzerindeki kontroller kaldırıldığında, döviz kuru, yabancı yatırımcıların ekonomi ile ilgili fonları yönlendirmede karar verirken daha fazla dikkat ettikleri bir mal fiyatı olmaktadır (Taylor, 1997, 148).

Bu genel açıklamalardan sonra dış ticaretin serbestleştirilmesinde sermaye hareketleri Dolaysız Yatırımlar ve Portföy Yatırımları olmak üzere iki alt başlık halinde incelenecektir.

1.5.1. Dolaysız Yatırımlar

Dış ticaretin serbestleşmesi ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması sonucunda, bir ülkenin diğer bir ülkede fabrika, tesis kurması veya satın alması yabancı dolaysız yatırımı ifade eder.

Daha geniş bir tanımlama ile, doğrudan yabancı yatırım, ülke içerisinde yaşayan bireylerin, başka ülkedeki bir teşebbüsün veya mülkün mülkiyeti ve yönetiminde hatırı sayılır ölçüde hisse alması ya da mevcut bir yatırımda artış sağlaması olarak tanımlanabilir (Tekeoğlu, 1988, s.12)

Günümüzde yabancı dolaysız yatırımların büyük bir bölümünü çokuluslu şirketler oluşturmaktadır. Çokuluslu şirket (Ç.U.Ş) genellikle büyük bir firmanın ana merkezinin bulunduğu ülke dışındaki yörelerde, yeni bir şirket kurması veya varolan bir yerli firmayı satın alarak ya da sermayesini arttırarak kendine bağlı bir duruma getirmesi olarak tanımlanabilir (Seyidoğlu, 1996, s.645).

Çokuluslu şirketler herşeyden önce mali ve ekonomik güçlerine göre tanımlanmaktadır. Bu tanımda ele alınan faktörler, şirketin mali büyüklüğü, üretim düzeyi, diğer ülkelerde sahip olduğu kaynakların değeri ve dünya ölçeğindeki yaygınlığı.

İkinci tanım, üretim ile ilgili kararların bir merkez tarafından alınması ve denetlenmesi sonucu oluşmaktadır. Bu tanıma göre, farklı ülkelerde üretim faaliyetinde bulunan şirketlerin üretimle ilgili kararlarının ana şirketin bulunduğu ülkede saptanması ve geliştirilmesi şirketin çokuluslu olma niteliğini belirlemektedir.

Çokuluslu şirketler bu tanımlamalar dışında, tek merkezli (ethnocentric), çok merkezli (polycentric) ve dünya merkezli (geocentric) uluslararası şirketler olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmaya göre; eğer ana şirket üretimle ilgili kararları yavru şirketlere dikte ettiriyorsa tek merkezli, yavru şirketlere belli bir özerklik tanınmışsa çok merkezli, şirket yönetici ve hissedarları çeşitli milletlerden oluşuyorsa, dünya merkezli uluslararası şirket söz konusudur (Alpar, 1985, s.89).

Günümüzde ileri teknoloji çokuluslu şirketlerin tekelinde bulunmaktadır. Bu şirketler dünya ülkelerinin hemen hepsinde yatırım yaparlar ve onların kendilerine özgü bir yatırım stratejisi vardır. Bu şirketlerin yapacakları yatırım ve büyüme stratejisi ait olduğu şirket gruplarının çıkarları doğrultusunda, iç pazarın ihtiyaçlarına ve bu pazarın gelecekteki durumuna bağlıdır. Bu şirketler yatırım yapacakları ülkeleri ve o ülkenin komşusu bulunan öteki ülkelerle olan ilişkilerini büyük bir özenle incelerler. Çokuluslu şirketler, yatırım yapacakları ülkelerde önce güvenlik, sonra istikrar ve verimlilik ararlar. Ayrıca yatırım yapacakları ülkenin doğal kaynaklarını, alt yapı durumunu, sanayileşme seviyesini, ülkedeki işgücünün niteliğini göz önünde bulundururlar (Yosmaoğlu, 1997, s.26-27).

Bütün bu ekonomik çıkarlar doğrultusunda; İkinci Dünya Savaşı öncesi uluslararası sermaye hareketleri daha çok dolaylı yatırım şeklinde iken, 1950 sonrasında doğrudan yatırımların önemi artmıştır. Yabancı sermaye yatırımlarını kendi ülkelerine çekmek isteyen ülkeler bazı kolaylaştırıcı tedbirler almakta ve üretim birimlerini kendi pazarlarına taşımak amacıyla adeta birbirleriyle rekabete girmişlerdir. Özellikle, gelişmekte olan ülkeler, yeni teknolojiyi getirmesi, istihdam imkânı ve katma değer oluşturmaya, ödemeler dengesine katkısı, ihracat ve yönetim bilgisinden yararlanılması gibi önemli imkanlardan faydalanmak için yabancı sermayeyi teşvik edici politikalar izlemişlerdir. Teşvik edici politikalar olarak

sermayenin izin şartını kaldırıp, beş ya da on yıllık sürelerle vergi muafiyeti sağlamış, bina ve hazır arazileri hibe etmişlerdir (Erbay, 1996, s.9).

1960'lı yıllara gelindiğinde uluslararası sermaye hareketleri doğrudan dış yatırımlar yönünde gelişmesini devam ettirmiştir. Özellikle çokuluslu şirketler emek yoğun ve teknolojinin standardize olduğu ürünlerin üretimlerini işgücünün ucuz olarak bulunduğu ülkelere kaydırmışlardır. Bu şekilde, tekstil, radyo ve diğer elektronik araçlar, büro malzemeleri, hassas aletler, oyuncak ve spor araçları bu ülkelerde üretilmiş ve yeniden sanayileşmiş ülke pazarlarına ihraç edilmiştir. Çok uluslu şirketleri, az gelişmiş ülkelerde ihracata yönelik yatırıma teşvik eden nedenlerden en önemlisi, ucuz işgücü ve bunun yanında haberleşmede sağlanan ilerlemeler, bu ülkelerin bu şirketlere sağladıkları teşvikler, kolaylıklar ve şirketin sahip olduğu teknolojinin özelliğidir. Sahip olunan teknoloji bir özellik arz etmekte ise ve şirket bunun yaygınlaşmasını istemiyorsa, yani, teknoloji üzerindeki tekeli gücünü henüz kaybetmemişse, az gelişmiş ülkeye salt teknoloji satışı yerine bizzat gidip yatırım yapmayı tercih eder (Alpar, 1982, s.104).

Bu gelişmeler sonucunda, 1970'li yıllarda, sermaye akımı, doğrudan yatırım, ihracat kredisi ve banka borçları şeklinde gerçekleşmiştir. Doğrudan yabancı yatırım yönünde adımlar atılması yapısal dönüşüme hız kazandırmıştır. Bu yatırımlar, gelişmekte olan ülke kaynaklarının daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Örneğin gelişmekte olan ülkelerde 1950'li yıllarda toplam üretimin ancak %10-12'lik bir kısmı yatırıma gitmekte idi. Bu oran 1960'lı yıllarda %18, 1970'li yıllarda ise %24 oranına yükselmiştir (Şaylan, 1995, s.171).

1980'li yıllara gelindiğinde, Latin Amerika ülkelerinden Meksika ve Arjantin ve Polonya'nın moratoryum ilan etmesiyle ortaya çıkan dış borç krizi sonucunda dolaysız yatırımlar içinde GOÜ'lerin payı azalma göstermiş ve bu azalma 80'li yıllar boyunca daralmalar göstererek, 1983'te %23.7'den 1988'de %17.4'e gerilemiştir (Taik, 1992, s. 23, Aktaran Bal, 1998 s.42).

Ayrıca, 1980'li yıllarda yaşanan dış borç krizi, dolaysız yatırımların çeşitlenmesinde etkili olmuş, söz konusu yatırımların çeşit ve miktar olarak artmasına neden olmuştur. Yeni yatırımlar başlıklar halinde şöyle sıralanabilir (Tekeoğlu, 1988, s.16).

a) **Ortak Teşebbüs (Joint Venture):** Birden çok firma ya da ekonomik grubun bir yatırım projesinin veya teşebbüsün mülkiyetine katılarak riski ve kârı paylaşmasıyla ortaya çıkan teşebbüs çeşididir.

b) **Lisans Anlaşmaları (Licensing Agreements):** Yabancı ruhsat sahipleri yerli üreticilere bir bedel karşılığında yeni teknoloji veya know-how sağlamalarına imkân veren anlaşmalardır.

c) **İşletme Anlaşmaları (Management Contracts):** Bu tür anlaşmalarla, yabancı firma bir ülkede yeni bir yatırım üstlenmektedir.

d) **Anahtar-Teslim Anlaşmaları (Turnkey Contracts):** Yabancı bir ülkedeki yatırımın proje ve fizibilite çalışmalarından başlayarak, mühendislik hizmetleri ile diğer donatım ve ekipmanlarının yabancı firma tarafından gerçekleştirilerek üretim yapacak duruma getirilmesine anahtar teslim anlaşmaları denir.

e) **Üretimi Paylaşma Anlaşmaları (Production Sharing Contracts):** Çoğunlukla yeraltı kaynaklarını işletmeye açmak için, yabancı firmalar ile yerli ülke hükümetlerinin yaptığı anlaşmalardır.

f) **Uluslararası Taşeron Anlaşmaları (Subcontracting)**

Bu çeşitlenmelerle birlikte dünya ekonomisinde bugün geline safha, artan ticaret akımlarından daha çok, artan yatırımla ifade edilebilir. Artan mali akımlar da teknoloji akımını kolaylaştırmaktadır. 1983-1988 arasında, yabancı dolaysız yatırım, dünya ölçeğinde yıllık yaklaşık %20 oranında artmıştır. Bu oran dünya ticaretindeki artışın yaklaşık dört katıdır (Smeets, 1990, s.58).

1990'lı yıllarda ise Batılı ekonomilerin yaygın olarak yaşadığı ekonomik bunalım gerek doğrudan gerekse portföy yatırımlarının artışında etkili olmuştur (Bal, 1998, s.52).

Tablo.6. Gelişmekte Olan Ükelere Yönelik Dolaysız Yatırımlar (Milyar Dolar)

Ülkeler	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Düş.Gel.	1.766	1.997	2.641	3.940	3.673	4.726	5.755	7.717	6.601	7.383	9.212
Orta Gel.	9.392	6.625	5.709	7.024	6.199	9.004	13.985	15.604	17.606	26.524	29.040
Tüm Ülk.	11.158	8.622	8.350	10.964	9.874	13.703	19.740	23.321	24.008	33.907	38.252

Not:116 Ülke Kapsanmıştır.

Kaynak: World Debt Tables, 1992-93, s.21, Aktaran bal, s.43

1982 yılında yaşanan dış borç krizi ile birlikte GOÜ'lere yönelik dolaysız yatırımlar azalmış ve 1987 yılına kadar dalgalanmalar göstermiştir. 1980'li yılların sonuna doğru dolaysız yatırımlarda tekrar bir canlanma olmuş ve yükselmeye başlamıştır (Tablo.6).

1990 yılında yapılan tahminlere göre, 1995 yılında yabancı dolaysız yatırımların dışı akımının 229 milyar Amerikan Dolarına ulaşacağı idi. Bu rakam, 1988'deki seviyenin yaklaşık iki katıdır. Yabancı dolaysız yatırımlardaki bu artış, uluslararası ticaretteki serbestleşme sonucunda gerçekleşecektir (Smeets, 1990, s.58).

Geçmişte, bir çok ülke yurt içi üreticilerini çokuluslu yabancı rakiplerden korumak amacıyla yabancı dolaysız yatırım akımını sınırlandırmıştır. Ancak, çokuluslu yabancılara karşı tutum sonradan değişmiş ve çokuluslulardan elde edilen pozitif katkıları kabul ederek, bazı ülkeler, yabancı dolaysız yatırımı cazip hale getirecek tercihli politikaları benimsemişlerdir.

Ticaretin serbestleştirilmesi ve yabancı dolaysız yatırım üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması üretimi ve talebi etkileyerek verimlilikte bir iyileşmeye yol açar. Talep açısından bakıldığında dış ticaret ve yabancı dolaysız yatırımların serbestleştirilmesi ülkeye giren yabancı firmaların sayısında bir artışa neden olur ve bu da yurtiçi firmalar üzerinde bir rekabet baskısına yol açar. Artan rekabet baskısı yüzünden firmalar üretimlerini sürdürebilmek için verimliliklerini yükseltmek zorundadırlar. Buna gücü yetmeyen yurtiçi firmalar sanayiden ayrılmak zorunda kalırlar. Üretim açısından ise, ticaretin serbestleştirilmesi, firmaların artan verimlilik sonucunda gerçekleşen düşük fiyattan kaliteli araç ve makina elde etmelerine ve üretimde kullanmalarına yol açar (Urata, 1994, s.364-365).

Yabancı dolaysız yatırımların serbestleştirilmesinin en önemli etkenlerinden biri, firmanın ihracat yolu ile girdiği dış piyasalardaki payını korumak ya da bu payı arttırmak amacıyla olmasıdır. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Ana firmanın ürettiği ve ihraç ettiği mallara, ithalatı yapan ülke hükümeti tarafından, yerli endüstriyi korumak amacıyla, söz konusu malın ithali üzerine yeni bir gümrük tarifesi veya mevcut tarifeleri yükseltmesi ana firmanın satışlarını engelleyici etki yaratır. Bu durumda, ihracatçı firma söz konusu piyasada satışların düşüşünü önlemek ve gümrük duvarlarını aşmak için mallarını doğrudan doğruya o piyasada üretmelidir. Böylece, ana firma tarafından yabancı piyasaya mal yerine, üretim tesisleri gönderilecek ve aynı amaç elde edilmiş olacaktır (Seyidoğlu, 1996, s.652).

Yabancı dolaysız yatırımlar hizmet sektörünü de kapsamaktadır. Hizmet sektöründe doğrudan yatırım, teknoloji transferi, şube ve işgücü akışı olarak tanımlanabilir. Teknoloji transferinde, doğrudan yatırım, yurt-içi hizmet firmasının kendi teknik bilgilerini yabancı ülkeye kâr elde etmek amacıyla, hizmet firması aracılığı ile transfer etmesidir. Yurt içindeki hizmet firması teknoloji transferine bu transferden elde ettiği kâr sıfırlanana kadar devam eder. Teknoloji transferinde, hizmet firmasının sayısı , ücret oranı ve üretici nispi fiyatları her iki ülkede aynı olduğundan yabancı firma, yurt içi firmanın bir kopyası haline gelir. İşletme yatırımında ise hizmet firmaları teknik bilgi'yi dışarda şubeler açarak transfer etmektedir. Bu işletmeler yabancı işgücü çalıştırır, fakat bu işgücü ek bir sabit maliyet yükü içermez. Dışardaki hizmet fiyatı, ancak dışarda uygulanan ücret, yurtiçindeki ücretten daha fazla ise yüksek olur. Şube genelde, marjinal üretim maliyetini aşan fiyat uyguladığı vakit kâr elde eder. İşgücü akışında ise, hizmet üretimi ile birleştirilen teknik bilgi, hizmet firmasını dışarda kurmak için gerekli hizmet işgücünün sabit unsuru içerisinde belirtilir (Marrawijk, 1996, s.623-624).

Son yıllarda dünya, özellikle elektronik haberleşme ve finans ağı ile örülmektedir. Bu süreç içerisinde ulusal şirketler ve onların egemen olduğu ekonomiler, küreselleşip çok uluslu hale gelmektedirler (Kozlu, 1995, s.30).Küreselleşme süreci ile ilgili çözümlemelerde ise "analiz birimi" olarak çokuluslu şirketler ele alınmaktadır. Bu alanda genel eğilim, daha ziyade,çokuluslu şirketlerin dayattığı bir küreselleşme sürecinin ulus-devletlerin iktidarını ve hareket alanını daralttığı, uluslararası pazardaki rekabeti kızıştırdığı ve bunun da bölgesel entegrasyon girişimlerine yol açtığı şeklindedir (Timur, 1996, s.18).

Günümüzde otomobil sanayi, çokuluslu şirketlerin bütün dünyada en güçlü olduğu sanayilerden birisidir.Çokuluslu şirketler, belirli ülkelerin, aralarındaki ticaret sınırlamalarını kaldırmaları, piyasalarını bütünleştirmelerinden kaynaklanan fırsatlardan sanayi içi ticaret yolu ile yararlanmada büyük avantajlara sahiptirler. Daha önce uygulanan yüksek tarifelerle korunan ulusal ekonomilerin her birinde, bulundukları sanayilerin olabildiğince çok ürününü ve modelini kapsayan bir şekilde daha çok iç piyasa için yaptıkları üretimlerini, korumacılığın kaldırılmasından sonra, söz konusu sanayilerin bazı ürünlerini, bazı modellerini bir ülkede, diğer ürünlerini ve modellerini başka bir ülkede üretime kanalize edebilmekte,çeşitli ülkelerdeki üretim kapasitelerinin kullanımını kolaylıkla yeniden organize edebilmektedir (Tezel, 1996, s.67).

1.5.2. Portföy Yatırımları

Portföy yatırımı deyimi tahvil ve hisse senedi gibi değerli kağıtlara yapılan yatırımlar için kullanılır. Tasarruf sahibi bireyler, bu tür kağıtları sağlamış oldukları, faiz ve temettü gelirleri ile menkulun piyasa değerindeki artıştan kaynaklanan sermaye kazançları için satın alırlar. Portföy yatırımları yerli menkul değerlerin olduğu gibi, yabancı menkul değerlerin alımıyla da ilgilidir. Yabancı menkul değerler alımı olduğu zaman uluslararası sermaye akımı söz konusudur (Seyidoğlu, 1992, s.700).

Portföy yatırımlarının özellikleri şöyle sıralanabilir (Esen, 1997, s.154).

(1) Portföy yatırımlarının ön koşulu likit olmalarıdır. Bu nedenle likidite portföy yatırımlarının en önemli özelliğidir,

(2) Portföy yatırımlarının diğer sermaye akımlarından farkı, geriye dönme riski yüksektir. Bu riskin gerçekleşmesi, ekonomi üzerinde oldukça tahripkârdır.

(3) Portföy yatırımlarındaki aşırı dalgalanmalar döviz kurları ve faiz oranlarında istikrarsızlıklara, döviz rezervleri düzeyine bağlı olarak da ödemeler dengesi krizlerine neden olmaktadır.

Etkin portföy yatırımlarının oluşturulmasında ön koşul ulusal paraların konvertibil yani bireylerin ellerindeki ulusal para birimleri ile istedikleri yabancı para birimlerine kolayca çevrilebilmesi ve alım satım işlemlerinde geçerli olmasıdır. Bir ülkedeki genel fiyatlar seviyesindeki hızlı artışlar ve belirsizlikler yerli olduğu kadar yabancı yatırımcılar için de tercih edilmeyen bir durumdur. Bir ülkenin yüksek ve tahmin edilemeyen bir enflasyon değerine sahip olması, aynı zamanda ilgili ülke para biriminin yabancı para birimleri karşısında değerinin özellikle uzun dönemli olarak tahminini de belirsizleştirir. Faiz oranları sermaye hareketlerini etkileyen bir diğer önemli faktördür. Yabancı sermaye ülkeler arasındaki faiz farklılıklarından etkilenmektedir. Faiz oranları yükseldiği ölçüde sermaye girişi artmakta, düşmesi halinde ise ülkeden sermaye ihracı hızlanmaktadır (Tezcanlı, 1994, s.25).

Portföy yatırımları ile ilgili bu açıklamalardan sonra, dünya ülkelerindeki serbestleşme sürecinde portföy yatırımlarının gelişimini şöyle özetleyebiliriz:

Sanayi devrimi ile birlikte gelişen sermaye hareketleri 1930 Dünya Bunalımı ile kesintiye uğramıştır. Kriz yıllarının ardından patlak veren İkinci Dünya Savaşı ile birlikte

sermaye hareketlerindeki kesinti devam etmiştir. Fakat, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından A.B.D. ve S.S.C.B. arasında soğuk savaş başlamıştır. Soğuk savaşın başlaması sonucunda çok sayıda ülkenin katılımı ile kurulan finansal kurumların faaliyete geçmesi sermaye hareketlerine yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu dönem içerisinde GOÜ'ler dış finansman teminini ya doğrudan yatırımlar ya da uluslararası para ve sermaye piyasası kaynakları aracılığıyla sağlamışlardır (Bal, 1998, s.31).

1960'lı yıllarda oldukça sınırlı olan uluslararası piyasalardan tahvil ihraçları yolu ile fon elde edilmesi olgusu, 1970'lerin özellikle ortalarından itibaren hızlı bir gelişme göstermiştir. 1970 yılında GOÜ'lerin uluslararası piyasalara tahvil ihraçları yolu ile elde ettikleri net finansmanlar sadece 300 milyon dolar iken 1978 yılında bu rakam 3.9 milyar dolara ulaşmıştır (Bal, 1998, s.37-38).

Tablo.7. Gelişmekte Olan Ülkelere Yıllık Ortalama Net Sermaye Girişi (Milyar Dolar)

Dönemler	1973-76	1977-82	1983-89	1990-94
Toplam Sermaye Girişi	15	15	9	105
Doğrudan Yabancı Sermaye	4	4	13	39
Portföy Yatırımları	-6	-11	7	44
Diğer*	17	30	-11	22

*Diğer: Mali Kurumlar Tarafından Kamuya ve Özel Kesime Kullandırılan Krediler

Kaynak: Keskin, Bankacılar Dergisi, 1996, s.15

Gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye hareketlerini incelediğimizde portföy yatırımları ile ilgili olarak şöyle bir sonuca ulaşabiliriz. 1977-82 döneminde yaşanan borç krizi nedeniyle portföy yatırımları eksi düzeyde iken 1983-89 döneminde portföy yatırımlarında artışlar yaşanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde batı ekonomilerinin yaşadıkları ekonomik bunalım sonucunda hem dolaylı hem de dolaysız yatırımlar artmıştır. 1990-94 döneminde doğrudan yabancı sermaye yatırımları 39 milyara ulaşmış, toplam net sermaye girişinin % 37'sini oluştururken, portföy yatırımları 44 milyara ulaşmış ve toplam sermaye girişinin % 42'sini oluşturmuştur (Tablo.7).

Bu artışın sebebi, 1980'li yıllarda başlayan serbestleştirme uygulamaları sonucunda tahvil ve hisse senetleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve bu tür menkul değerlerin gelirlerinin her türlü vergiden muaf tutulmalarıdır.

Ekonomik durgunlaşma ise ekonomide gelişme hızının yavaşlaması, işsizlik ve enflasyon oranının artması, milli gelirdeki artış oranının durması veya gerilemesi, yatırımların azalması ve fiyatların gerilemesidir. Bu konu ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Keynes'e göre, ekonominin durgunluğu talep yetersizliğinden kaynaklanır. Bu durumda devletin talep artırıcı politikalar yani genişletici politikalar uygulaması gereklidir. Bu politikalar uygulandığında mevcut üretime yönelik talep olacak ve ekonomi durgunluktan çıkacaktır. Diğer taraftan ekonomik duraklama döviz yetersizliğinden kaynaklanabildiği gibi, üretimde kullanılan hammaddenin ithal edilmesi de ekonomide duraklamaya neden olabilir (Seyidoğlu, 1992, s.212).

Günümüzde hammaddeler ve yatırım malları üzerindeki kısıtlamalar, gümrük vergileri, tarifeler ve kotalar söz konusu madde ve malların fiyatlarını arttırmakta, bu da maliyetin artışına neden olmaktadır. Maliyet artışı nedeniyle, maliyetleri karşılayacak kadar fiyat artışı yapılacaktır. Fiyat artışlarının yapılması ise enflasyon oranını artırıcı etki yapacaktır. Enflasyon oranının artması, bireylerin alım gücünü etkileyecektir. Korumacılıkta diğer bir alternatif ise fiyatı yüksek olan hammaddeler alınmayarak üretimden vazgeçilmesidir.

Bunun sonucunda milli gelir artış hızı duraklar. Bütün bu olumsuzluklar ülkeyi dış ticarete serbestleşmeye götürür. Dış ticaretin serbestleştirilmesi ile birlikte gümrük vergileri, kota ve yasaklar kalkacak böylece hammadde ve yatırım mallarının fiyatı daha ucuza gelecektir. Hammadde ve yatırım mallarının ucuzlaması maliyetleri azaltıcı etki yaratacağından işsizlik ve enflasyon oranında düşüş ve milli gelir artış oranında yükselme olacaktır.

Ölçek ekonomileri ise üretim kapasitesinin genişlemesi sonucunda, üretim artış oranının, maliyetlerdeki artış oranından daha yüksek olmasıdır. Ülkede ithal ikamesi uygulanıyorsa, uygulanan vergi, kota ve tarifeler nedeniyle üretimin maliyeti artmakta ve böylece üretim artış oranı maliyetlerdeki artış oranından daha düşük olmaktadır. Dış ticaretin serbest olmaması, ülke içi üreticilerin ölçek ekonomilerinden faydalanamamaları ile sonuçlanmaktadır.

1.6.2. Uluslararası Etkenler

Bir ülkenin dış ticaretinin serbestleştirilmesini belirleyen dış etkenler; uluslararası kuruluşlar, uluslararası rekabet ortamı, küreselleşen dünya ekonomisi ve denizaşırı piyasa fırsatları olarak sıralanabilir.

Uluslararası kuruluşlar, BM (UN) (Birleşmiş Milletler: United Nations), IMF (International Monetary Fund: Uluslararası Para Fonu), World Bank (Dünya Bankası), GATT (General Agreement Terms of Trade), OECD (The Organization for Economic Cooperation and Development), BM (Birleşmiş Milletler) ve G7 ülkeleri gibi kategorilerdir.

Bu kuruluşlar, İkinci Dünya Savaşı sonrası “Yeni Dünya Düzeni” ile ilgili uzlaşmayı siyasi düzeyde oluşturan kurumlara örnek olup, dünyanın tekrar siyasi ve iktisadi bir kaosa sürüklenmesini önlemek amacıyla ABD’nin çabalarıyla kurulmuşlardır. Amaçları, tek tek devletleri ve devlet yönetimlerini ikna ederek, onları kendi ekonomik yapılarını dünya ekonomisi ile bütünleştirmeye yönelik uyum önlemlerini uygulamalarını sağlamaktır. Bütünleştirme süreci için söz konusu olan uyumlaştırma politikaları başta finansman ve kredi sistemi olmak üzere ekonomilerin liberalleştirilmesidir. Böylece, piyasa kurallarının daha iyi işlenmesi sağlanarak, iktisadi küreselleşme hareketine hız verilecek ve ülkeler arasındaki iktisadi ve siyasi dayanışma güçlendirilecektir (Çarıkçı, 1996, s.231-Şaylan, 1995, s.180).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan uluslararası kuruluşların amacı, savaş sonrası, bozulan ekonomileri yeniden inşa etmek ve dünya ekonomisinin bir bütün olarak düzenlenmesi idi. Ancak, gelişen iktisadi olaylar ve hızla değişen dünya ekonomisi bu kuruluşların amaç listelerinde değişiklik yapmalarına neden olmuştur.

1.6.2.1. BM (Birleşmiş Milletler: United Nations)

Dünya barış ve güvenliğini sağlamak, üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirmek, ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunmak ve bu ülkelerde refah düzeyini yükseltmek gibi amaçlar gütmektedir. 1945 yılında ABD’nin San Fransisko kentinde 51 ülkenin imzaladığı Birleşmiş Milletler sözleşmesi ile kurulmuştur. Hemen hemen tüm bağımsız ülkeler Birleşmiş Milletlere üyedirler.

1.6.2.2. IMF (İnternational Monetary Fund: Uluslararası Para Fonu)

IMF, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomisinin bir bütün olarak düzenlenmesi amacıyla, 1944 yılında yapılan Bretton Woods konferansı sonucunda ortaya çıkan iki uluslararası kuruluştan biridir. IMF'nin kuruluş amacı, sanayileşmiş ülkelerin ihtiyaçlarından kaynaklanan uluslararası parasal sorunlara çözüm getirilmesi ve uluslararası mali düzenin sağlanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, sanayileşmiş ülkeler arasında ticarete ortaya çıkan daralmayı gidermek, bunun için döviz kurlarında istikrar sağlamak, kısıtlayıcı uygulamalara son vermek, çok taraflı ödemeleri yaygınlaştırmak ve dış denkleşmeyi kolaylaştırıcı mekanizmalar geliştirmektir. Bretton Woods Sisteminin yıkılmasından sonra fonksiyonlarında değişme olmakla birlikte, uluslararası mali düzeni sağlama ve dış ödeme açığı içinde bulunan üye ülkelere kısa vadeli kredi verme görevlerini devam ettirmektedir (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1996, s.17).

IMF'nin önerdiği ve desteklediği politikaların başında dış ticaretin serbestleştirilmesi ve yerli sanayinin dış rekabete açılması gelmektedir. (Alpar, 1985, s.150). Bunun dışında, IMF, gelişmekte olan ülkelerin mali yardım alabilmelerinin bir koşulu olarak dış ticarete serbestleşme yoluna gitmelerini talep etmektedir (Edward, 1993, s.1359).

Fon programının en önemli unsurları; ithalatta sürekli bir azalma, daha yavaş enflasyon ve daha düşük GSYİH büyümesine yol açan mali ve para politikalarıdır. Geleneksel politikaları ise kamu harcamalarını azaltma, yüksek faiz oranı ve kredi (özellikle kamu sektörü için) kısıtlamalarıdır. "Finansal Programlama", mali açığın GSYİH'ya oranı ve hoş görülebilecek para arzı büyümesi gibi göstergeler için "Performans Kriterini" oluşturmak için kullanılan mali ve para hesabı ülkenin ödemeler dengesine bağlıdır. Bunun dışında stabilizasyon her zaman IMF'nin mülkü olmuştur. Yaklaşık 40 yıldır, merkezi politikasının amacı, toplam talebi kısarak, ticaret açığını azaltmaktır. (Taylor, 1997, s.147).

1.6.2.3. OECD (The Organization For Economic Co-Operation And Development: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)

OECD ya da diğer adıyla İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, 1947-1960 yılları arasında faaliyet gösteren Avrupa İktisadi İşbirliği Komisyonu (OEEC)'nin devamı sayılmaktadır. OEEC, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yıkıma uğrayan Batı Avrupa ekonomilerinin onarımı amacıyla ABD'nin, Marshall Planı çerçevesinde yaptığı yardımların

dağılımına yardımcı olmak ve Avrupa ülkeleri arasındaki ticari ödemeleri serbestleştirmek amacıyla kurulmuştur. 1960'lı yıllara gelindiğinde, Batı Avrupa'nın yeniden inşası ve ekonomik yönden güçlenmesi büyük ölçüde tamamlanmış ve üye ülkelere konvertibiliteye geçilerek dış ticaretin serbestleştirilmesinde önemli bir aşama kaydedilmiştir. OECD, dünya ekonomisini dolaylı şekilde yöneten, etkileyen esas kuruluşlardan biridir. OECD'nin orta vadeli stratejik hedeflerinden biri de ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi ve bölgesel gruplar oluşturulmasına yönelik eğilimlerin güçlenmesi sonucunda çok taraflı ticaret sisteminin korunması ve özendirilmesidir (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1995, s.41-43).

1.6.2.4. GATT (General Agreement For Trade and Tariffs:

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde hizmet veren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması GATT, 1947'de kurulmuş ve 1948'de faaliyete geçmiştir. Günümüzde serbest ticareti evrensel planda gerçekleştirmekle yükümlü başlıca kuruluş olan GATT, sanayileşmiş ülkelerin çabalarının ürünüdür (Alpar, 1985, s.157).

Dünya mal ticaretinde ithalat yasaklarının ve kotaların ortadan kaldırılması ve gümrük duvarlarının kademeli olarak indirilmesi yönünde 1949'dan 1993'e kadar GATT yönetiminde sekiz tarife indirim turu yapılmıştır. Bu turların sonuncusu, Uruguay Round turu olup Eylül 1986'dan Aralık 1993'e kadar sürmüştür. Turun nihai senedi 15 Nisan 1994'te Fas'ın Marakaş şehrinde, Türkiye dahil 121 ülke temsilcisi tarafından imzalanmıştır. Senedi imzalayan ülke sayısı 1995'te 128'e çıkmıştır (Çarıkçı, 1996, s.231).

1.6.2.5. World Bank (Dünya Bankası) ve Yan Kuruluşları

Dünya Bankası, Bretton Woods Konferansı sonucunda kurulan ve IMF'nin ikizi sayılan diğer uluslararası kuruluştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomileri bozulan ülkelerin yeniden inşa edilmesi için bu ülkelere yönelik uluslararası sermaye akışlarını hızlandırmayı amaçlamıştır. Ancak Banka'nın kuruluşundan sonra gelişen iktisadi olaylar ve hızla değişen dünya ekonomisi, Banka'nın amaçları listesinde değişiklik yapmasına neden olmuştur. Günümüzde, Banka geliştirmekte olan ülkelerdeki kalkınma projelerine kredi vermektedir. Banka geliştirmekte olan ülkelerdeki yatırımları kendisi doğrudan garanti

etmemekte sadece bu yatırım projelerine teknik yardım sağlamaktadır (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1996, s.58).

Dünya Bankasının, kalkınma projelerine verdiği teknik yardım karşılığında ülkelerden yapmalarını istediği koşullar şunlardır (Taylor, 1997, s.149).

- (1) İthal kotaları ve tarifeleri azaltılması yolu ile dış ticaretin serbestleştirilmesi,
- (2) Yerel ekonomide yatırım yapmak isteyen fon sahibine kolaylık olması açısından, döviz kuru kâr transferi vb. sermaye akımı üzerindeki kontrollerin kaldırılması,
- (3) Farklı mali kaynakların faiz getirilerini eşitlemek amacıyla, yurt içi mali piyasanın deregüle edilmesi.

Bunun dışında Dünya Bankası, serbestleşme stratejilerinin düzenlenmesi konusunda da çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda, tarife yapısı, serbestleşme hızı, reel değişim oranı (döviz kuru), ihracat pazarlama sınırları ve antidamping politikalarını analiz etmiştir. Dünya Bankasının ticaret serbestleşmesi ile ilgili olarak yaptığı çalışmalarda verdiği mesajı korumacılığın nispi fiyatları bozduğu, rüşveti teşvik ettiği ve büyümeyi düşürdüğüdür. Dünya Bankasının izlediği politikalar üzerine yapılan bir çalışma sonucunda, Dünya Bankasından borçlanan ve Dünya Bankasının koşullarını yerine getiren ülkelerin, büyüme ve ihracatı, borçlanmayan ülkelerden daha iyi başardıkları sonucuna varılmıştır (Edward, 1997, s.44-45).

İncelenen uluslararası kuruluşlar aynı zamanda yan kuruluşlar aracılığıyla dünya ekonomisi ile ilgili faaliyetlerini sürdürmektedirler. Örneğin Dünya Bankası'nın IFC (International Finance Corporation = Uluslararası Finansman Kurumu), İDA (International Development Association = Uluslararası Kalkınma Birliği) ve MİGA (Multilateral Investment Guarantee Agency = Çok taraflı Yatırımlar Garanti Kurumu) gibi yan kuruluşları vardır. Birleşmiş Milletlerin tarımla ilgili FAO, Uluslararası sınai kalkınma ile ilgili UNIDO ticaret ve kalkınma konferansı teşkilatı ile ilgili UNCTAD gibi kuruluşları vardır.

1.6.2.5.1. IFC (International Finance Corporation: Uluslararası Finans Kurumu)

IFC Dünya Bankası'nın bir alt kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir. Uluslararası sermaye akımlarını özendirmek ve az gelişmiş ülkelerde sermaye piyasalarının kurulması ve gelişmesine yardımcı olmak başlıca amaçları arasındadır (Seyidoğlu, 1992, s.904). Bu

faaliyetlerin başında ise Yabancı Yatırımlar Danışmanlık Hizmeti gelir. IFC'nin Yabancı Yatırım Danışmanlık Hizmet birimi, üye ülkelerin yabancı doğrudan yatırımı etkileyen politikalarını, yönetmeliklerini ve yatırım teşvik stratejilerini gözden geçirip ayarlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu konuda birim; (Tekeoğlu, 1988, s.14)

- Yabancı doğrudan yatırımı teşvik ve kontrol edebilmek için politikalar oluşturup, kuruluşlar için bir genel çerçeve düzenlemektedir.

-Yabancı doğrudan yatırımları, sanayide öncelikli alanlara çekme amacına yönelik politikalar belirlemektedir.

-Yabancı yatırımların gelişen ülkeler tarafından teşvik stratejileri ile ilgili çalışmalar yapmaktadır.

-Teknoloji transferini sağlayacak politikalar geliştirmeye yönelik faaliyetler yürütmektedir.

1.6.2.5.2. MİGA (Multilateral Investment Guarantee Agency: Çok Taraflı Yatırımlar Garanti Kurumu)

Dünya Bankasının bir yan kuruluşu olarak kurulan bu kurum, gelişen ülkelere doğrudan yatırım akımını koordine etmek amacıyla kurulmuştur. Kurum, doğrudan dış yatırımlar konusunda, uluslararası görüşmeleri kolaylaştırarak, yatırımları teşvik etmekle birlikte, müşavirlik ve teknik yardım programları sağlamayı da amaçlar. Bunun yanında gelir ve sermaye transferi, kamulaştırma anlaşmalarının feshi ve diğer sosyal engeller konusunda dış yatırımlara garanti sağlamak kurumun amaçları arasındadır, 1986'da 47 üyesiyle bu konulardaki çalışmalarını ilerleten MİGA, başta Dünya Bankası ve IFC olmak üzere sosyal sigorta programlarının, özel sigortaların ve diğer kuruluşların gelişen üye ülkelere daha çok dış yardım yapmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Dunn, 1987, s.145, Aktaran Tekeoğlu, 1988, s.13).

1.6.2.5.3. IDA (International Development Association: Uluslararası Kalkınma Birliği)

1960 yılında Dünya Bankasına bağlı bir kuruluş olarak kurulmuştur. Kuruluş amacı; "dış kaynaklara ihtiyaç duyan ancak sağladığı kredileri ödemede güçlüklerle karşılaşan" AGÜ'lere kredi açmaktır (Alpar, 1985, s.109).

IDA kredileri çok uzun vadeli (ilk on yılı ödemesiz olmak üzere 50 yıl) ve çok düşük faizlidir (yüzde 0.75 gibi). En yoksul durumdaki az gelişmiş ülkelere özellikle alt yapı yatırımlarını tamamlamaları için kredi verilmektedir. IDA kredilerinin kaynağını sanayileşmiş ülkelerin katkıları ve Dünya Bankası'nın gelirlerinden yapılan transferler oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 1992, s.907).

Uluslararası rekabet ortamı; İthal ikamesi politikasını uygulayan ülkeler, ithal ikamesinin bir sonucu olarak ihracat yapamamaktadır. İhracatın gerçekleşmemesi sonucunda dış piyasalara girememekte ve rekabet ortamından yararlanamamaktadır. Fakat dış ticareti serbestleştirmekle birlikte, ihracat için gerekli hammadde, aramal ve girdileri elde edecek ve ihracat yapabilecek düzeye gelecektir. İhracatın gerçekleşmesi dış pazarlara açılacak ve rekabet nedeniyle teknolojik gelişmelerden yararlanarak yüksek kaliteli üretime kavuşacaktır.

Dış ticarete serbestleştirme sonucunda dünya ülkeleri bir entegrasyona yani bir bütünleşmeye doğru gitmektedirler. Serbestleştirmeyi gerçekleştirmeyen ülkeler bu entegrasyonun dışında kalmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME-DİŞ TİCARETTE SERBESTLEŞME İLİŞKİSİ VE UZAK DOĞU ASYA ÜLKELERİ

2. KÜRESEL EKONOMİ VE DİŞ TİCARETTE SERBESTLEŞME

Dış ticarete serbestleşme süreci, İkinci Dünya Savaşı sonrası uygulanan ithal ikamesi politikasının istenen ekonomik sonuçları vermemesi sonucunda 1960'lı yıllarda başlamıştır. Bu süreçte, bazı ülkeler, ithal ikamesi stratejisi çerçevesinde dış ticarete uyguladıkları, miktar kısıtlamaları, ithalat yasakları, kota ve vergileri kaldırmaya başlamışlardır. Fakat serbestleşme sürecine karşın, 1930'lu yıllardan süregelen Keynezyen müdahale anlayışı devam etmiştir. Bu müdahale ile birlikte 1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol krizi, çoğu ülkeyi ekonomik darboğaza sürüklemiştir. Devletin devam eden ekonomiye müdahale anlayışına karşılık 1980'li yıllarda Thatcherism-Reaganism adı altında yeni bir siyasal yapılanma başlamıştır. "Piyasa ekonomisini kamu müdahalelerinden arındırma" anlamına gelen ve deregülasyon hareketi adını alan bu yapılanma yeni bir Laisser-Faire dalgası olarak devlet müdahalelerine karşı güçlü bir saldırı başlatmıştır. Bu yeni dalga ile birlikte dünya ülkelerinde dış ticarete yoğun bir serbestleşme süreci başlamıştır. Bu süreç beraberinde küreselleşmeyi de getirmiştir. Serbestleşmenin doğurduğu küreselleşme, ticaret sınırlarının ortadan kalkması ile birlikte tek bir pazara ve mallarda homojenleşmeye yol açmıştır.

2.1. Küreselleşme Kavramı ve Önemi

Günümüzde küreselleşme ile ilgili çok çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Bazı tanımlar politik açıdan, bazı tanımlar ekonomik açıdan, bazı tanımlar ise kültürel açıdandır. Ancak bu çalışmada küreselleşme ekonomik açıdan ele alınıp farklı yazarların tanımlarına başvurulacaktır.

Rowley'in (1996, s.73) Zeitlin ve Thompson'dan aktardığına göre, küreselleşme, günümüzde hala tartışılan bir kavramdır. Bu kavram üzerinde oldukça farklı tartışmalar

sözkonusudur. Bazı tartışmalara göre, küreselleşme gücü yaygınlaştıkça ulus kavramı değişmektedir. Bazılarına göre, serbest sermaye hareketleri ve teknolojik değişiklikler, ekonominin yurtiçi kontrolünü azaltmakta ve bireyler tercih ve ürünlerin homojenleşmesine tanık olmaktadır.

Küreselleşme ulusal sınırların dışına pürüzsüzce ve daha hızlı akan düşünce, değerler, insanlar ve para olarak meydana gelen küresel ağ ve karşılıklı dayanışma yöntemini açıklamak için de kullanılmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme, birbirine bağlı ve daha homojen bir dünyaya yol açan, teknolojik gelişme tarafından yönlendirilen olgular bütünüdür (Hurrell, 1995, s.447).

Tekeoğlu'nun (1994, s.156) Çapoğlu'ndan (1992, s.56) aktardığına göre, yeni teknolojilerin ortaya çıkması sonucunda dünyanın yeni servet yaratma sisteminin ismi de değişmiş ve küreselleşme adıyla anılmaya başlamıştır. Bu yeni eğilimin sonucunda, firmalar rekabet stratejilerini, dünya ekonomisini bütün bir pazar varsayarak, ayarlamaktadırlar. Rekabet stratejisi, hem uluslararası pazar hem de daha önce dikkate alınmayan yerel pazarların şartlarına uygun bir tarzda esnekleşmeyi öngörmektedir. Doğal olarak bu durum teknolojik atılımlara ivme kazandırmaktadır. Küreselleşme, hükümetleri en temel egemenlik haklarından biri olan "vergilendirme" hakkından bile vazgeçirmektedir. Kısaca, küreselleşme olgusu içerisinde, yeni iş imkânları ve teknolojik yeniliklere zamanında adapte olma amaçları, hükümetlere fazla seçenek bırakmamaktadır.

Andrew Glyn ve Bob Sutcliffe'e göre de küreselleşme iki anlama gelmektedir (Bromley,1996,s.3).

(1) Sosyal üretimin yeni toplumlara yayılması ve kapitalist üretim ilişkilerinin coğrafi yayılımı şeklinde tanımlanabilir. Bu anlamda kapitalizm daha küresel olur. Kapitalizmin daha küresel olması; serbest piyasa mekanizmasının kuzeyden güneye yayılması, dünya tarımının daha fazla ticarileşmesi ve kadın işgücündeki kadın işçi sayısının artışı şeklinde açıklanabilir.

(2) Küreselleşme, uluslararası ekonomik bağımsızlık ve artan açıklıktır. Bu anlamda, küreselciler, firma içinde üretimin geçişsel yönetimi, işgücü ve döviz birimi, sermaye, mal ve hizmet için ulusal piyasaların karışımı, işgücünün kollara ayrılmış artan

uluslararası bölümlerinden artan tüketim ve üretimin birleşmiş örnekleri yolu ile, makroekonomik bağlantılar anlamında, dünya ekonomisinin, daha bağımsız ve daha açık olduğunu iddia etmektedirler.

Samuel Brittan gibi gözlemcilere göre, küreselleşme tek boyutlu bir merkez veya güçtür (örnek olarak, faiz oranlarının, piyasa fiyatlarının birbirine yaklaşması veya teknolojik bilgi devrimi). Başkalarına göre, insan toplumunun gelişmesinde nitel anlamda bir aşamadır. Başka bir anlam olarak küreselleşme, daralan bir dünyada olduğu gibi, politik, ekonomik ve sosyal yapı ile homojenize edilen bir gücün birbirine yakınlaştırılmasında kullanılan bir yöntemdir. Başka bir yaklaşıma göre küreselleşme, esas itibarıyla karışık olan olağan üstü şeyleri, polarizasyona rağmen heterojenize etmektir (Cerny, 1996 s.618).

Fransız toplumbilimcisi olan Alain Touraine'e göre, küreselleşme olgusu dönüşü olmayan bir sosyo-ekonomik süreçtir ve bu süreci dikkate almayan politikaların ister istemez başarısız olacağı yönündedir (Timur, 1996, s.22).

François Chesnais'e göre, küreselleşme tarafsız bir kavram değildir. Vatansız firmaların ve sınırsız bir dünya düşüncesini yaymak için savunucuları tarafından kullanılmıştır. Bu tanıma göre, bütün insanlar ve devletler küreselleşme mantığına göre eşittirler. Uluslararası ekonomik konjonktür, bütün toplumlar için faydalı ve gereklidir. Küreselleşme, devlet kontrolü ve düzenlemesinden tamamen arınmış, liberalize edilmiş "piyasa güçleri"nin bir araya gelip, bir bütün haline gelmesidir (Sjolander, 1996, s.603-604).

Küreselleşme, basit bir uluslararasılaşma süreci değildir, onun ötesinde bir uluslararasılaşma süreci olup, bu çerçevede üretim faktörleri dünya ölçeğinde değerlendirilerek, üretim, dağıtım ve tüketiminin gerçekleştirilmesidir (Tekeoğlu, 1994, s.156).

Küreselleşme ne homojen bir piyasa yeridir ne de bir çeşit birlik organizasyonunun egemenliğidir. Farklı fakat birbirine girmiş yapısal eğilimler'in bir alanı için ihtiyari koşulları yaratır. Küreselleşme uluslararası ekonomiyi ulusal "Karşılaştırmalı Üstünlük"ün temeli üzerinde birbirini etkileyen holistik ulusal ekonomiden, sosyal, ekonomik ve politik birim olarak, ulus- devletten bağımsız yollardan yaratılan "Rekabetçi Üstünlük"ün farklılığına dönüştürür (Cerny, 1996, s.626).

Küreselleşme, yeniden yapılanma ve yeni bir dünya düzenidir. Kumanda ekonomisinin küçülmesi, devletin bütün sosyal ve ekonomik işlevlerinden vazgeçmesi, pazarın dünya ölçeğinde büyümesi, ulusal sınırların dışına çıkması, dünyanın tek pazar haline gelmesi küreselleşme dediğimiz olaydır (Şaylan, 1997, s.15).

Küreselleşme, dünyanın homojenleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu homojenleşme, haberleşme, teknoloji, ticaret, yatırım ve politik seçimlerin yapılanması alanlarında kendini göstermektedir. Küreselleşme aynı zamanda modern çağın entegrasyonuna yönelik eğilimlerin sonunu ve küreselleşmeye yönelik birleşme yolu ile küresel ve yerel anlamda toplumların artan polarizasyonunu haber vermektedir (Sjolander, 1996, s.609).

Bugünün küreselleşmesinde hemen herkes kazanmak için yarışıyor. Bu rekabet, gelişmekte olan ülkelerin karşısına çıkan en iyi fırsattır. Yüz milyonlarca insan yoksulluktan kurtuldu. Yaşam düzeyleri her geçen gün daha iyiye gitmektedir. Bunun sonucunda, küreselleşmenin ideolojik bir inanç olmadığı, sanayi devrimi gibi kendine özgü bir olgu olduğu ve onun kadar kaçınılmaz ve yararlı olduğu söylenebilir (Naisbitt, 1997, s.12).

Yaşamakta olan küreselleşmenin üç işlevi vardır. Bunlar; (Pieterse, 1997, s.371)

(1) Küreselleşme, Japonya, Kuzey Amerika ve Avrupa'nın birbirine bağlanmış ekonomileri ile ilgilidir,

(2) Kuzey-Güney ayrımı, sınırlı bir kaç ülke için daralırken, bir çok ülke için genişlemektedir,

(3) Ayrıştırma uzun süre yaşayabilecek bir strateji değildir.

Küresel piyasanın iyi yanları yanında yarattığı gerilimler de sözkonusudur. Bunlar şöyle sıralanabilir; (Rodrik, 1997, s.31-32).

(1) Yatırım ve ticarete yönelik engellerin kaldırılması, uluslararası sınırları geçen ve geçemeyen gruplar arasındaki simetrisizliği önemle belirtir. Birinci kategoride, yüksek derecede vasıflı işçiler, sermaye sahipleri ve bir çok profesyonel vardır. Bunlar kaynaklarını talep edilen yere götürebilirler. Vasıfsız ve yarı vasıflı işçiler ve bir çok orta düzey yönetici ikinci kategoridedir. Teknik anlamda küreselleşme ikinci kategorideki bireyler için talebi

daha esnek yapar. Bu da çalışan nüfusun geniş bir kısmının hizmetini uluslararası sınırların ötesinde diğer insanların hizmetleri ile daha fazla ikame edilebilir yapmaktadır.

(2) Küreselleşme, içinde ve aralarında olmak üzere ulusal ve yurtiçi normlarda karışıklığa yol açmaktadır. Aynı zamanda normları şekillendiren sosyal kuruluşlarda da bir karışıklığa yol açmaktadır. İmal edilen mallar için teknoloji standardize olduğu ve yayıldığı gibi, oldukça farklı normlara, kuruluşlara, kolektif tercihlere ve değerlere sahip uluslar, aynı mallar için piyasada rekabet etmeye başlarlar. Bunun sonucunda küreselleşme, oldukça farklı gelişme düzeylerinde, ülkeler arasında ticaret için fırsatlar yaratır.

Küreselleşme tezinin eleştirmecilerine göre, enternasyonalizasyonun uzanımı, bugün kü dünya ekonomik sistemin analizi için uygun konuyu oluşturmaz. Üzerinde durdukları diğer bir konuda küreselleşme için deneysel deliller oldukça azdır. Böylece küreselleşme bir efsane (hayal) ve bir ideolojidir (Bergejik, 1997, s.159).

Liberallere göre, küreselleşme eşitsizliği iyileştiren bir kavram, eleştirmenlere göre de kızıştıran bir kavramdır. Küreselleşme ve eşitsizliği bir arada bulunduran ve cevaplanamayan iki esas soru; küreselleşme, devletler arası eşitsizlikten nasıl etkilenmektedir, ikincisi, küreselleşme devletler arası eşitsizliği nasıl etkilemektedir. (Hurrel, 1995, s.447).

2.2. Küreselleşmenin Oluşum Süreci

Son yıllarda uluslararası ekonomide ve ekonomik tartışmalarda en çok adı geçen konular, küreselleşme ile ekonomik bütünleşmeler veya bölgesel bütünleşmelerdir.

Küreselleşme her ne kadar sözlüklere yeni girmiş ve günümüzde sıkça kullanılan bir kavram olsa da, kavram olarak temeli tarihsel olarak 1990'lerden önce atılmıştı. Kanadalı iletişimci Marshall McLuhan, küresel köy ve iletişim çağı tanımını 1962'de yapmıştır. ABD'li iktisatçı Fritz Machlup 1962 yılında yaşadığı dönemdeki değişimle ilgili olarak "Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi" kavramlarını kullanmıştır (Geray, 1997, s.37).

Bununla birlikte, küreselleşme, özellikle 20. asrın son çeyreğinde teknoloji ve haberleşmedeki başdöndürücü gelişmeler sonucunda dünyanın iyice küçülmesi, ekonomik sınırların giderek ortadan kalkması ve bununla birlikte maddi ve manevi değerlerin ulusal

sınırları aşarak dünya çapında yayılması, ülkeler ve milletler arasında iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel temas ve etkilerin giderek artması şeklinde ifade edilmektedir (Çarıkçı, 1996, s.230).

Küreselleşmenin merkezileştirilmesinin kurumu veya yöntemi yoktur. Ancak birlikte farklı yönleri hareket sözkonusudur. Devletler, uluslararası sistemdeki görev ve haklarını tekrar tanımlamak için egemenliklerini kullanıyorlar. Savaş sonrası dönemde ve özellikle, 1970'lerin stagflasyonundan beri, egemenliğin hak ve görevlerinin tekrar tanımlanmasının içerik ve yönü-küreselleşme taraftarlarının bir çoğunun tanımladığı gibi daha fazla serbest piyasa ağırlıklı düzenin şekli yönünde olmuştur. Fakat bu, kural olarak küresel olmayan, uluslararası modern ekonominin doğduğu 19. yüzyılın ikinci yarısındaki uluslararası hak ve görevlerin şekline farklı değildir (Bromley, 1995, s.5). 1970'li yıllardan günümüze kadar küreselleşmenin oluşum süreci şöyle olmuştur:

Dünya 1970'lerden sonra çok ciddi bir ekonomik bunalım sürecine girmiştir (Işık, 1997, s.77). 1970'li yıllarda Bretton Woods sistemi yıkılmış ve ardından petrol krizi yaşanmıştır. A.B.D.'de bu krizden payını almış ve durgunluğa girmiştir. A.B.D. içine düştüğü durgunluktan çıkışta çözümü petro-dolarların uluslararası bankalar aracılığıyla çevre ülkelere aktarılması ve böylece sermaye talebinin ve ithalatının yükseltilmesi yoluyla kâr haddinin arttırılmasında aramıştır. Fakat çevre ülkelerin borç ödeyemez duruma girmesi, A.B.D.'yi yeni yöntemler geliştirmeye götürmüştür. 1980'li yılların başından itibaren hem A.B.D. kendi içinde mali piyasaları ve sermaye hareketlerini her türlü denetimden arındırma yoluna girmiş, hem de çevre ülkeleri kendi sermayesinin gereklerine uydurmuştur. Çevre ülkelerin paraları teker teker konvertibil olmuş, konvertibilite için ödemeler bilançosu sermaye hareketlerinin serbestleştirilmiş olması şartı getirilmiştir. Bununla birlikte mali piyasaların tam serbestleştirilmesi hedeflenmiştir (Kazgan, 1994, s.79).

Bu oluşum dışında, 1970'lerdeki ekonomik krizler sonucunda uluslararası firmalar, uluslararası anlamda üretime başlamışlardır (Sjolander, 1996, s.77). Kısaca, küreselleşme sürecinin bir kriz sonrası ortaya çıktığı söylenebilir. Gerçekte, küreselleşme terimi ve olgusu 1980 sonrası ortaya çıkan ve temelde kârlılığı yükseltmek amacıyla merkez sermayesinin otonom hareketinin bütün sınırları adım adım zorlayarak yıkmasını ve kârını en

çoklaştırmayı gerçekleştirmesini anlatan bir süreçtir (Kazgan, 1994, s.78).Küreselleşme kavramı, 1980'lere doğru Harvard, Stanford, Columbia gibi prestijli Amerikan okullarında kullanılmaya başlanmış ve yine bu çevrelerden çıkmış bazı iktisatçılar tarafından popularize edilmiştir (Timur, 1996, s.7).

1979'da İngiltere'de Margaret Thatcher ve 1981'de ABD'de Ronald Reagan tarafından başlatılan deregülasyon hareketinin bir sonucu olarak küreselleşme rüzgarı 1980'lerde tüm dünyaya yayılmıştır (Timur, 1996, s.134). Yeniden yapılanma sürecinin 1980'lerde ortaya çıkması ile birlikte özelleştirme, "deregülasyon", pazarın egemenliği, küreselleşme bu dönemin slogan ve uygulamaları olmuştur (Şaylan, 1997, s.19).

Ticaret ağının yoğunlaşması, mali ve teknolojik bağların geliştirilmesi sonucunda küreselleşme, bölgeselleşme ile birlikte gerçekleşmiştir. Küreselleşme süreci, yurt içi ve yurt dışı ticaret sınırlarının kaldırılması ile başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte yeni ticaret yasaları tanıtılmış ve dolayısıyla yeni tartışmaları başlamıştır. Yeni ekonomik gerçeklik ve piyasaların küreselleşmesi tezine ilk cevap, Eylül 1986'da başlatılan ve son aşamasına giren Uruguay Round'un çok taraflı ticaret görüşmeleri ile sağlanmıştır (Smeets, 1990, s.64-65).

Küresel ekonomiye yönelik hareketlenme yirmi yıldır sözkonusudur. Bu değişimin bir göstergesi uluslararası bankalara borçların artan düzeyidir. Bu oran, 1980'lerde OECD ülkelerinin GSYİH'nın %4'ü iken %44'de yükselmiştir. Bir diğer gösterge, dünya yabancı döviz piyasalarındaki günlük devirdeki büyük artıştır (Winham,1996,s.640).

Dünyada başlayan serbestleşme, mal piyasasında olduğu gibi finansal sistemde de gerçekleşmiştir. Uluslararası finans sisteminde serbestleşme genel kural haline getirilerek ve özellikle gelişmekte olan ülkelere empoze edilerek, küreselleşme sürecinin önemli bir halkası oluşturulmuştur (Timur, 1996, s.16).

Küreselleşmenin en başarılı olduğu sahalar yatırım ve üretim kesimleri ile finans piyasalarıdır. Yatırım ve üretimde küreselleşme, şirketlerin sınır ötesi doğrudan yatırım, sınır ötesi iştirak, fason imalat ve diğer yöntemlerle mal ve hizmet üretim faaliyetleri kendi ülkeleri dışında sürdürmektedir.Ancak bu dönemde, küreselleşmenin önündeki en büyük engel Doğu ve Batı blokları arasındaki siyasi ve iktisadi sahalardaki ideolojik ayrılık

olmuştur. 1980'li yılların sonuna doğru kolektivizmin ve sosyalist sistemin çökmesi ile şimdilik bu engel ortadan kalkmış görünüyor (Çarıkçı, 1996, s.233).

1980-1990 yılları arasındaki on yıllık kısa sürede, serbestleşme-küreselleşme akımı dünyanın geniş bir alanına yayılmıştır (Kazgan, 1994, s.45). Bu sürecin sonunda küreselleşme, 1990'ların en moda kelimesi olmuştur (Sjolander, 1996, s.603).

Pieterse, (1997,s.375)'e göre küreselleşmenin önümüzdeki yirmi yıl için üç rolü planlanmaktadır. Küresel yönetim, hayatta kalabilmek için rekabet ve barışı sağlamak.

2.3. Ekonomide Küreselleşme- Serbestleşme İlişkisi

Daha önce açıklandığı gibi, 1980'li yıllardaki deregülasyon serbestleştirmeyi serbestleştirme de küreselleşmeyi doğurmuştur.

Günümüzde mevcut olan küreselleşme ile evrenselleşiyoruz. Sınırlar ortadan kalkmaktadır. Mevcut küreselleşme, piyasa düzeninin mevcut olduğu bir küreselleşmedir (Işıklı, 1997, s.75).

Günümüzde uygulanan uluslararası serbest ticaret politikalarının önemli bir amacı, hızlı küreselleşen bir ekonomiyi yönetecek ve serbestleşmeye yardımcı olacak evrensel kuralları yaratmaktır (Winham, 1996, s.650).

İşgücü göçü, sermaye akımı (yabancı dolaysız ve portföy yatırımı, borç ve yardım) ve mal ve hizmetlerde uluslararası ticaret yolu ile birbirine bağlanan ekonomilerin temelinde küreselleşme vardır. Küreselleşme sonucunda, çoğu ürünler, uluslararası bir bileşim haline gelmiştir (Bergejik, 1997, s.159).

Yeni küreselleşen dünya ekonomisinde, devletler daha fazla işbirliğine girer ve uluslar arası kuruluşlar gelişir. Bütün bu çıkarsamalar küreselleşmenin liberal yorumundan kaynaklanır (Hurrell, 1995, s.447). Başka bir deyişle, dünyadaki değişme, şeffaflaşma, dünyaya açılma kavramları, beraberinde piyasa ekonomisine ve liberalizme yönelme sonuçlarını doğurmuştur (Manisalı, 1996, s.10)

Dünya ekonomisindeki küreselleşme ticaret politikalarının karşılık vereceği yeni bir durum yaratmıştır. Ticaret politikalarının şimdiki durumu, GATT döneminden oldukça farklıdır. Bu değişiklik iki kelime ile açıklanabilir; küresel ekonomi. Küreselleşme bir çok

anlama gelmektedir; uluslararası ticareti genişletmek, finansal akımda artış, yabancı yatırımları içermek ve çok uluslu girişimlerde büyüme (Winham, 1996, s.639-640).

Global ve bölgesel ticaret serbestleşmesi, ticaret fırsatlarını arttırdığı gibi, aynı zamanda tercihli ticaret düzenlemelerinin yararlarını kemirmektedir. Yüksek ithalat tarifeleri, iş dünyasında maliyetleri artırır, ihracatı azaltır ve kaynak verimliliğini olumsuz etkiler. Deneyimler, daha açık bir ekonominin, küreselleşmeden daha fazla yarar sağladığını göstermiştir (IMF Survey, 1997, s.243).

Liberalizmin küreselleşmesi, kendi zaferini yaratmıştır. “Soğuk Savaş”ın bitişi liberalizm için bir zafer yaratmıştır. Çünkü liberal kurumlar ve değerlerin yaygınlaşması “Soğuk Savaş”ın sona ermesine katkıda bulunmuştur. Liberalizm bu değişikliğin önemli bir etkeni olmuştur. Liberal şekil ve değerler küresel egemenliğe yaklaşmışlardır. Bütün bu sonuçlar liberal ideallerin daha fazla küresel dağılımı ve kurumsal şekilleri için oldukça büyük bir pencere yaratmıştır (Huysmans, 1995, s.482).

3. UZAK DOĞU ASYA ÜLKELERİNDE DIŞ TİCARETİ SERBESTLEŞTİRME ÇABALARI

3.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Uzak Doğu Asya Ülkelerine Genel

Bir Bakış

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte dünya genelinde ekonomik ve siyasal alanda bir dönüşüm süreci başlamıştır. Sözkonusu dönüşümler üç kümede toplanabilir(Türkay,1997,s.30).

(1) İkinci Dünya Savaşı sonrası, dünya ekonomisinde çok uzun sürelerden beri istikrarsızlıklarla, krizlerle ve savaşlarla geçen bir süreç sona ermiştir.

(2) Üretken ya da üretici sermaye uluslararasılaşma dinamiğine girmiştir.

(3) İkinci Dünya Savaşı sonrası, eski sömürge ülkeleri bağımsızlıklarını kazanarak bir uluslaşma sürecine girmişlerdir. Yani, birer ulus-devlet haline gelme çabaları söz konusu olmuştur.

Belirtilen kapsamda Savaş öncesi birer sömürge ülke olan ve savaş sonrası bağımsızlığını kazanarak uluslaşma sürecine giren G. Kore, Tayvan ve Malezya ile savaş öncesi sömürgeci bir konumda olan Japonya çalışmanın bu bölümünde incelenecektir. Japonya, G. Kore, Tayvan ve Malezya İkinci Dünya Savaşı sonrası farklı tarihlerde uyguladıkları dış ticaret politikaları ile kısa sürede inanılması güç bir büyüme gerçekleştirmişlerdir.

Kore, uzun yıllar Çin'in egemenliği altında kalmıştır. 1910-1945 yılları arasında ise Japon sömürgesi olmuştur. 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Japon egemenliğinden kurtulmuş ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak, hemen ardından çıkan iç savaş ile Kore, Güney Kore ve Kuzey Kore olmak üzere ikiye ayrılmıştır(Akay, 1997, s.91).

Güney Kore'nin, İkinci Dünya Savaşı sonrası, bağımsızlığını kazanmakla birlikte karşı karşıya bulunduğu ekonomik sorunlar iyice su yüzüne çıkmış (Şenses, 1997, s.51). Kore savaşı'nın sonucunda ise ülkede ekonomik olarak herşey kötüye gitmiş ve yetişmiş eğitim görmüş insanı da hemen hemen yok sayılacak duruma gelmiştir(Drucker, 1993, s.144).

Sanayi her iki savaş (İkinci Dünya Savaşı ve Kore Savaşı) öncesinde Japonların elinde yoğunlaşmıştır. Ancak, hızlı dekolonizasyon döneminde oluşturulan bir çok fabrika Kore Savaşı sonrasında harap olmuş ve kapanmıştır. Kore Savaşı, her ne kadar Kore sanayisi üzerinde olumsuz etkiler yaratmış ve çoğu fabrikanın kapanmasına neden olmuşsa da, savaş sonrası sanayileşme için pozitif bir miras bırakmıştır. Örneğin, yönetim ve sanayi teknolojisinin bilgisi, şehir yaşamının başarısı, modern bir eğitim sistemi ve işgücünün niteliği vb. Kore’de yaşayan Japonlar, Japonya’ya ait önemli ekonomik değişimi tanıtmak için, baskı ve devlet gücünü kullanarak, imparatorluğa ait hedeflerine ulaşma ve etkili bir devlet kurma olanağı yaratmıştır. Bağımsız Kore, bu devleti miras almıştır (Kohli,1997,s.884).

Kore, 1953 yılında biten savaşın sonunda ithal ikameci bir sanayi politikasını uygulamaya koymuştur. Böylece, 2. Dünya Savaşı sonrasında başlatılan yüksek gümrük duvarları arkasında ekonomiyi geliştirme politikasını sürdürmüştür. Bu dönemde ülke içindeki enflasyondan daha düşük tutulan devalüasyonlar sayesinde ihracat artışı engellenmiş ve giderek kısıtlamalar yapılmıştır (Saat, 1995, s.12).

G. Kore, 1950’lerin sonuna gelindiğinde kişi başına düşen ulusal gelir 100 civarında olup, tarımsal üretim ağırlıklı bir ülke idi. Çiftçiler ülkesi olan G. Kore, 1965’li yıllara gelindiğinde, her iki savaş sonrası artık bir savaş yorgunu olmuş ve kişi başına düşen gelir 120 dolar seviyesinde seyretmiştir. Ancak, 1965’li yıllardan sonra ekonomik yapısını süratle değiştirmeye başlamış ve tarım ağırlıklı yapıdan, giderek sanayi ağırlıklı yapıya dönüşen bir ülke olmuştur(Sungur, 1997, s.86). Ayrıca vurgulanması gereken bir diğer nokta olarak ta, Güney Kore toprak reformunu 1961-1964 yılları arasında gerçekleştirmiştir (Haggard, 1996, s.20).

Japonya, önce tüm Doğu Asya’ya sömürgeci bir ülke olarak damgasını vurmuş, sonra Batılı ulusların ordularını dize getirmiş ve Asya’nın bir anlamda kurtuluşunu başlatmıştır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonunda atom bombaları ile pes ettirilmiş ve Amerikan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir (Kozlu, 1995, s.101).

1950’lere gelindiğinde, Japonya, savaşın getirdiği yıkımdan kurtulmaya çalışıyordu. O dönemde, Japonların çoğu ülkelerinin savaş öncesindeki ekonomik düzeyine bir gün yeniden kavuşabileceğinden hala kuşkuluydular. İkinci Dünya Savaşı’ndan önceki on yılda

güçlü bir silah sanayi kurmuş oldukları halde savaştan sonraki yenilgi ile birlikte bu sanayi dağıtılmıştır. Silah sanayine çok önem verildiğinden, sivil sanayileri çok da yerinde olarak, ürünlerinin kötü tasarımı ve düşük kaliteli, işçi-işveren ilişkilerinin de özellikle bozuk olmasıyla ünlüydü (Drucker, 1993, s.144). Japonya, Savaş'ın hemen ardından toprak reformunu başlatmıştır(Haggard, 1996, s.20).

Malezya, İkinci Dünya Savaşı döneminde Japon işgalinin tahribatını yaşamış ve İngiltere'nin boyunduruğu altına girmiştir. İngiltere'nin boyunduruğundan kurtulma çabası içine girmiş ve 1957'de bağımsızlığına kavuşmuştur. Bağımsızlığına kavuştuğu dönem içerisinde kişi başına düşen milli geliri düşük, sanayiden yoksun bir ülke idi (Narsbitt, 1997, s.137).

İngilizlerin 1960'lı yılların başında Malezya'yı terk etmelerinden sonraki dönemlerde Malayların ülke ekonomisi içindeki payları %3-4 civarında idi. Ancak, İngilizler tarafından şımartılan ve ekonomide güçlü olan Çinlilerin Malaylara karşı olumsuz tavır takınmaları neticesinde ufak bir iç savaş yaşanmıştır. Bunun neticesinde, hükümet Malayların ekonomideki payını arttırmak için bazı gizli teşvik ve yardımları Malay firmalarını güçlü hale getirmek için vermiştir. Bu politikalar Malayları tam olarak tembelleştirmiş ve her şeyi devletten bekleyen bir zümre haline getirmiştir. Malay burjuvazi yaratma çabaları, yaratılan kaynakların kötü kullanılmasına ve çıkar karşılığı dağıtılmasına neden olmuştur. Malaylar maliyeti ne olursa olsun devlet tarafından verilen ihaleleri, komisyon karşılığında yüksek yatırım maliyeti haline getirerek yabancılara aktarmışlardır. Bu durum yatırımların etkinliğini gölgelemiştir (Kuala Lumpur, Ticaret Müşavirliği, 1998, s.41). Yüksek teknoloji yolunu 1980'li yıllarda seçmiştir. Bağımsız bir ülke olarak gelişmesini 1980'li yıllara kadar tarıma dayandırmıştır.

Tayvan, İkinci Dünya Savaşı döneminde bir Japon sömürgesi idi. 1895'ten 1945'e kadar Japonya'nın sömürgesi olarak yaşayan Tayvan, Savaş sonrası bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat bağımsızlığını kazandıktan sonra, karşı karşıya kaldığı ekonomik sorunlar nedeniyle 1949'da ithal ikamesi politikasını uygulamaya koyarak, yerli sanayiye teşvik etmeye ve korumaya başlamıştır (Şenses, 1997, s.51). Ancak, 1958 yılından itibaren ekonomi politikalarında, ithal ikamesinden ihracata yönelik sanayileşmeye yönelmiştir.

Ekonomi politikalarının temel eksenini küçük ve orta ölçekli üretici ihracatçıyı teşvik etmek olmuştur. Tahsis, teşvik, ticaret ve kredi araçları bu yönde kullanılmıştır(Kozlu, 1995, s.76). Ekonomik gelişme konusunda Japon modeli uygulanmıştır. Japonya’da olduğu gibi büyüme küçük ve orta ölçekli aile ve şahıs şirketleri ile gerçekleştirilmiştir. Tayvan 1950’lerin başında toprak reformunu gerçekleştirmiştir (Haggard, 1996, s.20).

3.2. Uzak Doğu Asya Ülkelerinde Dış Ticaretin Serbestleştirilmesi

Çalışmanın konusunu oluşturan G. Kore, Tayvan ve Malezya İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürge ülke olmaktan çıkıp bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Japonya ise savaştan yenik çıkmıştır. Bu dört ülke savaş sonrası bozulan ekonomilerini düzeltebilmek için ithal ikamesi politikasını uygulamaya koymuşlardır.

İthalat koruması yolu ile, ithalatı yurt içi üretimle ikame ederek ekonomik gelişme arayışlarına giren bu ülkeler ithal ikamesi politikaları ile istenilen ekonomik hedeflere ulaşamadıkları gibi, etkin olmayan üretim, sınırlı piyasa hacmi, üreticiler arasında sınırlı rekabet, ölçek ekonomilerinden yararlanamama arzın talebi karşılayamaması vb. problemlerle karşılaşmışlardır. Bunun sonucunda, Japonya, G. Kore, Tayvan ve Malezya farklı tarihlerde olmak üzere ihracata yönelik sanayileşmeye yönelmişlerdir. İhracata yönelik sanayileşme politikası, daha geniş denizaşırı piyasa fırsatları, rekabet gücü, ekonomik büyüme vb. sonuçlar sağlayacağı düşünüldükçe seçilmiştir. Bu politikalar, bir başarıya dönüşmüş ve dört ülke, sonuçta, hızlı ekonomik büyümeye dönüşen, hızlı bir ihracat genişlemesini başarmışlardır (Urata, 1994, s.363). Japonya, G. Kore, Tayvan ve Malezya'nın bu kadar çok kısa bir sürede gerçekleştirdikleri performans literatüre "Uzak Doğu Asya Mucizesi" olarak girmiştir. "Uzak Doğu Asya Mucizesi" ile birlikte dünya, radikal bir değişime tanık olmuştur. Bu değişim dünya ticaret merkezinin değişmesidir. Narsbitt (1990, s.163)'inde belirttiği gibi, beş yüz yıl önce Akdenizden Atlantik'e kayan dünya ticaret merkezi, günümüzde -Newyork, Paris ve Londra-'yı kapsayan Atlantik'ten - Los Angeles, Sydney ve Tokyo-'yu kapsayan Pasifik'e doğru kaymıştır.

Asya'nın yeni sanayileşen ekonomileri ve ticaret merkezinin değişmesine neden olarak bilinen Japonya, G. Kore, Tayvan ve Malezya'da uygulanan politikalar, birbirlerine benzemekten çok aralarında oldukça büyük farklar vardır (Edgington,1996,s.1901). Bu ülkeler ihracat performansı konusunda, farklı özelliklere sahiptirler. İhracat konusu malların karışımı, dünyanın geri kalan ülkelerinden farklıdır ve reel ihracatlarındaki büyüme oranı, gemi inşaatı hariç her türlü imalat ihracatında bütün dünya ülkelerinden hızlıdır. Bununla beraber, Asya ülkelerinin ihracat malı benzerliği kendi aralarında azalmaktadır. Japonya'nın ihracat örneği, Batı Avrupa ülkelerinin ihracatlarına benzer durumdadır ve bu özelliği ile diğer Asya ülkelerinden farklıdır (Noland, 1997, s.96).

Uzak Doğu Asya'nın en gelişmiş ülkesi olan Japonya ekonomideki atılımını 20. yüzyılın hemen başında yapmıştır. Tayvan ve G. Kore Savaş sonrası yıkıntı yaşamış ülkeler olarak, geri kalmış bir ülkenin yarım yüz yıl içinde çok büyük bir sıçrama yapabileceğini kanıtlamışlardır. Bu sürecin en önemli öğelerinden biri emek gücünün sürekli olarak eğitilmesi ve yeniden eğitilmesidir (Şaylan, 1995, s.116).

Uzak Doğu Asya ülkelerinin sanayileşmede başarılı olmalarının nedeni daha çok dış ticaret rejimlerini serbestleştirmelerine bağlanır. Sanayileşmedeki başarı sonucunda Japonya Uzak Doğu Asya'da bir güç merkezi olarak yükselirken, G. Kore ve Tayvan Japon modelini izlemişlerdir. Yüksek gelişme hızları, ihracat artışında gösterdikleri başarıyla ortaya çıkmıştır (Kazgan, 1994, s.51).

Japonya, G. Kore ve Asya Pasifik ülkeleri, dünya sıralamasındaki konumlarını küreselleşme rüzgarlarına uymakla değil, bu rüzgara rağmen yaptılar. Yerel teknoloji üretim kapasitelerini arttıran, bunu sanayi kesimine aktaran, bilinçli, ulusal tekno-ekonomi stratejilerini kapsayan ulus-devlet politikaları uygulayarak başarmışlardır (Geray, 1997, s.37-38).

Uzak Doğu Asya Mucizesi olarak literatüre geçen bu durum fazla ilgi çekmiştir. Fakat, 30 yıl aradan sonra Asya'nın büyüme performansı ile ilgili olarak, Asya'da büyüme ve gelişmenin nasıl başarılabacağına yönelik yeterli düzeyde bir konsensus oluşturulmamış ve fikir birliğine varılamamıştır. Bununla birlikte, çoğu araştırmaya göre, Asyanın başarılı büyüme performansı için yapılabilecek açıklama, dış ticaret eğilimi ve açıklıktır (Noland, 1997, s.75). Ancak Uzak Doğu Asya Mucizesi, IMF'nin yapısal uyum programlarının omurgasını oluşturan serbestleştirme, özelleştirme, diğer bir deyişle devleti ekonomiden çekerek serbest piyasayı geliştirme modeline pek uymuyordu (Yıldızoğlu, 1997, s.136).

Hong Kong dışında, Asya ülkelerinin hepsi kalkınmayı devletin görevi olarak düşünmüşlerdir. Özellikle Japonya ve Kore'nin milli güçlerini sanayi üretim kapasiteleri ile özdeşleştirdikleri gözlenmiştir. Japonya'daki ilk reformcuların "zengin ülke, güçlü ordu" sloganı, Güney Korelilerce de benimsenmiştir (Kozlu, 1995, s.108).

3.2.1.İhracata Yönelik Kalkınmasını “Keiretsu”lara Dayandıran Ülke:

Japonya

Japonya, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Kore yarımadası ve Tayvan adasını Çin'in etki alanından çıkartmış ve Japonya merkezli Uzak Doğu Asya bölgesel ekonomisinin entegre parçaları olarak sömürgeleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşına kadar her iki sömürge Japonya ekonomisinin tarımsal ve sınai uzantıları olarak baştan aşağı dönüştürülmüş ve Tokyo'nun totaliter ve askeri idaresi altında gerçek bir endüstriyel süreç yaşamışlardır. Ancak, savaş döneminde Japonya yenilmiş, sömürge ülkeler bağımsızlıklarını kazanmış ve Japonya ekonomisi oldukça kötü bir duruma düşmüştür. Bunun ardından Japonya ekonomik faaliyetlerde güçlü bir devlet müdahalesi gerçekleştirmiştir (Aseniero, 1997, s.81).

Japonya, savaş sonrası izleyen dönemde, bir Amerikan buluşu olan, düşük ücretli ama çok iyi eğitilmiş işçilerin ürettiği kaliteli mallara dayalı ihracata yönelik kalkınma stratejisini uygulamıştır. Bu strateji, daha sonra gelişmekte olan Uzak Doğu Asya ülkeleri Güney Kore ve Tayvan tarafından uygulanmıştır. Fakat 1960'lı yıllara gelindiğinde, düşük maliyetli işçiliğe dayalı ihracatın uzun süreyle mali destek sağlayamayacağını anlayan Japonya, düşük ücret stratejisini emekleme dönemindeki sanayinin korunması stratejisi ile birleştirmiştir. Bu politika, 30 yıl boyunca Japonya'nın yararına işlemiştir (Drucker, 1991, s.152-153).

Düşük ücretli iyi eğitilmiş işçilerin ürettiği kaliteli mallara dayalı ihracata yönelik kalkınma stratejisi uygulamakla, Japonya, 1955'te bir ülkenin genel zenginliğinin göstergesi olan kişi başına GSMH da savaş öncesi (1934-1936) yıllarındaki kişi başına gelir düzeyini yakalamıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde yukarıda sözü edilen iki stratejinin birlikte uygulanmaya başladığı dönemde ilk kapsamlı kalkınma planı hazırlanmıştır. 1959-1969 yılları arasında milli geliri iki katına çıkarmayı hedefleyen bu plan 1960-1964 döneminin başbakanı İkedo Hayato tarafından hazırlanmıştır. 10 yılda ulaşılması hedeflenen milli gelir düzeyine 1964'te ulaşılmıştır (Kozlu, 1995, s.44).

Japonya'da planlı kalkınma uygulamasına ve devlet müdahalesine karşın, devletin ulusal gelirin çok az bir bölümüne sahip olduğu diğer sanayi ülkelerine nazaran, girişimcilikte de az bir paya sahiptir. Bunun dışında, dış ticarete düşük tarifelere sahip ancak, tarife dışı engeller yüksektir (Scott, 1997, s.157).

Emekleme dönemindeki sanayinin korunması stratejisi, düşük ücretli işçiliğe dayalı strateji uygulaması ve devletin üretimde çok az bir paya sahip olması ile birlikte Japonya'nın oluşturduğu model; altta oldukça yüksek kontrol altındaki işgücünün, üstte girişimcilerin ve aktif devletin arasında üretim için oluşturulan birlik olarak tanımlanabilir (Kohli, 1997, s.885). Diğer bir tanımlamayla, liberal ekonomik politikaların uygulanması, sanayileşme ve uluslararası ticaret stratejileri ile atılımı teşvik edilen şirketler ortamında, sanayileşmenin daha çok ülkenin kendi müteşebbis ve firmalarıyla gerçekleştirilmesidir (Çarıkçı, 1991, s.168). Japonya'da ihracata yönelik üretim yapan büyük girişimci gruplarına "keiretsu" adı verilmektedir.

Kalkınmanın temeli "keiretsu" yapısıydı. Bu işletmeler yüksek gelirler sağlıyor, halkın tasarruflarını biriktiren bankalardan kredi alıyordu. Böylece 1952'den sonra yatırım kaynakları sağlamak için dış borçlanmaya gidilmemiştir. Firmalar arası işbölümü kârların yüksek olmasına hizmet ediyor, bazen bütün bir sanayi tek bir firmanın elinde birikiyordu. Böylece rekabetin kalkınması kalitenin düşmesine, fiyatların yükselmesine yol açmıyordu. Çünkü üretim devlet kontrolü altındaydı. Hızla biriken kârlar dış yatırımları kolaylaştırıyordu. Böylece üretim, el emeğinin ucuz olduğu Doğu, Güneydoğu Asya ülkelerine doğru açılmıştır. Devletin desteği ile pazarlarda kontrol altına alınabilmiştir. Bu bir "Planlı Sistemdi". Ekonominin temeli birbirine bağlı şirketlerden oluştuğundan ve sistemin içinde kişinin rolü silindiğinden bu sisteme "Corporate Capitalism=Ortaklaşa Kapitalizm" adı verilmiştir (Sertel, 1998, s.10).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya'nın izlediği gelişme stratejisi neo-klasik ekonomi öğretisi ile pek bağdaşır gözükmemektedir. Japonya'nın izlediği stratejinin ana parametresi dünyanın teknolojik düzeyine hızla ulaşmak ve daha sonra daha ileri teknolojileri üretmek olarak tanımlanabilir (Göker, 1993, Aktaran Şaylan, 1995, s. 186). Stratejik hedef, sanayi üretiminin bütün alanlarında üretimin tasarlanması ve bu tasarımların sürekli olarak geliştirilmesi biçiminde tanımlanmıştır. Bu gerçekte teknolojik yenilik üretebilme anlamına gelmektedir. Yani dünyadaki en yeni ve ileri teknolojileri Japonya'ya hızla getirmek, bunları özümsemek ve daha ilerisini üretmek ekonomik dönüşümün esas eksenini" olarak kabul edilmiştir" (Şaylan, 1995, s. 186).

Tablo:8. 1967-1996 yılları arasında Japonya'nın İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyar Yen)

Yıllar	İhracat Milyar Yen	İthalat c.i.f. Milyar Yen	İhracat Hacmi 72* 1990=100	İthalat Hacmi 73 1990=100**
1967	3.759	4.199	14.1	22.4
1968	4.670	4.676	17.5	25.2
1969	5.756	5.408	20.7	29.3
1970	6.954	6.797	23.9	34.8
1971	8.393	6.910	28.3	34.7
1972	8.806	7.229	30.1	39.5
1973	10.031	10.404	32.2	51.5
1974	16.220	18.067	38.8	51.1
1975	16.572	17.176	38.7	44.9
1976	19.930	19.229	46.9	48.9
1977	21.648	19.132	50.8	50.1
1978	20.526	16.728	51.2	53.5
1979	22.532	24.245	51.3	59.5
1980	29.382	31.995	60.1	56.5
1981	33.4699	31.464	66.4	55.3
1982	34.433	32.656	64.9	55.0
1983	34.910	30.015	70.6	55.7
1984	40.325	32.320	81.7	61.5
1985	41.959	31.076	86.3	62.2
1986	35.291	21.551	85.7	68.1
1987	33.316	21.739	86.0	74.4
1988	33.928	24.007	91.1	87.7
1989	37.823	28.981	95.0	94.6
1990	41.457	33.854	100.0	100.0
1991	42.359	31.900	102.5	104.0
1992	43.011	29.527	104.0	103.6
1993	40.200	26.824	101.5	106.6
1994	40.470	28.051	103.2	121.1
1995	41.532	31.534	106.6	136.2
1996	44.729	37.992		

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, International Financial Statistics Yearbook, 1997, IMF: Publication Services, s. 498-499.

* Laspeyres Endeksi ile Hesaplanmıştır. Laspeyres Endeksi: $P_n.Q_0/P_0.Q_0$

** Laspeyres Endeksi ile Hesaplanmıştır. Pn: Bugünkü Fiyat Po: Temel Yılın Fiyatı Qo: Temel Yılın Miktarı

Oluşturulan bu ekonomik birlik ve uygulanan politikalar sonucunda 1967'den petrol krizinin baş gösterdiği döneme kadar Japonya'nın ihracatı ithalatından daha fazla olarak gerçekleşmiştir. İthalat hacminin ihracat hacminden daha yüksek olması ise Japonya'nın ithalat cari fiyatlarını, ihracat cari fiyatlarından daha yüksek düzeyde tuttuğunu göstermektedir (Tablo.8).

Böylece 1970'lere kadar, sanayileşmede fordizm* yaşamış olan Japonya 1973-1975 döneminde yaşanan petrol krizinden sonra post-fordizm** sürecine girmiştir. Bu yeni rejim kimileri tarafından Toyotism olarak adlandırılmaktadır. Japonya'nın gelişme modeli Anglo Sakson ülkelerindeki modellerden farklı olduğundan, Euro-Amerikan anlamdaki fordism, Japonya'daki sanayileşmeye uygulandığında farklı bir anlam kazanmaktadır (Edgington,1996,s.1902).

1973'teki petrol krizi ile birlikte, 1973-1980 döneminde, Japonya sanayisini petrolden diğer yakıtlara kaydırmaya başlamıştır. Japon GSMH'sının % 35 oranında arttığı bu dönemde yakıt tüketimi yalnızca % 15'lik bir artış göstermiş ve petrol ithalatı da % 8 oranında azalmıştır. Örneğin, 1980'de Japon fabrikaları her üretim başına, 1973'te kullandıkları petrolün ancak % 43'ünü kullanmışlardır. Aynı şekilde, çimento sanayiinde, üretilen birim başına enerji tüketimi, 1980'de, 1973'teki rakamın % 32'sine düşmüştür (Kozlu,1995,s.46). Bu dönemde dövizin aşırı değerlenmesi , işgücü yetersizliği, diğer Asya ülkeleri ile artan rekabet ve Batı piyasalarında artan koruma duvarları nedeni ile Japonya 1980'lerin ortasında ekonomilerini yeniden düzenleme yoluna gitmiştir (Edgington, 1996, s.1901).

Bu düzenlemeler sonucunda, 1981-1985 arası Japonya'nın ihracatı artış göstermiş ve 1981'de 33.469 milyar yen iken 1985'te 41.959 milyar yen'e ulaşmıştır. Aynı dönem içinde ithalat trendler çizerek 1981'de 31.464 milyar yenden 31.076 milyar yen'e düşmüştür (Tablo.8).

1980-1985 arası Japonya'da sermaye hareketleri ise şöyle gerçekleşmiştir: Dışardaki dolaysız yatırımlar artışlar göstererek 1980'de 19.61 milyar dolardan 1985'te 43.97 milyar dolara ulaşmıştır. Dışardaki portföy yatırımı da aynı şekilde artış göstermiş ve

* Fordizm: Taylor'un öncülük ettiği ve ürünlerin standardize edildiği üretim sistemi

** Post-Fordizm: İşçilerin bir makina gibi yetiştirildikleri ve montaj hattı sanayine dayanan üretim sistemi.

1980’de 21.44 milyar dolardan 1985’te 145.75 milyar dolara ulaşmıştır. Japonya’da yapılan dolaysız yatırımlar artış göstermiş 1980’de 3.27 milyar dolardan 1985’te 4.74 milyar dolara ulaşmış ancak artış hızı fazla olmamıştır. Japonya’da yapılan portföy yatırımlarda 1980’den itibaren artmaya başlamış ve 42.55 milyar dolardan 1985’te 117.81 milyar dolara ulaşmıştır (Tablo.9).

Tablo.9. 1980 Sonrası Japonya’da Sermaye Hareketleri (Milyar Dolar)

Yıllar	Japonya’nın Dışardaki Dolaysız Yatırımı	Japonya’nın Dışardaki Portföy Yatırımı	Japonya’da Yapılan Dolaysız Yatırımlar	Japonya’da yapılan Portföy Yatırımlar
1980	19.61	21.44	3.27	42.55
1981	24.51	31.54	3.92	68.27
1982	28.97	40.07	4.00	73.91
1983	32.18	56.12	4.36	97.48
1984	37.92	87.58	4.46	107.67
1985	43.97	145.75	4.74	117.81
1986	58.07	257.93	6.51	186.04
1987	77.02	354.55	9.02	229.46
1988	110.78	449.31	10.42	317.73
1989	154.37	561.85	9.16	431.88
1990	201.44	595.84	9.85	395.97
1991	231.79	679.18	12.29	527.69
1992	248.06	715.45	15.51	513.10
1993	259.80	771.11	16.89	545.32
1994	275.57	858.69	19.17	630.67
1995	296.22	942.90	19.85	723.86

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, International Financial Statistics Yearbook, 1997, IMF, Publication Services, s.500-501.

Fakat bu dönemde dövizin aşırı değerlenmesi, işgücü yetersizliği, diğer Asya ülkeleri ile artan rekabet ve Batı piyasalarında artan koruma duvarları nedeniyle (Edgington, 1996, s.1901) 1980’lerin ortasında ihracat azalmaya başlamıştır. Fakat Milli Sanayinin, gümrük duvarlarıyla korunması (Sertel, 1998, s.10) ile birlikte ithalat ta azalmaya başlamıştır. 1985’ten sonra ihracat azalarak 1986’da 35.291 milyar yen, 1987’de ise 33.316 milyar yen olmuştur. İthalatta aynı şekilde azalmış 1986’da 21.551 milyar yen olarak gerçekleşmiştir. 1988 yılında ithalat ve ihracat artmaya başlamıştır. 1991 yılına gelindiğinde ihracat 42.359 milyar yen ithalat ise 31.900 milyar yen olarak gerçekleşmiştir. 1992’de

ihracat en üst düzeye ulaşmış ve 43.011 milyar yen olarak gerçekleşmiştir. Fakat ithalat azalmaya başlamış ve 1992'de 29.527 milyar yen olarak gerçekleşmiştir (Tablo.8).

1992-1993 yıllarında Japon ekonomisi ilk petrol krizinden bu yana en büyük durgunluk dönemini yaşamıştır. 1993 yılında yen'in değer kazanması ile rekabet gücünün zayıflaması ve şirketlerdeki yeniden yapılanmadan dolayı büyüme hızı sıfıra yaklaşmıştır. İmalat sanayi şirketleri, aşırı kapasite ve sermaye stoklarındaki yüksek artış sonucunda yatırımlarında ve istihdamlarında azaltmaya gitmişlerdir. 1994 yılında gelir vergisinin düşürülmesini de kapsayan parasal ve mali önlemlerin alınması sonucunda Japon ekonomisi tekrar canlanmaya başlamıştır. 1994 yılında %1 oranında büyümüş, büyüme kendini en çok 1.5 artış oranıyla sanayi sektöründe göstermiştir. Ekonomideki canlanmaya etken olan önemli faktörlerden biri de yurt içi talep artışı, özellikle özel tüketim alanlarındaki artış olmuştur. Dünya ekonomisinin canlanması da Japonya'nın ihracatına yen'in değer kazanmasından dolayı pazar paylarındaki azalmanın devam etmesine rağmen, olumlu katkıda bulunmuştur (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1995, s.14-16).

1993'te 40.200 milyar yen olan ihracat, 1994'te 40.470 milyar yen 1995'te 41.532, 1996'da 44.729 milyar yen olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise 1993'te 26.824, 1994'te 28.051, 1995'te 31.534 ve 1996'da 37.992 milyar yen olarak gerçekleşmiştir (Tablo.8)

Genel olarak Japonya'nın cari işlemler dengesi durumu şöyle özetlenebilir. Cari işlemler fazlası yıllara göre dalgalı bir seyir izlemesine karşın 1981 yılından beri fazla vermektedir. Cari işlemler fazlasının GSYİH'ya oranı 1980'li yılların ilk yarısında hızla artarak 1986 yılında % 4.4'e çıkmıştır. Plaza Anlaşması'ndan sonra yen'in değer kazanmasına ve iç talepteki gelişmeye bağlı olarak 1990 yılında % 1.3'e düşmüştür. Daha sonra 1991-1993 ekonomik daralma döneminde tekrar genişlemiş ve 1994'ten sonra düşme eğilimine girmiştir (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1997, s.11).

Ticaret fazlasındaki dönemsel dalgalanmaların gerisinde dikkat edilmesi gereken bir noktada, ihracat ve ithalatın yapısında meydana gelen yapısal değişimdir. 1980'lerden beri meydana gelen yapısal değişimler şöylece özetlenebilir (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1997, s.12).

- 1) İhracat sermaye ve teknoloji yoğun mallara kaymıştır.
- 2) Genel ithalatta mamul malların payı artmıştır.

3) Japonya'nın dış ticaretinde Doğu Asya ülkelerinin payı artmıştır.

Japonya'nın ticaret yapısında, ithalat ve ihracatında meydana gelen değişimler;

1) Doğu Asya'daki iktisadi gelişmelerin,

2) Yen'in değer kazanmasına paralel olarak Japon firmalarının üretimlerini denizaşırı birimlere kaydırmalarının,

3) Enformasyonla ilgili sanayilerde yaşanan hızlı gelişmelerin, doğurduğu sinerjik etkilere bağlıdır.

Japon ithalatındaki artış;

a) Japon iç talebinin iyileşmeye başlaması,

b) Yurt dışında imalatın oldukça çeşitlenmiş olduğu enformasyonla ilgili ürünlere olan iç talebin artması ve

c) Japon firmalarının orta vadeli maliyet azaltma stratejileri olan "ters ithalat"ın (denizaşırı yan kuruluşlarının ürünlerini ithal etmeler) artması, gibi nedenlere dayanmaktadır.

3.2.2. Büyük Aile Şirketleri ve Güney Kore

G.Kore, her iki savaş (İkinci Dünya Savaşı ve Kore Savaşı) sonrası ithal ikamesi politikasını uygulamış fakat 1960'lı yıllarda dışa dönük (İhracata yönelik) strateji uygulamasına geçmiştir.

Savaş sonrası dönemde, Kore tarımının büyümesi, girdilerde olduğu gibi, tarım verimliliğinde bir artış göstermiştir. Savaş sonrası dönemde tarımın hızla büyüdüğü dönem, 1960'ların başlarında ihracata geçişle birliktedir. Tarımdaki verimliliğin düzelmesinin, politika, toprak reformu ve Japon kurallarının sona ermesiyle birleştiren teşviklerdeki değişikliklerle bağlantılı olduğuna ilişkin iddialar vardır. Kore'nin hızlı yükselişi için geleneksel açıklama, 1961'deki askeri müdahaleden sonra üstlenilen reform politikalarında yoğunlaşmıştır. Para biriminin devalüasyonu, makroekonomik stabilizasyon, ihracata yönelik üretimde kullanılan girdiler için seçici ticaret liberalizasyonu, yabancı yatırımlar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve hem devlet hem de özel sektör tasarruflarını arttıran mali piyasa ve vergi reformu gibi politikalardır (Haggard, 1997, 870).

1960'larda başlayan saldırgan ihracat ağırlıklı plan, Kore'nin ticareti serbestleştirme stratejisinin önemli bir tamamlayıcısı olmuştur. Bu yıllardaki ihracat, 1964'e

kadar olmak üzere direkt para sübvansiyonu ile teşvik edilmiştir 1964'te ayrıca, değişim oranları birleştirilmiş, büyük bir devalüasyon yürürlüğe konulmuş ve dış ticaretin serbestleştirilmesinin sistematik bir yöntemi başlatılmıştır. Derece derece ithalat tarifeleri azaltılmış, ithalat lisansları kolaylaştırılmış ve ithalat yasakları kaldırılmıştır(Edward,1993, s.1376-1375).

Güney Kore, 1961 yılındaki askeri müdahalenin hemen ardından Beş Yıllık Kalkınma Planlamasına dayalı bir ekonomi ile birlikte sözkonusu reformları yapmıştır.

Tablo.10. G.Kore'de Birinci Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri, 1962-1966

Göstergeler	Hedefler	Gerçekleşmeler
Büyüme (%)	7.1	7.8
Yatırımlar/GSMH	22.6	17.0
Yurtiçi tasarruf/GSMH	9.2	8.8
Yurtdışı tasarruf/GSMH	13.4	8.2
İhracat (milyon dolar),1966	137.5	250.4
İthalat (milyon dolar),1966	492.3	679.9

Kaynak : Bank of Korea, National Accounts, 1990, Aktaran, Doğaner,1997, s.8.

1962-1966 dönemi için hazırlanan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda % 7.1olarak hedeflenen büyüme oranı % 7.8 olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçi tasarruf/GSMH oranının hedeflenen düzeyden daha düşük düzeyde gerçekleşmesi sonucunda yatırım/GSMH oranı da hedeflenen düzeyden daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Uygulanan saldırgan ihracat ağırlıklı plan çerçevesinde, direkt para sübvansiyonu ile teşvik edilen ihracat 137.5 milyon dolar olarak hedeflenmiş, fakat 250.4 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Fakat, ithalat tarifelerinin derece derece azaltılması, ithalat lisanslarının kolaylaştırılması ve ithalat yasaklarının kaldırılması sonucunda 492.3 milyon dolar olarak hedeflenen ithalat 679.9 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo.10).

G. Kore I. Kalkınma Planını uygulamaya koyduğu dönem içerisinde, 1964'ten itibaren ithal ikamesi politikalarla dışa açılma modelini birlikte uygulamaya başlamıştır. Bu politikaların uygulanması sırasında 1967 yılında ithalatta serbestleşmeye gidilmiştir. İhracatçılara hammadde ithalatındaki kısıtlamaların kaldırılması yolu ile ithalat kolaylığı sağlanmıştır. İhracatta ise ek teşvikler getirilerek teşvik sisteminin ihracatı engelleyen yönü

kaldırılmaya ve ihracat sanayileri ithal ikamesi sanayilerle eşit konuma getirilmeye çalışılmıştır (Saat, 1995, s. 12-13).

İthalatta serbestleştirmenin yapıldığı 1967 yılından 1971 dönemi için hazırlanan II. Beş Yıllık Kalkınma Planında, büyüme hedeflenen düzeyin çok üstünde bir düzeyde gerçekleşmiştir. İhracattaki ek teşvikler nedeniyle, 550.0 milyon dolar olarak hedeflenen ihracat, hedeflenen miktarın yaklaşık olarak 2.5 katı daha fazla gerçekleşmiştir. İthalat ise 894.0 milyon dolar olarak hedeflenmiş, ancak ithalattaki serbestleşme sonucunda hedeflenen düzeyin yaklaşık 3 katı daha fazla gerçekleşmiştir. 1971 yılına gelindiğinde ise Yurtiçi tasarruf/GSMH oranı hedeflenen düzeyden yüksek olarak % 16.1, yurtdışı tasarruf/GSMH oranı da % 10.2 olarak gerçekleşmiştir. Tasarrufların artması yatırımların da artmasına neden olmuş ve yatırım/GSMH oranının % 26.1 olarak gerçekleşmesi ile sonuçlanmıştır (Tablo.11).

Tablo.11.G. Kore’de İkinci Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri, 1967-1971

Göstergeler	Hedefler	Gerçekleşmeler
Büyüme (%)	7.0	9.5
Yatırımlar/GSMH	19.0	26.1
Yurtiçi tasarruf/GSMH	11.6	16.1
Yurtdışı tasarruf/GSMH	7.5	10.2
İhracat (milyondolar),1971	550.0	1.132.3
İthalat (milyondolar),1971	894.0	2.178.2

Kaynak: Bank of Korea, National Accounts, 1990, Aktaran, Doğaner, 1997, s.9

IMF’nin 1997’de hazırladığı Uluslararası Finansal İstatistik Yıllığına göre II. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde hem ithalat hem ihracat sürekli olarak artmıştır. Ancak ithalat ihracattan fazla artmış ve kalkınma planının son yılı olan 1971’de dış ticaret bilançosu 1.327 milyar dolar açık vermiştir. İthalat hacmi ise ihracat hacminden yaklaşık olarak iki kat artmıştır. Laspeyres İndeksi ile yapılan bu hesaplardaki farkın, hesaplamanın yapıldığı dönemdeki fiyatların, baz yılı olarak alınan yıldaki fiyatlara nazaran artmış olması ve ithalat ve ihracata farklı fiyatların uygulanmasından kaynaklandığı söylenebilir (Tablo.12).

Kore’nin 1960’lar ve 1970’lerdeki başarısı, aynı dönemde Tayvan’ın ve daha önce Japonya’nın sağladığı başarı ile aynıdır. Üç ülkede de, hükümet güçlü bir ihracat büyümesini

teşvik ederken, ithalat rejimlerinde nicel kısıtlamalar üstlenmiştir (Thomas-John, 1991, s. 130).

Tablo.12. Güney Kore'nin 1967-1996 Yılları Arasında İthalat ve İhracat İşlemleri.(Milyon Dolar)

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat c.i.f</u>	<u>İhracat Hacmi 72*</u> <u>1990=100</u>	<u>İthalat Hacmi 73**</u> <u>1990=100</u>
1967	321	996	1.5	5.0
1968	457	1.463	2.3	7.4
1969	624	1.824	3.2	9.4
1970	836	1.984	4.0	9.9
1971	1.067	2.394	5.1	12.0
1972	1.625	2.522	7.7	12.3
1973	3.221	4.240	12.0	15.8
1974	4.462	6.852	13.1	16.3
1975	4.945	7.274	16.1	16.8
1976	7.716	8.774	21.8	20.7
1977	10.048	10.811	26.1	25.1
1978	12.722	14.972	29.8	32.7
1979	15.057	20.339	29.5	36.4
1980	17.512	22.292	32.9	33.1
1981	21.268	26.131	38.6	36.8
1982	21.853	24.251	41.2	37.1
1983	24.446	26.192	47.9	42.1
1984	29.245	30.631	55.4	48.6
1985	30.282	31.136	59.5	51.5
1986	34.715	31.585	66.8	55.6
1987	47.281	41.020	82.7	67.3
1988	60.696	51.811	93.4	76.9
1989	62.377	61.465	94.2	89.3
1990	65.016	69.844	100.0	100.0
1991	71.870	81.525	109.9	116.7
1992	76.632	81.775	119.1	119.0
1993	82.236	83.800	127.2	126.7
1994	96.013	102.348	146.1	153.9
1995	125.058	135.119	181.1	186.6
1996	129.715	150.339	215.8	208.8

Kaynak : DTM,International Financial Statistics Yearbook,1997,IMF, Publication Services, s.516-517.

* Laspeyres Endeksi ile Hesaplanmıştır. Laspeyres Endeksi: $P_n.Q_0/P_0.Q_0$

** Laspeyres Endeksi ile Hesaplanmıştır. P_n :Bugünkü Fiyat P_0 :Temel Yılın Fiyatı Q_0 : Temel Yılın Miktarı

Tablo.13. G.Kore'de Üçüncü Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri, 1972-1976

Göstergeler	Hedefler	Gerçekleşmeler
Büyüme (%)	8.6	9.1
Yatırımlar/GSMH	27.6	27.1
Yurtiçi tasarruf/GSMH	19.5	20.8
Yurtdışı tasarruf/GSMH	5.4	6.7
İhracat (milyon dolar),1976	3.510.0	7.814.6
İthalat (milyon dolar),1976	3.993.0	8.405.1

Kaynak : Bank of Korea, National Accounts, 1990, Aktaran, Doğaner,1997,s.12

G. Kore'de Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1972-1976 dönemi için hazırlanmıştır. 1964'e kadar direkt para sübvansiyonu ile teşvik edilen ihracat bu dönem içerisinde 1973'e kadar olmak üzere direkt vergi indirimi, faiz oranı tercih hakkı, ara girdiler üzerinde dolaylı vergi indirimi ve ithal edilen materyallere tarife muafiyetini içerecek şekilde bir kaç yoldan sübvansiyon edilmiştir (Edward, 1993, s.1376). Bu dönem içerisinde, ihracata uygulanan direkt vergi indirimi ve tarife muafiyeti sonucunda ihracat ve ithalat hedeflenen düzeylerin yaklaşık iki katından fazla olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 483 milyon dolar olması hedeflenen dış ticaret bilançosu açığı 590.5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo.13).

IMF'nin 1997 yılında hazırladığı Uluslararası Finansal İstatistik Yıllığı verilerine göre ise 1976 yılı itibarıyla ihracat 7.716, ithalat 8.774 milyar dolar olara gerçekleşmiş ve dış ticaret bilançosu 1.058 milyar dolar açık vermiştir. Bu dönem içerisinde ihracat hacminin ithalat hacminden daha fazla gerçekleşmesi ihracat mallarına uygulanan fiyatların ithalat fiyatlarından daha yüksek olmasına bağlanabilir (Tablo.12).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının son yılı olan 1976 yılında dolaysız yatırımların toplamı 1.0 milyar dolar olarak artmıştır. Dolaysız yatırımların yatırımcı ülkelere göre dağılımında ABD'nin payı 1960-1976 arası %50.7'dir. 1975 yılı sonu itibarıyla imalat sanayinde yabancı sermaye oranı %50.1, üretici çok uluslu şirketlerin 1971 yılı itibarıyla, G. Kore'nin sınai ürün ihracındaki payı en az %15 olarak tespit edilmiştir. Şirketleşmede Japon modeli örnek alınmış, büyük oranda sermayeye sahip, genelde bir ailenin yönetiminde olan Chaebol (Büyük Aile Şirketleri)lar oluşturulmuştur. Büyük Aile Şirketleri daha çok kimya,

ağır sanayi, otomotiv ve elektronik eşya gibi sektörlerde yoğunlaşmışlardır. İç pazarda monopol, ya da digopol olmuşlardır. Bu şirketler dış pazarda da, devlet kredilerinden yararlanma da öncelikler sağlanması, yabancı yatırımcılarla rekabette koruma, mali destek, satışlarda garantiye varan bir oranda devlet desteği gibi teşviklerle desteklenmişlerdir. Bunun sonucunda, 1975'te en büyük Chaebol (Büyük Aile Şirketi), GSYİH'nın %32'sini sağlarken, 1980'den sonra ekonomiye daha hakim hale gelmişlerdir. Bu yıllarda, GSYİH'nın %49'unu, toplam satışların %24'ünü, istihdamın %18'ini ve ihracatın toplam %50'sini meydana getirmişlerdir (Haggard-Moon, 1988, s.218, Aktaran, Akay, 1997, s.94).

Tablo.14. G. Kore'de Dördüncü Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri, 1977-1981

Göstergeler	Hedefler	Gerçekleşmeler
Büyüme (%)	9.2	5.7
Yatırımlar/GSMH	26.2	30.7
Yurtiçi tasarruf/GSMH	24.2	23.5
Yurtdışı tasarruf/GSMH	2.0	5.9
İhracat (milyondolar),1981	20.242	20.670.8
İthalat (milyondolar),1981	18.872	24.299.1

Kaynak: Bank of Korea, National Accounts, 1990, Aktaran, Doğaner, 1997, s.14

G. Kore'nin 1977-1981 yılları için hazırlanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda büyüme ilk kez hedeflenen düzeyin altında gerçekleşmiştir. Yatırımlar/GSMH, hedeflenen orandan daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Ancak bu artışın Yurtiçi tasarruftan çok yurtdışı tasarruf yoluyla sağlandığı söylenebilir. Büyümenin hedeflenen düzeyin altında gerçekleşmesi ise bu dönemde G.Kore'nin ithalata yönelmesine bağlanabilir (Tablo.14).

Tablo 12'de de görüldüğü gibi ithalat ihracattan daha fazla gerçekleşmiş ve dış ticaret bilançosu 1981 yılı itibariyle 4.863 milyar dolar açık vermiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi'nin şartlarına uygun olarak, 1980'den başlayarak, G.Kore, nominal değişim oranını bir kısım para birimleri için yurt içi ve dış faktörlerin bir serisinin gelişimini gösteren periyodik düzenlemelere izin vererek dondurmıştır. Bu sistem, Kore ihracatının, dünya ekonomisinde yüksek derecede rekabete kalmasına izin vermiştir. Kore, 1964'te azaltmaya başladığı ithalat tarifelerini 1980'lerin

sonlarına doğru, %10'a kadar azaltmış ve ithalat lisanslarını gerçekte kaldırmıştır. Kore'nin dış sektörünün bu değişimi sadece ihracatın büyümesinde bir artışla sonuçlanmamıştır. Fakat aynı zamanda mal bileşimlerini de etkilemiştir. 1962'de imal edilmiş mallar, toplam ihracatın %17'si olmuş iken 1980'lere doğru bu pay %75'e yükselmiştir (Edward, 1993, s.1375-1376).

Tablo.15. 1980-1994 Arası G.Kore'de Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)

<u>Yıllar</u>	<u>G.Kore'nin Dışardaki</u> <u>Dolaysız Yatırımı</u>	<u>G. Kore'nin Dışardaki</u> <u>Portföy Yatırımı</u>	<u>G. Kore'de Yapılan</u> <u>Dolaysız Yatırım</u>	<u>G.Kore'de Yapılan</u> <u>Portföy Yatırım</u>
1980	142		867	267
1981	184		969	327
1982	329		1.038	342
1983	455		1.107	530
1984	492		1.217	863
1985	526		1.451	1.845
1986	636		1.886	2.146
1987	819		2.487	2.033
1988	970	22	3.358	1.573
1989	1.275	80	4.116	1.602
1990	2.095	168	4.831	2.501
1991	3.452	206	5.947	5.655
1992	4.499	225	6.482	11.416
1993	5.555	522	6.984	22.438
1994	7.630	992	7.715	29.714

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı, *International Financial Statistics Yearbook*, 1997, IMF, Publication Services, s.518-519.

G. Kore'de kalkınma süreci 1962'de başlayan kalkınma planları ile başlamış ancak bu sürecin sonuçları 70'li ve 80'li yıllarda alınmaya başlanmıştır. 1962'de başlayan planlı kalkınma sürecine damgasını vuran temel yaklaşım ihracata yönelik sanayileşme hafif sanayi ile başlamış, 1970'li yıllarda ağır sanayi yatırımlarına kaymıştır. 1980'li yıllar ise ihracat ağırlıklı kalkınma stratejisinin meyvelerinin alındığı dönem olmuştur (Aksoy, 1995, s.23).

G. Kore, 1977-1981 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi'nde, %9.2'lik bir büyüme hedeflendiği gibi, yabancı sermaye girişinin azaltılması ve yurt içi tasarrufların artırılmasına yönelik önlemler almıştır (Doğaner, 1997, s.13). Ancak buna rağmen Güney Kore'de yapılan dolaysız yatırımlar 1980'de 867 milyon dolardan 1981'de 969 milyon dolara portföy yatırımlar ise 1980'de 267 milyon dolardan 1981'de 327 milyon dolara ulaşmıştır. Bu dönem içerisinde Güney Kore'nin dışardaki dolaysız yatırımı 1980'de 142 milyon dolardan 1981'de 184 milyon dolara yükselmiştir (Tablo.15).

1982-1986 yılları arasındaki dönem için hazırlanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda hedeflenen büyüme oranı %7.6 ancak gerçekleşen %9.8'dir. Yatırımların GSMH'ye oranı %31.6 olarak hedeflenmiş, %30.0 olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçi tasarruf/GSMH oranının %27.4 olması hedeflenmiş iken %27.2 olarak gerçekleşmiştir. Yurtdışı tasarruf/GSMH oranı ise %4.2 olarak hedeflenmiş %2.6 olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise 55.5 milyar dolar olarak belirlenmiş 29.0 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo.16).

Tablo.16. G. Kore'de Beşinci Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri, 1982-1986.

Göstergeler	Hedefler	Gerçekleşmeler
Büyüme (%)	7.6	9.8
Yatırımlar/GSMH	31.6	30.0
Yurtiçi tasarruf/GSMH	27.4	27.2
Yurtdışı tasarruf/GSMH	4.2	2.6
İhracat (milyardolar),1986	53.0	33.9
İthalat (milyardolar),1986	55.5	29.0

Kaynak: Bank of Korea, National Accounts, 1990, Aktaran, Doğaner, 1997, s. 15

Economist dergisine göre, G. Kore, geçmiş çeyrek yüzyılın en büyük başarı öyküsü idi. Savaşın ağır yara alarak çıkan G. Kore'nin 1961 yılındaki kişi başına yıllık milli geliri olan 87 dolar, onu Kamboçya ve Kongo ile aynı sıraya koyuyordu. Ancak, 1960'lı yılların başından 1980'li yılların ortalarına kadar geçen sürede G. Kore sanayi üretimini tam 50 kat, ihracatını 100 misli arttırdı. Bu dönemdeki ortalama yıllık büyüme hızı %9.1 (1962-1979 arasında bu rakam %9.8 idi) oldu. Sonuçta, reel gelirleri dokuz yılda ikiye katlandı. 30 yılda ise 14 misli artış kaydetti. Büyümenin oldukça yavaşladığı yakın geçmişteki

performansı, hala onu en ön saflara yerleştiriyor. Son beş yılda milli gelirini iki kattan fazla arttırmayı başaran G. Kore'nin kişi başına yıllık milli geliri 1987'de yaklaşık 3.000 dolar iken, 1992'de 6.800 dolara ulaştı. İşsizlik %3'ün altında, 1950'de bu oran %20'nin üstünde ve nüfusun %40'ı da fakirlik çizgisinin altında idi..." (Kozlu,1995, s.73).

G.Kore, ithalat için talep fazlasını minimize etmek ve ihracatı kârlı kılmak için, reel döviz kurunu devamlı olarak yönetmiştir. Bu, periyodik nominal devalüasyonlar ve enflasyona izin vermeyen toplam talep politikaları ile başarılmıştır. 1970'ten 1986'ya kadar sadece iki yılda, reel döviz kuru, 1980 yılının baz yılından önemli (%14'ten fazla) derecede sapmıştır. Bu durağanlık derecesi gelişen dünyada nadir görülür niteliktedir. Bu anlamda, Makroekonomik politika, ihracat kararlarını ilerici dereceye koymuş olmaktadır. Çünkü genişletici mali ve para politikaları ve yüksek döviz kuru sonucu bu amaca aykırıdır (Thomas-John, 1991, s.130).

G.Kore, 1980'lerin ticaret reformu döneminde uygulanan bir döviz kuruna sahip (Thomas-John, 1991, s.66) olduğu gibi, 1986'da konvertibiliteye geçmiştir (Çarıkçı, 1991, s.144).

Tablo.17. Güney Kore'de Altıncı Beş Yıllık Planın Hedef ve Gerçekleşmeleri, 1987-1991

Göstergeler	Hedefler	Gerçekleşmeler
Büyüme (%)	7.2	10.0
Yatırımlar/GSMH	30.7	34.5
Yurtiçi tasarruf/GSMH	32.3	36.5
Yurtdışı tasarruf/GSMH	-1.6	-2.3
İhracat (milyardolar),1991	54.4	69.6
İthalat(Milyar Dolar), 1991	49.6	76.6

Kaynak: Bank of Korea, National Accounts, 1990, Aktaran, Doğaner, 1997, s.16

1987-1991 dönemi için hazırlanan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda hedeflenen büyüme %7.2 idi. Gerçekleşen ise %10.0'dır. Yatırımlar/GSMH oranı %30.7 olarak hedeflenmiş fakat hedeflenenden fazla %34.5 olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçi tasarruf/GSMH ve Yurtdışı tasarruf/GSMH sırası ile 32.3 ve eksi 1.6 olarak hedeflenmiş %36.5 ve eksi 2.3 olarak gerçekleşmiştir. İhracat ve ithalat 1991 yılı itibarıyla 69.6 ve 76.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo 17).

“G. Kore, 1987 ile 1988’in ilk yarısında 800 kalem mal üzerindeki tarifeleri ortalama %40 oranında indirdi. 1988’de A.B.D.’den yapılan ithalat 1987 ‘ye oranla %77 artış göstererek 11.3 milyar dolara ulaştı” (Narsbitt-Patricia, 1990, s.194).

1963-1990 yılları arasında, G. Kore’nin mal ihracatı, Amerikan doları bazında, yıllık % 23 artmıştır. Bu ülkelere ait performans dışa yönelimi politikaların, pozitif etkilerinin birincisi olarak ele alınır. Bununla birlikte, Kore her zaman açık bir ekonomiye sahip olmamıştır. Gerçekte, 1950-63 arası yılların çoğunda, Kore’nin dış sektörü yüksek derecede tahrip edilmiştir. Bu süreçte, ithalatın çoğu lisansa bağlı olmuştur. Tarife oranları yüksekti. (1959-60’ta % 50’yi aşmakta idi) ve çoklu döviz kuru sistemi etkili idi (Edward, 1993, s. 1375).

1970-1980 arasında ihracatı % 37 hızla büyümüş dünya ticaretinin yavaşladığı 1979-81 döneminde bile yıllık büyüme hızı % 19 idi. Şu anda dünya sıralamasında ihracat devleri arasında 13. üncü durumdadır. 1992 ihracatı 77 milyar dolar. Ancak, ithalatının 5 milyar gerisinde Rezervleri 17 milyar dolardır (Kozlu, 1995, s. 115).

G. Kore’nin dışardaki dolaysız yatırımı 1992’de 4.499 milyar dolardan 1994’te 7.630 milyar dolara ulaşmıştır. Dışardaki portföy yatırım ise 225 milyon dolardan 992 milyon dolara ulaşmıştır. G. Kore’ye dışardan yapılan dolaysız yatırım 1992’de 6.482 milyar dolar iken 1994’de 7.715 milyar dolara, portföy yatırım ise 11.416 milyar dolardan 29.714 milyar dolara ulaşmıştır (Tablo 15).

G. Kore’de sermayenin yoğunlaşmasını sağlamada etkin bir araç olarak banka kredileri kullanılmıştır. 1983’te toplam banka kredilerinin % 48’ini 30 büyük firma alırken en büyük 5 holding (Hyundai, Daewoo, Samsung ve Lucky Gold Star) banka kredilerinin % 24’ünü kullanmıştır (Akay, 1997, s. 94). G. Kore’nin Lucky-Goldstar, Hyundai ve Samsung markaları dünya teknoloji pazarlarına damgalarını vurmuşlardır (Narsbitt, 1997, s. 238).

Son otuz yıldır, G. Kore ihracatta olağanüstü bir büyüme göstermiştir. Çelik, otomobil, gemi yapımı ve yarı-iletkenler gibi sermaye ve teknoloji- yoğun sanayilerde başarılı bir şekilde rekabet edebilecek duruma gelmiştir (Doğaner, 1997, s. 6).

G. Kore’nin yükselişi ile ilgili bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı, G. Kore kalkınmasını, piyasa ekonomisine ve doğru fiyatların uygulanmasına bağlamaktadır. Bu yargı, esas olarak, neoliberal iktisatçıların ve bu çerçevede Dünya Bankası’nın yaklaşımını oluşturmaktadır. Dünya Bankası, G. Kore’nin büyümesini bir piyasa

ekonomisi mucizesi olarak değerlendirmiş ve bunu az gelişmiş ülkelere örnek olarak göstermiştir, Dünya Bankası 1993 yılında yayınladığı, “Doğu Asya Mucizesi” adlı raporda, G. Kore’de devlet müdahalesinin olmaması durumunda G. Kore’nin daha başarılı olabileceği üzerinde durmuştur (Sungur, 1997, s.86).

H. U. Luther, G. Kore’de elde edilen ekonomik sonucu emek gücünün aşırı sömürülmesine, Balassa ise G. Kore’deki kalkınmayı, klasik iktisadın kurallarının doğru uygulanmasına bağlar (Akay, 1997, s.90).

Amsden (1989), Haggard-Cooper-Moon (1993), Haggard 1990, Haggard-Kim-Moon (1991) 1960’lardan sonra Kore’nin hızlı büyümesinin merkezini, ihracat ağırlıklı stratejiye, fakat öbür taraftan sanayi politikalarına müdahale etmesine ve teşvikler vermesine bağlamıştır (Haggard, 1997, s.867).

G.Kore’de gelişme durumu oluşturmada Japonya’nın rolü, değişiklik taraftarlarının tezlerinin ana temasını oluşturmaktadır (Haggard, 1997, s.872).

Güney Kore’de devlete ait banka sistemi holdinglerin hızlı bir şekilde gelişmesine izin vermişlerdir. Ancak, 1950’lerin başında Japon Keiretsu gibi küçük bir hak ile, Güney Kore’nin liderleri ekonomiyi az sayıda büyük firmalarla geliştirmeyi seçmişlerdir. G. Kore, işgücünün kurallarını da oluşturmuştur. Ancak işçilerin birlikte pazarlık kabiliyetlerini elimine edecek şekilde oluşturmuş ve böylece gelişmeyi sağlayacak şekilde şirketlerin aslan payını almalarına yol açmıştır (Scott, 1997, s.159).

G. Kore’nin 1965 sonrası ekonomik büyümesi mülkiyet üzerinde yoğunlaşmıştır (Kohli, 1997, s.884).

G.Kore’nin makroekonomik politikaları 1980’lere kadar düzensiz idi. Fakat hükümet, sürekli olan bütçe açıklarını, 1960’ların başlarında saldırgan bir vergi reformu ile azaltmıştır. Ülkede uygulanan mali piyasa reformu, depozitoların reel getirisini arttırmış ve ulusal tasarrufa katkıda bulunmuştur (Haggard, 1996, s.17).

G. Kore, dışardan gelen kaynağı doğrudan yatırıma yönelttiği için, ekonomi daha entegre üretir hale getirilmiş, 20-30 sene önceki teknoloji ile kazandıkları parayı, güncel teknolojileri getirerek, büyük kapasitelere giderek, ihracata dönüştürmüştür, Ucuz işçilik avantajıyla sağladıkları hasılatla, sanayilerini daha da genişletmiştir (Kibar, 1995, s.20).

G. Kore'nin de bir Eximbank'ı vardı. Kaynak yaratma sistemiyle olayı çözdüler. Kaynak verildiği zaman, hem bu paraların gittiği yerler kontrol edildi, hem de verimli alanlara harcanıp harcanmadığı takip edildi (Kibar, 1995, s.20).

Güney Kore'nin hızlı ve sürdürülebilir büyümesinin arkasındaki ana faktör, ülkenin üzerinde durduğu ihracat stratejisinden çok, hükümetin yatırım patlaması yaratan ve ekonomik birimler arasında koordinasyonu sağlayan politikalar. Kolombiya Üniversitesi Ekonomistlerinden Dani Rodrik'e göre, Güney Kore'nin 1960'ların başından itibaren ihracatı geliştirme stratejisi uygulamasına rağmen ekonomik gelişmedeki başarısının birinci nedeni ihracat değildir. Güney Kore'deki ihracat patlaması-ki bu ekonomiyi dış ticarete dünya liderliği yapan ulus seviyesine getirmiştir-yatırım kararlarının sübvansiyon ve koordinasyonunu sağlayan başarılı politikaların bir sonucudur. G.Kore'nin başarılı olmasının bir diğer nedeni de varolan fiziki sermaye stokuna göre oldukça iyi eğitilmiş kalifiye işgücüne ve oldukça iyi sayılabilecek refah düzeyi ile dengeli gelir dağılımına sahip olmasıdır. Bunlara ilaveten, devletten rant bekleyen bir takım "avantacı" grupların faaliyetlerinin hükümetin girişimleri ile engellenmiş olması piyasa koşullarının oturmasını sağlamıştır (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1995, s.10).

Güney Kore'de hükümet, 1950'lerden başlayarak yalnızca uygulanan politikadaki eksiklikleri gidermekle kalmamış, aynı zamanda özel yatırımı koordine ve sübvansiyonla desteklemeye başlamıştır. Bu önlemler kredi sübvansiyonlarını, vergi teşviklerini, yönetsel rehberlik hizmetlerini ve kamu yatırımını içermektedir (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1995, s.12).

Güney Kore, 1961 yılında askeri müdahale sonucunda iktidara gelen Park Chung Kee tarafından hızlı kalkınma sürecine sokulmuş ve 1979'a kadar otoriter bir sistem içinde yönetilmişti. 32 yıl sonra Güney Kore'nin ilk sivil başkanı olarak seçilen Kim Young-Sam hem ekonomi hem de politik sistem üzerinde etkisini azaltırken yolsuzluklarla da savaşımıştır (Kozlu,1995,s.12).

3.2.3. Tayvan'da Dış Ticaretin Serbestleştirilmesi

Tayvan, Japonya'dan sonra sanayileşme ve kalkınma hamlesini ilk başlatan ülkedir. Tayvan'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1949'da ithal ikamesi politikası ile yerli sanayi teşvik edilmiş ve korunmuştur. Ancak, Tayvan'ın ithal ikamesi dönemi oldukça kısa sürmüştür. On yıl aradan sonra 1958 yılından itibaren ekonomi politikalarında ibre, ithal ikamesinden ihracatın desteklenmesi yönüne dönmüş ve günümüze kadar da devam etmiştir. Örnek alınan model Japonya olmuştur (Kozlu, 1995, s.76).

Tayvan'ın 1960'lı yıllardan günümüze kadar uyguladığı ekonomik politikalara geçmeden önce, Tayvan'la ilgili olarak vurgulanması gereken nokta; Tayvan, Çin iç Savaşı sırasında sosyalistlerle milliyetçilerin savaşı sonunda milliyetçilerin yenilmeleri, Tayvan Adası'na yerleşmeleri ve ABD desteğinde bir devlet kurmalarıyla önem kazanmıştır. Tayvan uzun süre Birleşmiş Milletler'de Çin olarak kabul edilmiş, uluslararası yardımlardan, özellikle ABD desteğinden geniş ölçüde yararlanmış; kişi başına düşen ulusal gelirini 4 bin ABD dolarına çıkarmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti bugün Tayvan topraklarının kendi malı olduğunu söylemekte, onun ayrı bir devlet olarak kabul edilmesine büyük tepki göstermektedir (Uğurlu, 1997, s.2).

Tayvan'ın ithal ikamesi politikasını uygulamaya koyduğu 1949'dan ihracata yönelik sanayileşmeye geçtiği 1958'e kadar ekonomik anlamda gerçekleştirdikleri şöyle özetlenebilir:

Bir tarım ekonomisi olarak 1950'lerdeki en önemli ekonomik gelişme, 1949-1953'teki toprak reformudur. Toprak reformundan önce oldukça eşitsiz bir gelir dağılımı söz konusu olmuştur. Kiracıların pazarlık gücü yoktu ve kira sözleşmesi beklenen hasatın %50'si üzerinden yapılmaktaydı. Toprak reformu bu kira oranını beklenen yıllık gelirin %37.5 oranına düşürmüştür. Azaltılan kiralar, kiracı çiftçilerin gelirlerini arttırırken, toprak sahiplerinin gelirlerini azaltmıştır. Kiraların düşmesi ile birlikte kiracı ile toprak sahipleri arasındaki fark azaltılmıştır. Toprak reformunun ikinci adımı ise, kamu arazilerinin kiracı çiftçilere piyasa değerinin altında satılmasıdır. Bu, toprak sahiplerinin gelirini daha da azaltmıştır. Durumdan %20 çiftlik sahibi etkilenmiştir. Satılan toprakların satış fiyatı yıllık gelirin 2.5 katı üzerinden yapılmış ve alıcı ödemeleri 10 yıllık bir süre içinde yapılacaktı. Toprak sahipliği ile birlikte daha fazla ürün elde edildiğinden, yeni toprak sahiplerinin gelirleri artmıştır. Toprak reformunda üçüncü aşama ise, fazla toprak sahiplerinin, zorunlu

arazi satışlarıdır. Devlet fazla arazileri satın alıyor ve aynı fiyattan kiracı çiftçilere satmakta idi. Sözkonusu topraklar piyasa fiyatlarının çok altında satılmıştır (Hung, 1996, s.152-153).

Tayvan'ın ihracatı desteklemek amacıyla, 1955'te uygulamaya koyduğu ve uygulamaya devam ettiği politikalar, ihracata yönelik imalat üretiminde doğrudan ve dolaylı olarak kullanılan girdiler üzerindeki dolaysız vergilerdeki indimleri de kapsar (Thomas-John, 1991, s.135).

Tayvan, ithal ikamesi sisteminden ihracata dayalı büyüme stratejisine geçtiği 1960 yılında Yatırımı Teşvik Kararnamesini çıkarmıştır. Bu kararnamenin amacı, 1953'te yapılan tarımsal arazilerin özelleştirilmesine dayalı toprak ve tarım reformunun zenginleştirdiği kırsal kesimin elindeki tasarrufları emerek, ucuz emeğe dayalı ihracat sanayilerine kanallize etmektir. Tayvan ilk ihracata dönük serbest bölgesini 1966 yılında kurmuştur. 1970'lere gelindiğinde ucuz radyo, televizyon, buzdolabı, dikiş makinası, suni elyaf, gübre ve hazır giyimde dünyada tanınan bir üretici olmuştur. Günümüzde yöneldiği alanlar ise telekomünikasyon, bilgi işlem, biyoteknoloji, uçak ve uzay teknolojisi gibi sektörlerdir. Son yirmi yılın ikisi hariç, her sene ihracatı ithalatından fazla gerçekleşmiştir. 1991'deki ihracatı 76.2 milyar dolar; ithalatından 13.3 milyar dolar daha fazladır. Toplam rezervleri de 90 milyar dolara yakındır. İhracatın yanında dış yatırımlar da Tayvan'ın ekonomik stratejisinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Kozlu, 1995, s.115-116).

1950'lerin ve 1960'ların sonlarındaki döviz kuru ve ticaretteki reformlar sonucunda Tayvan'da ihracat artmıştır. Dışsal sektörün genişlemesi ekonomi için yararlı bir kaç etkiye sahip olmuştur: Verimliliğin artmasına, firmaların dışarda yeni teknolojiler aramalarına ve rekabet etmelerine yol açmış ve makroekonomik politikalar üzerinde önemli bir kontrol mekanizması oluşturmıştır. 1960'larda, Tayvan'ın işgücüne yönelik düzenlemeleri gelişme konusunda diğer ülkelerle kıyaslanabilecek derecede üstün olmuştur. Ticaretin serbestleştirilmesi ülkede yüksek derecede tedrici ve seçici olmuştur. Yalnız 1980'lere kadar Tayvan, piyasalarını açmak için güçlü dışsal baskılara maruz kalmıştır. İhracatçılar, dünya piyasa fiyatlarından girdi ve sermaye mallarına ihtiyaç duymuşlardır. Ancak korumacılık yerel firmaları, yurtiçi piyasada yabancı rekabetten alıkoymuştur. Ülkenin uyguladığı eğitim stratejisi diğer ülkeler için önemli dersler sağlamıştır. Orta ve lise eğitimi üzerinde harcamaları genişletmeden önce en düşük derecelerden itibaren eğitimin sağlanması için harcama yapılmıştır ve böylece evrensel bir okur-yazarlık sağlanmıştır. Orta eğitimin hemen

ardından mesleki eğitime önem verilmiştir (Haggard, 1996, s.17-18). Diğer taraftan, 1970’li yıllardan itibaren yüksek lisans ve doktora için yurt dışına çıkan Tayvanlıların çoğu ülkeye dönmüştür. Yani Tayvan’da tersine beyin göçü gerçekleşmiştir (Naisbitt, 1997, s.246).

Tayvan’ın dikkate değer başarısı, adil gelir dağılımı ile büyümesidir. Gelişmekte olan ülkeler arasında en düşük gelir eşitsizliği düzeyi ile büyümüştür. Tayvan’ın 1950, 1960 ve 1970’lerdeki doğal gelişmesi gelir eşitsizliğinde bir iyileşmeye yol açmış ancak bu durum devam etmemiştir. 1980’lere girildiğinde gelir adaletsizliği tekrar ortaya çıkmıştır. Bunun başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir; (Hung, 1996, s.154).

- 1- İşgücü yoğun sanayiden, sermaye yoğun sanayiye geçiş,
- 2- Ülke dışında üretim ve
- 3- İşgücünün hizmet istihdamına geçişi olmuştur

Tayvan, koruyucu politikalarla ihracat büyümesini sağlayan bir ülkedir. Diğer ülkelerde uygulanmayan ve uygulanamayacak politikaların karışık bir politikasını uygulamıştır. Sıkı yönetim rejimlerinin hedeflediği tek olay, ihracata yönelik gelişmenin hedefi olmuştur. Ancak, sonraları Tayvan korumanın dezavantajlarını tanımış ve ithalatı liberalize etmeyi üstlenmiştir (Thomas-John, 1991, s.129).

Tayvan, insanlık tarihinde en hızlı ekonomik büyüme ve yapısal dönüşümü gerçekleştirmiştir. Doğal olarak da gelişme literatüründe dikkatleri çekmiştir. “Gelişme” ile ilgili çalışma yapanların üzerinde durdukları nokta, ekonomik gelişme amaçları olan özerk devletlerin ekonomik gelişme ve sanayileşmeyi gerçekleştirebilecekleridir (Chang, 1997, s.440).

Tayvan’ın ekonomik alandaki yükselişi 40 yıl önce başlamıştır. Bu yükseliş yüksek büyüme ve eşit gelir dağılımı ile birarada gerçekleşmiştir. Çoğu gözlemciye göre bu hızlı büyümenin anahtarı, piyasa-ağırlıklı reformlar ve ihracat ağırlıklı büyüme stratejileridir. Bu ülkedeki büyüme kaynakları, 1958’lerde, ihracat ağırlıklı ekonomik reformlar sonucunda gerçekleşmiştir. Ülkede ticaretin önemine dayanarak yatırımlar arttırılmış, verimliliği artırıcı düzenlemeler yapılmış ve reel gelir büyümesi canlandırılmıştır (Haggard,1996,s. 16).

Tayvan’ın gerçekleştirdiği bu hızlı büyüme sonucunda ülkede bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm, bir çok gözlemci tarafından “Uzak Doğu Asya Modeli” olarak nitelendirilmiştir. Uzak Doğu Asya modelinin esas olarak Japonya’nın kalkınması ile gündeme geldiğinden söz edilmektedir. Gerçekten de Tayvan’ın yaşadığı dönüşüm ile

Japonya'nın sergilediği gelişme arasında önemli benzerlikler göze çarpmaktadır (Şaylan, 1995, s.186).

Daha önce tarım ağırlıklı bir ülke olan Tayvan'da, tarım reformu ile hem mülkiyeti yayan, hem de verimi arttıran ciddi bir reform yapılmıştır. Ekonomi politikalarının temel eksenini küçük ve orta ölçekli üretici-ihracatçıyı teşvik etmek oluşturmuştur. Tahsis, teşvik, ticaret ve kredi araçları bu yönde kullanılmıştır. Ortaya, bir avuç Büyük Aile Şirketinin egemen olduğu G. Kore ekonomisinin tersine, mütevazı boyutlu binlerce aile ve şahıs şirketinin oluşturduğu hareketli, dinamik ve esnek bir ekonomi mozaigi çıkmıştır. Batılı uluslar ve Japonya'nın bir yüzyıl ve daha uzun bir sürede tamamlayabildikleri sanayileşme ve kalkınma sürecini Tayvanlılar 40 yılda sonuçlandırmışlardır (Kozlu, 1995, s.76).

Tayvan 40 yıl içinde durgun bir tarım ülkesinden ciddi bir ekonomik güce dönüşmüş durumdadır. 1960'larda ulusal gelir artış oranı %8.2 olarak gerçekleşmiştir (Naisbitt, 1997, s.229).

Tablo.18. Tayvan'ın GSYİH'sında Meydana Gelen Reel Büyüme (%)

1975-82	1983-89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
8.5	9.2	5.4	7.6	6.8	6.3	6.5	6.0	5.7	6.7

Kaynak: World Economic Outlook, IMF, Aralık, 1997, Aktaran DTÖ, Dış Ticaret Dergisi, 1998, s.3.

1960'lı yıllardan sonra, 1970'li yılların ortalarından itibaren GSYİH'daki reel büyüme trendler çizerek 1997 yılında 6.7 olarak gerçekleşmiştir (Tablo.18). Tayvan'ın sözkonusu zenginliğinin büyük bir kısmı ihracata bağlıdır. Ülkenin ihracatı hala artmaktadır. 1995'te toplam ihracat 111.7 milyar dolar iken toplam ithalat 103.6 milyar dolar olmuştur. Bunun bir sonucu olarak Tayvan 1995'te Dünya'nın büyük döviz rezervlerine sahip ikinci ülkesi olmuştur (Naisbitt, 1997, s.229).

Güney Kore'de olduğu gibi hızlı ve sürdürülebilir büyümesinin arkasındaki ana faktör üzerinde durduğu ihracat stratejisinden çok hükümetin yatırım patlaması yaratan ve ekonomik birimler arasında koordinasyonu sağlayan politikalar (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1995, s.10).

Tablo.19. Tayvan'ın Yurtiçi Tasarrufları ile Yatırımlarının GSYİH'daki % Oranları

	1983-89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Tasarruf	25.4	32.6	35.2	34.3	34.9	34.9	34.3	33.1	31.8
S.Yatırımlar	27.7	40.2	41.6	39.2	39.4	39.9	41.8	40.8	35.8

Kaynak: World Economic Outlook, IMF, Aralık, 1997, Aktaran DTÖ, Dış Ticaret Dergisi, 1998, s.4.

Tasarruf- yatırım açısından ele alındığında, Tayvan ekonomisinin büyümesinde tasarruf ve yatırımların önemli katkıları bulunmaktadır. Tablo 19'da görüldüğü gibi yüksek oranlarda seyreden yurtiçi tasarruflar, yüksek verimlilikten kaynaklanan olumlu girdi-çıktı ilişkisinin katkısıyla olağan üstü büyüme oranlarına dönüşmüştür. Yüksek düzeyde gerçekleşen yurtiçi tasarruflara ilaveten yurt dışı sermaye akımında da destek gören yatırımlar, büyümenin lokomotifini teşkil etmiştir (DTÖ, Türkiye Temsilciliği, 1998, s.4).

Doni Rodrik'e göre, Tayvan 1960'ların başından itibaren ihracatı geliştirme stratejisi uygulamalarına rağmen ekonomik gelişmedeki başarısının birinci nedeni ihracat değildir. Güney Kore'de olduğu gibi Tayvan'daki ihracat patlaması yatırım kararlarının ve sübvansiyonu ve koordinasyonunu sağlayan başarılı politikaların bir sonucudur. Tayvan'ın başarısının ardındaki diğer önemli etken varolan fiziki sermaye stokuna göre oldukça iyi eğitilmiş kalifiye işgücüne ve oldukça iyi sayılabilecek refah düzeyi ile dengeli gelir dağılımına sahip olmasıdır. Ayrıca Tayvan, devletten rant bekleyen bir takım "avantacı" grupların faaliyetlerinin hükümetin girişimleri ile engellenmiş olması piyasa koşullarının oturmasını sağlamıştır (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1995, s.10).

Tayvan, 1949 yılından 1987 yılına kadar sıkı bir yönetimle idare edilmiştir. Politik, sosyal ve ekonomik açıdan 1987 yılı Tayvan için bir dönüm noktası olmuştur. 1987'de sıkı bir yönetime rağmen rakip partiler üzerindeki kısıtlamalarda kaldırılmıştır. Tayvan ile Çin arasındaki engellerin bir kısmı ortadan kaldırılmış ve iki bölge arasında seyahat edilmesine olanak tanınmıştır. Diğer taraftan, Tayvan ekonomisinin temelini küçük girişimler oluşturmaktadır. 1968'de Tayvan'da 28.800 adet fabrika var iken, bu sayı 1987'de 316.712'ye ulaşmıştır. Bu küçük fabrikalar, değişen dünyaya ve pazar koşullarına çok çabuk ayak uydurabilen bir endüstri olarak Tayvan'a rekabetle büyük bir destek sağlamaktadır (Naisbitt-Patricia, 1990, s.173).

Tayvan, nispi olarak serbest bir ekonomiye sahiptir. Ekonomik serbestlik sıralamasında Tayvan 7. sırada yer almaktadır. Ülke, aynı anda ekonomilerine yabancı girişleri kısıtlayan ve ihracatı arttıran şeffaf olmayan kontrollerle otoriter rejimlere sahiptirler (O'Rourke, 1997, s.159).

Gelişme İktisadı ile ilgili çalışmalar yapanların üzerinde durdukları nokta, ekonomik gelişme amaçları olan özerk devletlerin ekonomik gelişme ve sanayileşmeyi gerçekleştirebilecekleridir. Gelişme politikası izleyen Tayvan ve Kore politik koşullarındaki farklılıklar nedeniyle özel sektörlerini oldukça farklı bir şekilde yapılandırmışlardır. Bazı araştırmacılar Tayvan ve Kore arasındaki tezatlar üzerinde durur. Kore gelişmesini merkezileştirilmiş gelişme stratejisi ve küçük bir grup büyük şirket girişimleri yolu ile gerçekleştirmiştir. Tayvan ise ekonomik gelişmesini merkeze bağlı olmayan ve çok sayıda küçük firmalar yolu ile gerçekleştirmiştir. Bu tartışmalara göre, gerçekte, Tayvan gelir dağılımı adaleti, büyüme oranı gibi, gelişme göstergeleri açısından Kore kadar başarılıdır. Ekonomik gelişmeyi başarmak için tek bir politika ve kurum setine ihtiyaç yoktur. Kore ve Tayvan arasındaki kıyaslama, aynı tarih, jeopolitik ve kurumsal şartlara sahip ülkelerin farklı gelişme stratejileri izleyerek, aynı başarı düzeyine nasıl ulaşabildiklerini göstermektedir (Chang, 1997, s.440).

Kore ve Tayvan'ın arasındaki benzerliklerden biri her iki ülkenin sıkı bir devlet planlamasına sahip olmasıdır. 1990'lara gelindiğinde bu açıdan her iki ülkede farklı sonuçlar elde edilmiştir (Edgington, 1996, s.1901).

Tayvan'da gerçekleştirilen dış ticaret serbestleştirilmesi uluslararası piyasanın genişlemesine yol açmıştır. Uluslararası piyasanın genişlemesi ile birlikte ihracat artışı 1970'lere kadar devam etmiştir. İhracat 1965-1981 arası yıllık ortalama olarak %27 artmıştır. GSYİH'nın bir yüzdesi olarak ihracat 1980'de %53 olarak artmıştır. Dolaysız yabancı yatırımların akışı ile bu yatırım türü 1971-1980 döneminde 2.2 milyar dolara ulaşmıştır. İmalatın artması ile birlikte, işgücü ve reel ücret için talep artmaya devam etmiştir. Tarım sektöründen diğer sektörler kayma devam etmiştir. Sanayi istihdam ve hizmet istihdamı %41.8'e ve %36.7'ye yükselmiştir. Tarım istihdamı 1979'da %21.5'e düşmüştür. Dolaysız yatırım 1961-1970 döneminde 52.6 milyon dolar olmuştur. Bu yatırımların yaklaşık olarak hepsi imalat özellikle, elektronik ve kimya sanayine gitmiştir. İhracat 1960'ta GSYİH'nın %11.3'ü iken 1970'te %29.7'e yükselmiştir. İstihdam 1961-

1976 döneminde 2.3 milyon olarak artmıştır (Hung, 1996, s.153-154). Tayvan 1987 yılında çok partili sisteme geçmiştir (Acar, 1995, s.29).

3.2.4. Malezya'da Dış Ticaretin Serbestleştirilmesi

Güney Kore ve Tayvan gibi yeni sanayileşen ülkelerdeki ekonomik büyüme modelini izleyerek, Malezya, tarımsal bir ekonomiden sanayileşmiş bir ekonomiye geçerek önemli yapısal bir değişimi gerçekleştirmiştir.

Malezya ihracata yönelik sanayileşme stratejisini 1960'lı yılların sonuna doğru seçmiş, ancak yüksek teknoloji yolunu 1980'li yıllarda seçmiştir. O zamandan beri de yıllık ortalama %8.5 büyüme hızını tutturabilmiştir. Kişi başına milli gelir ise 2.960 dolardır (Kozlu, 1995, s.85).

Son yıllarda ekonominin büyümesinde etkili rol oynayan sektör imalat sanayidir. İmalat sanayine istihdam, ihracat kazançları ve GSMH'ya katkılarından dolayı ekonomiye yön veren sektör gözüyle bakılmaktadır. Malezya'nın ortalama yıllık GSMH büyüme oranı 1960'ta %5.2 iken 1970'te %8.3 olmuştur. Ancak bu oran 1980'li yıllarda %6'ya düşmüştür. İmlat sanayinin büyüme oranı ise 1960'ta ortalama %11.4, 1970'te %12.4 ve 1980'li yıllarda ise %9.5 olmuştur. Sonuç olarak imalat sanayinin GSMH içindeki payı 1961'de %8.5 oranında iken 1994'te %31'e ulaşmıştır. Bu arada tarımın GSMH içindeki payı 1961'de %31.7 iken 1994'te %14.8 oranına düşmüştür (Wah, 1997, s.411-412).

Tablo.20. Malezya'da İmalat Sanayinin Yapısı (%)

Yıllar	Gıda	Tekstil	Makina	Kimya	Diğerleri
1970	17	12	11	5	55
1992	10	6	34	11	39

Kaynak: Devlet, Planlama Teşkilatı, 1996, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, s.15

İmalat sanayinde ise Malezya makina üretimine ağırlık vermiştir. 1970'li yıllarda makina üretimi imalat sanayinin %11'ini oluştururken, bu oran 1992 yılında %34'e kadar yükselmiştir (Tablo.20).

Tablo.21. Malezya'da Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İmalat Sanayi	Hizmetler
1970	29.0	25.0	(12.0)	46.0
1980	22.0	38.0	(21.0)	40.0
1994	14.0	43.0	(32.0)	42.0

Kaynak: Devlet, Planlama, Teşkilatı, 1996, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, s.14

Not: İmalat Sanayi, Sanayi Sektörünün En Önemli Alt Sektörü Olduğundan, Ayrıca ele Alınmıştır.

Malezya, yüksek teknoloji yolunu 1980'li yıllarda uygulamaya başladıktan sonra sanayi sektörünün GSYİH'daki payı artmış ve 1994 yılında bu oran %43 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılı itibariyle imalat sanayi ise sanayi sektörünün %32'ni oluşturmuştur (Tablo.21).

Malezya'nın 1980'li yıllardan sonraki dış ticaret işlemlerini incelemeye geçmeden önce, 1980'li yıllardan önceki ithalat ve ihracat işlemlerinin incelenmesi konunun bütünlüğü açısından faydalı olacaktır. 1967-1979 yılları arasında ihracat sürekli olarak ithalattan fazla olarak gerçekleşmiştir. 1967'de 3.724 milyar ringgit olan ihracat, 1979 yılına gelindiğinde 24.222 milyar ringgit olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise 1967'de 3.325 milyar ringgit olarak gerçekleşmişken 1979 yılında 17.161 milyar ringgit olarak gerçekleşmiştir (Tablo.22). Bu durumun Malezya'nın üretim yapısının karakteristiği nedeniyle ortaya çıktığı söylenebilir.

Tablo.22. 1967-1979 Yılları Arasında Malezya'nın İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyon Ringgit)

Yıllar	İhracat	İthalat c.i.f.
1967	3.724	3.325
1968	4.123	3.552
1969	5.055	3.605
1970	5.163	4.288
1971	5.017	4.416
1972	4.854	4.453
1973	7.372	5.934
1974	10.195	9.891
1975	9.231	8.530
1976	13.442	9.713
1977	14.959	11.165
1978	17.074	13.646
1979	24.222	17.161

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, International Financial Statistics Yearbook, 1997, IMF Publication Services, s.564-565.

1980'li yıllarda, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve ihracata dayalı büyüme politikası çerçevesinde mal ve sermaye hareketlerinde sınırlamalar kaldırılmış ve kademeli olarak azaltılmıştır. Bu yönde atılan adımlar, gümrük vergilerinin kaldırılması, ithalat vergilerinin azaltılması, kâr transferlerinin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesidir. Bu dönem içerisinde Malezya yönlendirilmiş dalgalı kur sistemini tercih etmiştir. Parasının dalgalanmasına izin vermiş, fakat belli bir noktanın ötesinde reel değerlenmeye razı olmamış ve bir şekilde doların zayıf olduğu dönemlerde doların değer yitirmesine izin vermiştir. Sermaye girişinin arttığı dönemlerde parasının değerlenmesine karşı duyulan tedirginlik, ihracatta rekabet gücünün kaybedileceği yönündeki düşüncenin bir yansıması olmuştur. Bununla birlikte, Malezya kur politikasını yerli ve yabancı yatırımcıların güveninin sağlanması ve enflasyonist beklentilerin kırılmasına yönelik olarak düzenlenmiştir (Keskin, 1996, s.19-20).

Tablo.23. 1980-1996 Yılları Arasında Malezya'nın İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyon Ringgit)

Yıllar	İhracat	İthalat c.i.f.
1980	28.172	23.451
1981	27.109	26.604
1982	28.108	29.023
1983	32.771	30.795
1984	38.647	32.926
1985	38.017	30.438
1986	35.319	27.921
1987	45.225	31.934
1988	55.260	43.293
1989	67.824	60.858
1990	79.646	79.119
1991	94.497	100.831
1992	103.657	101.441
1993	121.238	117.422
1994	153.688	155.871
1995	184.827	194.517
1996	196.862	197.305

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, International Financial Statistics Yearbook, 1997, IMF Publication Services, s.564-565.

Malezya'nın dış ticarete uyguladığı bu politikalar sonucunda gerçekleşen ithalat ve ihracat işlemleri şöyle gerçekleşmiştir; 1980'de 28.172 milyar ringgit olan ihracat 1981'de 27.109, 1982'de 28.108, 1983'te 32.771, 1984'te 38.647 milyar ringgit olarak

gerçekleşmiştir. İthalat ise 1980'de 23.451 milyar ringgit iken 1981'de 26.604, 1982'de 29.023, 1983'te 30.795 ve 1984'te 32.926 milyar ringgit olarak gerçekleşmiştir. 1982'de ithalat ihracatı aşmış ancak Malezya hemen ardından bu açığı fazlaya çevirmiştir. 1985 yılına gelindiğinde Malezya'nın ihracatında bir gerileme söz konusu olmuştur. 1984'te 38.647 milyar ringgit olan ihracat, 1985'te 38.017, 1986'da 35.319 milyar ringgit olarak gerçekleşmiştir. Bu dönem içerisinde ithalatta da azalma olmuş ve 1985'te 30.438 milyar ringgit, 1986'da 27.921 milyar ringgit olarak gerçekleşmiştir. 1985 ve 1986'da malezya hem ithalat hem de ihracatta bir gerileme dönemi yaşamıştır (Tablo.23).

Tablo.24. 1980-1994 Yılları Arasında Malezya'da Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)

Yıllar	Malezya'nın Dışardaki Dolaysız Yatırımı 79 abd	Malezya'nın Dışardaki Portföy Yatırımı	Malezya'da Yapılan Dolaysız Yatırım	Malezya'da Yapılan Portföy Yatırım
1980	305	512	5.169	1.572
1981	475	545	5.369	2.955
1982	817	714	6.066	4.911
1983	1.168	634	6.322	6.551
1984	281	633	6.510	7.553
1985	413	425	7.388	8.435
1986	535	383	6.111	9.460
1987	716	373	6.806	9.533
1988	1.146	356	7.054	8.335
1989	967	999	8.096	8.151
1990	753	393	10.318	8.504
1991	763	429	12.440	8.808
1992	1.058	429	16.860	8.136
1993	1.437	391	20.591	7.777
1994	2.635	650	22.916	7.238

Kaynak: Dış Ticaret, Müsteşarlığı, International Financial Statistics Yearbook, 1997, IMF Publication Services, s.566-567.

1980 sonrasında Malezya'da sermaye hareketleri ise şöyle gerçekleşmiştir: Malezya'nın dışardaki dolaysız yatırımı 1980'de 305 milyon dolardan, 1981'de 475, 1982'de 817 milyon dolar, 1983'te de 1.168 milyar dolara yükselmiştir. 1984'te ise Malezya'nın dışardaki dolaysız yatırımında büyük bir gerileme gerçekleşmiş ve 281 milyon dolara düşmüştür. 1985'te tekrar yükselmeye başlamış ve 413 milyon dolardan 1986'da 535 milyon dolara yükselmiştir. Dışardaki portföy yatırımı ise 1980'de 512 milyon dolardan 1981'de 545 ve 1982'de 714 milyon dolara yükselmiştir. Fakat 1983'te portföy yatırımlarda da bir gerileme yaşanmış ve 634 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu gerileme

1985 ve 1986'da da devam etmiş ve bu yıllarda 425 milyon dolardan 383 milyon dolara gerilemiştir. Malezya'da dışardan yapılan dolaysız yatırımlar, 1980'den itibaren artış göstermiş ve 5.169 milyar dolardan 1985'te 7.388 milyayr dolara ulaşmıştır. 1986'da Malezya'da yapılan dolaysız yatırımlarda da bir azalma olmuş ve 6.111 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Malezya'ya giren portföy yatırımlar ise bu dönem içerisinde sürekli artış göstermiş ve 1980'de 1.572 milyar dolardan 1986'da 9.460 milyar dolara ulaşmıştır (Tablo.24).

Malezya'da genel olarak 1984 ve 1986 yılları arasında bir gerileme yaşandığı söylenebilir. Bu gerilemeden sonra hükümet harcamaları kesilmiş, yabancı yatırımlarla ilgili düzenlemeler gevşetilmiş ve devlet girişimleri özel sektöre satılmaya başlanmıştır (Naisbitt-Patricia, 1990, s.178).

1986'dan itibaren, Malezya'nın yatırımlarında keskin artış ve azalışlar yaşanmıştır. Malezya'nın dışardaki dolaysız yatırımı 1988'de doruk noktasına çıkmış ve tekrar azalmaya başlamıştır. 1992'de ise yine doruk noktasına gelmiş ve 1.058 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dalgalanma diğer yatırımlarda da gerçekleşmiş ve 1992'ye gelindiğinde Malezya'nın dışardaki portföy yatırımı 429 milyon dolar, Malezya'da yapılan dolaysız yatırımlar 16.860 milyar dolar, Malezya'da yapılan portföy yatırımları ise 8.136 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo.24).

1993 yılında faiz oranlarının yüksek olması ve borsanın kazançlı olması nedeniyle Malezya'ya kâr amaçlı sermaye girişi artmıştır. Bu durum karşısında Ringgit'in aşırı değerlenmesini engellemek amacıyla, yaklaşık olarak GSMH'nin %20'sine eşit değerde 12 milyar dolar harcamıştır. 1994 yılının Ocak ayında ise Ringgit taşıyan yabancılara kontrol uygulaması getirilmiştir (Kuala Lumpur, 1994, s.59).

Özelleştirme Malezya'da 1983'te kısmen başlamış olsa da gerçek anlamıyla 1984-1986 döneminde yaşanan gerilemeden sonra hızlanmıştır. Bu özelleştirmenin bir sonucu olarak, Malezya yılda yaklaşık olarak 24 milyar dolar tasarruf yapmıştır. Bu tasarruf büyümeden bedel ödeyerek ya da vergileri arttırarak gerçekleşen bir tasarruf değil. 1983'ten bu yana 73 kurum özelleştirilmiş ve 52'si daha sırada beklemektedir. Özelleştirme süreci Malezya'nın şahlanışının simgesi olmuştur. Devletin elindeki işletmeleri özel sektöre devretmesi büyümeyi körüklemiş ve hemen hemen hiç işsizlik yaratmamıştır. Özelleştirme programı ile başka ülkelere örnek bir ülke haline gelen Malezya'da özelleştirme programını

diğerlerinden ayıran en önemli özellik, hükümet bu süreçte, ortak ya da düzenleyici olarak devletin çıkarlarını korumakta etkin olmaya devam etmiştir (Naisbitt, 1997, s.160-161).

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da 1994 yılı itibariyle Malezya'da gayri safi yurt içi hasılanın sektörel dağılımı şöyle gerçekleşmiştir: Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %14.0'e kadar düşmüştür. Sanayinin payı ise artarak %43 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektörünün alt dalı olan imalat sanayinin payı artmış ve %32.0'e kadar yükselmiştir. Hizmetler sektörü de 1980'deki orana nispeten artmış ve %42.0 olarak gerçekleşmiştir (Tablo.21).

1980'li yıllardan sonra 1982 ve 1991'de gerçekleşen dış ticaret bilançosu açığı 1993'ten sonra süreklilik kazanmıştır. Malezya'nın dış ticaret açığı 1994'te 2.183, 1995'te 9.690 milyar ringgit ve 1996'da 443 milyon ringgit olarak gerçekleşmiştir (Tablo.23).

Malezya'nın dışardaki dolaysız yatırımı 1992'den itibaren artmaya başlamış ve 1992'de 1.058, 1993'te 1.437 ve 1994'te 2.635 milyar dolara ulaşmıştır. Dışardaki portföy yatırımları ise daha önce olduğu gibi trendler çizmeye devam etmiştir. 1992'de 429, 1993'te 391 ve 1994'te 650 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Malezya'da yapılan dolaysız yatırımlar bu dönem içerisinde artmaya devam etmiş, 1992'de 16.860, 1993'te 20.591 ve 1994'te 22.916 milyar dolara ulaşmıştır. Portföy yatırımları ise azalışa geçmiş ve bu azalış devam etmiştir. 1992'de 8.136, 1993'de 7.777 ve 1994'te 7.238 milyar dolara kadar inmiştir (Tablo.24).

1980'li yılların sonlarından itibaren, Asya'da en hızlı büyüyen ülkeler arasında yer alan Malezya'ya dikkati çeken sermaye girişi olmuştur. Özellikle dolaysız yatırım girişini etkileyen hem ulusal, hem de uluslararası gelişmelerden sözedilebilir. Ulusal faktörler, başarılı istikrar programı uygulamaları sonrasında ekonomi yönetimine karşı oluşan güvene dayalı olarak ulusal tasarrufların artması ve bunların mali sistem kanalıyla yatırımlara dönüştürülmesi, yabancı sermaye yatırımlarının artması ve yapısal reformlar sonrasında verimliliğin artmasıdır (Keskin, 1996, s.16).

1995'li yıllara gelindiğinde Malezya ekonomisi, 1995 yılı süresince son sekiz yılda kaydettiği hızlı büyümeyi sürdürmüştür. Yıl sonu itibariyle GSYİH'da %9.5'luk bir büyüme sağlanmıştır. Diğer taraftan GSMH'da da artışlar olmuştur. GSMH'daki artışlar, temel olarak sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerindeki büyümelerden kaynaklanmıştır. Aynı dönem içerisinde sanayi sektörüne baktığımızda, imalat sanayinde %14.5 büyüme sağlanmıştır.

1995 yılında uzun vadeli özel sermaye girişleri 10 milyar ringgit (4 milyar dolar) oranında seyrederken, doğrudan yatırımlar 13.8 milyar ringgit(5.5 milyar dolar)'e erişmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar özellikle imalat (%77), petrol ve doğal gaz sektörüne (%15) yönelmiştir. Bu sermaye girişlerine karşılık Malezya'nın dış yatırımları 1995 yılında 6.8 milyar ringgit (2.7 milyar dolar) düzeyine ulaşmıştır(Dünya Ekonmileri Bülteni, 1996, s.58-59).

Son yıllarda ülke kredi değerliliğinin yüksek olması ve yatırım imkânlarının fazlalığı gibi nedenlerle, Malezya'ya önemli miktarlarda doğrudan yatırım, portföy yatırımları ve orta vadeli sermaye girişleri gibi borç ya da yatırım sermayesi akışı olmuştur. Bununla beraber, bir yandan büyümenin maliyetinin ödenmemiş olması ve sonraki yıllara bırakılması, diğer yandan Malezya Merkez Bankasının (Bank Negara), ulusal para birimi olan Ringgit'in değerini yüksek tutma çabaları sonucu Ringgit aşırı değer kazanmıştır. Bununla birlikte 1997 yılının ilk yarısında Malezya'ya giren para daha çok sıcak para niteliğinde olmuştur. Değerli Ringgit politikaları sonucunda ortaya çıkan ve giderek büyüyen cari işlemler açığı sermaye hareketlerindeki doğrudan yatırım, portföy ve diğer orta ve uzun vaddeli sermaye girişleri ile finanse edilmiştir. Değerlenmiş Ringgit dış ticaret açığını olumsuz yönde etkilemiştir (Kuala Lumpur, Ticaret Müşavirliği, 1988, s.36).

3.3. Uzak Doğu Asya Ülkelerinde Devlet ve Planlamacılık

Uzak Doğu Asya Ülkeleri 1960'lı yıllardan itibaren dış ticareti serbestleştirme yoluna gitmişler ve o günden itibaren işlemeye başlayan süreç "Doğu Asya Mucizesini" yaratmıştır. Ancak, serbestleştirme ile birlikte liberalizm öğretisinin benimsediği gibi devlet ekonomik faaliyetlerden tamamen çekilmemiştir.

Devlet tüm etkinliklerinin önceliğini ekonomik kalkınmaya vermiştir. Kalkınma, üretim artışı, verimlilikle yükselişi ve ulusların rekabet gücündeki artış olarak tanımlanmıştır. Yoksa gelir düzeyi düşük kesimlere transfer ödemeleri yapmak, sübvansiyon vermek olarak tanımlanmamıştır. Devletin kendisi üretim ve hizmet sektörlerine girmemekte özel sektöre rakip olmamaktadır. Üretici değil, yönlendirici ve denetleyici olarak özel sektörle arasında bir rekabet ilişkisi doğmamaktadır. Devlet bir organizatör olarak tarafsız ve esnek davranmaktadır (Kozlu, 1995, s. 106).

Uzak Doğu Asya ülkelerindeki başarı çok ciddi ve kapsamlı devlet müdahalesine dayanmaktadır. Söz konusu devlet müdahalesi Batıda mevcut olan piyasa kurumlarına benzemeyen bir kurumlar bütünü modelidir (Buğra, 1997, s. 5).

G. Kore, Japonya, Tayvan ve Malezya'da uygulanan reçeteler aynı olup, devlet ekonomide işin başından itibaren ihracata dayalı, dışa açık bir kalkınma modeli izlemiştir. Uzak Doğu Asya ülkelerinde devlet taktik olarak ekonomide bir oyuncu olmak yerine denetleyici, düzenleyici rehber rolünü benimsemiştir.

Uzak Doğu Asya ülkelerinde devlet teşviklerinin karşılığında onlardan ihracat performansı istemiştir. Tayvan'da küçük orta ölçekli aile şirketleri, Kore'de ise holdingler hakim hakim olmasına karşın, devlet her iki ülkede de verdiği teşviklerin takipçisi olmuş ve karşılığında ihracat istemiştir (Acar, 1995, s. 27-28).

Japonya, G. Kore ve Tayvan'da başarısını kanıtlamış olan "Uzak Doğu Asya Modeli" ne sosyalist merkezi planlama düzenidir, ne de pazar güçlerinin alabildiğince özgür işlediği bir düzendir. Devlet, bu modelde doğrudan düzenleyici müdahalede bulunmuştur. G. Kore ve Tayvan tarafından da izlenen bu kalkınma modelini yönlendirilmiş pazar ekonomisi biçiminde tanımlamak mümkündür. Her iki ülke de gelişme stratejilerini bir "sanayileşme politikasına" dayandırmışlardır. Bu politikayı yaşama geçirmek, devletin destek ve yönlendirmesi altında özel kesim eli ile gerçekleşmiştir. Bu nedenle süreç yönlendirilmiş pazar ekonomisi biçiminde tanımlanabilir. Devlet özellikle en uç teknolojileri kullanan sektörleri büyümenin öncüsü ve lokomotifleri olarak seçmiş, gelişme bu doğrultuda olmuştur. Böylece, G. Kore'de ve Tayvan'da en uç bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanan sanayi dallarında inanılmaz bir atılım yapılmıştır. Her iki ülke tarafından uygulanan bu model ya da gelişme stratejisinin neo-klasik ekonomi kuramına ters düştüğü söylenebilir (Şaylan, 1995, s. 117-118).

G. Kore ve Tayvan'da devlet müdahalesi, özel yatırımın teşvikinde esas rolü oynamıştır. Devlet özel sektörü direkt desteklemiştir. Özel sektör için kapalı bir ekonomide yapılması zor olan, uluslararası piyasalarda bağlantıyı sağlayacak bilgi arzını sağlamıştır. Devlet, önemli yatırımlarda koordinatör görevini üstlenmiştir (Haggard, 1996, s. 19-20).

G. Kore, hızlı büyümesini askeri diktatörlükle gerçekleştirmiş bir ülkedir. G. Kore üzerine yapılan çalışmaların büyük bir bölümü, bu ülkenin başarısını esas olarak askeri diktatörlük rejimine ve düşük ücretlere bağlamaktadır. G. Kore'nin başarısı sadece askeri

rejime bağlanamaz. G. Kore'de radikal politikalar uygulanmıştır. Sanayi politikaları, kırsal kesime yönelik politikalar, Finans kesiminin devletleştirilmesi bu politikalar arasındadır (Sungur, 1997, s.86).

G.Kore'de devlet uyguladığı kalkınma sürecinde bir süre sonra yerini özel sektöre bırakacak bir misafir gibi değil, sürekli ev sahibi olarak davranmıştır. Bugün hala AR-GE harcamaları ile ilgili teşviklerin kamu otoritelerinin kontrolünde olup, büyük şirketler çok yüksek borç/özvarlık oranlarına sahiptir (Doğaner, 1997, s.18).

G. Kore'nin sanayileşme atılımında devletin ağırlığı yadsınamaz. Ancak bu ağırlık mülkiyet kanalı ile değil, bürolararası etkinliği sayesinde kendisini gösteriyor. Özel kesim, devlet bankaları kanalı ile yönlendiriliyor. Ülkenin gücünü büyütmek isteyen bürokratik kadro ile karların azami düzeye çıkarmak istenen iş çevreleri birbirleri ile uyum içinde çalışmışlardır (Kozlu, 1995, s.107).

Tayvan son yıllarda askeri yönetimin egemenliğinden kurtulmuştur. Askeri yönetim döneminde tek parti hükümeti ile yönetilmiştir. Burada uygulanan bir emir ekonomisi olmuştur. Hükümet ekonomik ve politik kararlara egemen olmuştur. 1995'te Tayvan'ın 21 milyon nüfusu, bölgesel bir vali ve büyük iki kentin belediye başkanlarını seçmiştir. 1996'da Lee Teng-hui, Tayvan'ın ilk seçilmiş Devlet başkanı olmuştur (Naisbitt, 1997, s.153).

Tayvan'ın 1953'ten beri uyguladığı dört yıllık kalkınma planlarının yararlı ve yönlendirici rolü yadsınamaz. Tayvan'da kambiyo rejimi ve yatırımlar ciddi bürokratik prosedürlere tabi. Bankacılık sistemide büyük ölçüde devlet kontrolü altındadır. Yurt dışına fon transferleri, hatta dış seyahatler son yıllara kadar sıkı bürokratik kontrollere bağlı olmuştur (Kozlu, 1995, s.107).

Bugün dünyanın işçi başına üretimde en verimli demir çelik tesisi G.Kore'de, ikincisi Tayvan'dadır. Demek ki, KİT olmak demek mutlaka verimsiz olunacağı anlamına gelmiyor (Acar,1995,s.28). Başarılı bir devlet-özel sektör işbirliği sonucu yüksek büyüme oranlarını sürekli olarak yakalayabilmiş ülkelerin olabileceğinin farkına varmak gerekmektedir.

Burada konunun bütünlüğü açısından Uzak Doğu Asya ülkelerindeki siyasi istikrardan söz etmek faydalı olacaktır. Japonya'da parlamenter sistem olmasına karşın, 1950'lerden beri hep aynı parti , Liberal Demokrat Parti seçilmektedir (Acar, 1995, s. 29). Tayvan, 1949 yılından 1987 yılına kadar sıkı yönetimle idare edilmiştir (Naisbitt, 1990,

s.173). G.Kore, 1961 yılında askeri müdahale sonucunda iktidara gelen Park Chung Kee tarafından hızlı kalkınma sürecine sokulmuş ve 1979 yılına kadar otoriter bir sistem içinde yönetilmiştir (Kozlu, 1995, s.12). Malezya ise 1981'den beri Mahathir Mohammed tarafından yönetilmektedir (Kozlu, 1995, s.129). Bu da göstermektedir ki, otoriter ya da parlamenter sistem olsa da Uzak Doğu Asya ülkelerinde siyasi istikrar sözkonusu olmuştur.

3.4. Uzak Doğu Asya Ülkelerinde Kriz ve Krize Neden Olan Etkenler

Yakın zamanlara kadar Uzak Doğu Asya ülkelerinin kaydettiği başarılarla gıpta ile bakılmakta, bu ülkelerin kalkınma stratejileri gelişme yolundaki ülkelere model olarak önerilmekte idi (DTÖ, Türkiye Temsilciliği, 1998, s.1). Hızlı büyümeleri, ihracat hırsları, yoktan varettileri dev şirketleriyle dünya ekonomisinde "Asya Kaplanları" olarak adlandırılmaya başlamışlardır.

Ancak geçen yılın başlarında Tayland'da patlak veren iflaslar, bugün Güney Kore'yi, Malezya'yı, Singapur'u, Endonezya'yı, Hong Kong'u ve Japonya'yı etkilemiş olup halen etkisini devam ettirmektedir. Bu kriz, Güney Amerika ülkelerinde ve Türkiye'de yaşanan krizden oldukça farklıdır. Kamu kesiminde ciddi bir problem olmamakla birlikte özel sektör büyük miktarlarda borç alarak büyümüş ve bu borçlar ülke ekonomilerini balon gibi şişirmiştir (Görgülü, 1998, s.17).

Sürecin startını doğrudan Tayland vermiştir. Temmuz 1997'de Tayland'ın para birimi bahtı devalüe etmesi tüm dünyayı tehdit eden global bir krize dönüşmüştür (Emiroğlu, 1998, s.7).

O tarihten bu yana Tayland'da 58 finans kuruluşu iflas etmiştir. Bu kuruluşların iflası özellikle finans piyasalarını tehdit etmektedir. Aralık 1997 bilgilerine göre finans sektörünün kaybı 35 milyar dolardır (Finansal Forum, 2 Aralık 1997, s.11).

50 yıl boyunca kalkınma mücadelesini veren, kalkınma yolunda tüm doğal ve ekonomik kaynaklarını pazarlayan Tayland, yolsuzluklar, siyasetçiler ve bankaların suistimal edilmesi gibi nedenlerle son 2.5 yılda ekonomik kazançlarını yitirmiş ve IMF'nin mali yardımına muhtaç olmuştur (Liberal Bakış, 27 Ağustos, 1997, s.12).

Bölgede ortaya çıkan ekonomik krizin nedenleri kısaca şöyle sıralanabilir (Toközlü, 1998, s.141-142).

-Başta Tayland olmak üzere, bölgedeki pek çok ülkede meydana gelen büyük dış açıklar ve menkul kıymet piyasalarında patlama şeklinde kendini gösteren ekonominin aşırı ısınmasının giderilmesinde yaşanan başarısızlıklar,

- Finans sektöründe ve reel sektörde dışarıdan borçlanmayı ve aşırı düzeyde kur riski taşıyan pozisyon tutmayı daha cazip hale getiren sabit kur rejiminin uzun süre devam ettirilmesi,

- Bankaların borç portföyü yapısının hızla bozulmasına yol açan inceleme ve denetim mekanizmalarının iyi işletilememesi.

Bölge ülkelerinin lideri konumundaki Japonya'da 1990'lardan sonraki veriler (1990-1995 arasında) Japon ekonomisinin doruk noktasına ulaştığını ve düşüşe geçtiğini göstermiştir. Bu göstergeler, Japonya'nın ulusal gelirinin beş yıl üst üste durgunluk yaşadığını göstermiştir. 1995'teki sanayi üretimi 1991'deki üretimin % 7 altında olmuştur. Fazladan sanayi kapasitesi % 30'u aşmış durumdadır. İşsizlik oranı 1953'ten beri karşılaşılan en yüksek rakam % 3.4'lük orana yükselmiştir. 1995'te Toyota, 1951'den bu yana ilk kez işçi çıkarmıştır. Japon ekonomisinde 1980'lerde sanayide aşırı yatırımların yapılması, bankalar ve finans kuruluşlarının hem yurt içinde, hem yurtdışında, özellikle emlak ve hisse senedi sektörlerine çok fazla kredi verildiği ve bunların sonucunda 1990'da bunalım eğilimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Naisbitt, 1997, s. 47-48).

Dünyanın en çok kredi veren birinci ülkesi sıfatını taşıyan ve ABD'den sonra ikinci en büyük ekonomiye sahip olan Japonya, bu gelişmelerin sonucunda, IMF'den yardım isteyecek noktaya gelmiştir. Japonya'nın ABD hükümetinin milyarlarca dolarlık bonolarına sahip olması, geniş döviz rezervleri, çok büyük boyutlardaki ihracatı ve ticaret fazlası, ülke ekonomisinin İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük mali krize düşmesini engelleyememiştir. Japon para birimi Yen, 1997'nin başından bu yana Amerikan doları karşısında %12 oranında değer kaybetmiş, bu da piyasalarda hisse senetlerinin elden çıkarılmasına yol açmıştır. 1997'de Japon piyasalarında %24 oranında düşüş gözlenmiştir. Menkul kıymetler borsalarındaki bu düşüşler, Japonya'nın kendine özgü banka sisteminden dolayı, banka sermayelerinin de erozyonları, sermayelerinin büyük bölümünü diğer şirketlerin hisselerinde muhafaza etmektedirler. Bu hisselerin değerindeki düşüş, Japon bankalarının sermayelerinin azalması ve kredi talebinde bulunma ihtiyacının ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bankaların aldığı ve karşılığını ödeyemez hale gelen borçlar ise diğer

şirketlere zarar vermekte, onları iflasın eşiğine getirmektedir. Piyasaları daha da aşağıya çeken bu gelişme, bankaların daha da zayıflamasına yol açmaktadır. Washington'daki Uluslararası Ekonomi Enstitüsü Başkanı ve ünlü Ekonomist Fred Bergsten, Japonya'nın "Ölümcül Daire" olarak adlandırılan bir kısır döngü içinde olduğuna işaret ederek: "Para birimi Yen düşüşe geçince, yatırımcılar, hızla hisse senedi piyasasından kaçıyor. Piyasanın düşük olması bankaları zayıflatıyor. Bankalar da ekonomiden kredi almadan zorlanıyor" demektedir (Emiroğlu, 1998, s.8).

Tayland'ın Temmuz 1997 para krizi ile birlikte Japonya'nın Ağustos 1997'den itibaren Tayland'a ve genelde Asya'ya yönelik ihracatı süratle azalmaya başlamış ve Ekim 1997'de çok büyük oranda gerilemiştir. Özellikle, Japonya'nın Tayland'a yedek parça ve yarısı tamamlanmamış ürünlerinin ihracatını azaltan en büyük etken Tayland'ın üretimindeki düşüşlerdir. Japonya ekonomisindeki gerileme nedeniyle mallarını iç piyasaya satamadığı için ihracatının yarısını Güneydoğu Asya ülkelerine yaptığı bir sırada ortaya çıkan bu kriz, bu ülkelerde fabrika kurmakta olan Japon firmalarını, stratejilerini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Nissan, Mitsubishi ve Honda gibi dev otomobil üreticileri, Tayland'daki üretimlerini azaltma yoluna gitmişlerdir. Toyota fabrikası ise iflasın eşiğinde olan Tayland hükümetinin ısrarlı talebi üzerine, bu ülkedeki otomobil üretimine yeniden başlamayı kabul etmiştir (Emiroğlu, 1998, s.9)

Ekonomik durgunluktan, borç ve batık kredi yükü altındaki bankalara ve istikrarsız, dalgalı menkul kıymetler borsasına kadar bir dizi ekonomik sorunlarla boğuşan Japonya'da mali sistem krizinin son örneği Yamaichi Securities'in iflası olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasının en büyük şirketlerinden olan Yamaichi Securities, iflasa sürüklenerek faaliyetlerine son verirken, arkasında yaklaşık 3 trilyon yen (24 milyar dolar) borç bırakmıştır. Yamaichi Securities, daha önce 1965 yılında iflasın eşiğine gelmiş, ancak hükümetin, güçlü şirketlerin zayıf şirketlerin ayakta kalmasına yardıma dayalı "konvoy sistemini" korumak için müdahale etmesiyle, faaliyetini sürdürebilmişti. Yamaichi'den önce, orta ölçekli bir borsa aracı kurumu olan Sanyo Securities şirketi dağ gibi biriken borçlarını ödeyemeyince Kasım 1997'de iflas etmişti. Japonya'nın onbirinci büyük ticari bankası Hokkaido Tokai-Mitsubishi Bank'ın iflası da Kasım 1997'dedir (Milliyet, 25 Kasım, 1997, s.9).

Güneydoğu Asya Krizi'nin Japon ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan Tokyo, açtığı yeni ekonomik paketle krizde olan ülkelerin yeniden

istikrara kavuşması amacıyla bölgeye 2.4 milyar dolar kredi vermeyi öngörmektedir. Krizin hâlâ devam ettiği Endonezya'ya bir milyar dolar ek kredi verilmesi de paketin bir parçasını oluşturmaktadır. Mart 1998 sonuna doğru bölgeye akmış olacak kredilerin, Japonya İhracat ve İthalat Bankası tarafından ASEAN üyesi ülkelerin merkez bankalarına aktarılacağı belirtilmiştir (Liberal Bakış, 21.02.1998, s.9).

G. Kore'de başlayan demokratikleşme sonucunda, 1987-92 yılları arasında nominal ücretler % 109'luk artış gösterirken verimlilik artış oranı % 59.6 olarak artmıştır. Ücret artış oranının, verimlilik artış oranından yüksek olması ülkenin ihracatının fiyat rekabetini bozguna uğratmıştır. Öte yandan 1975 yılında % 68 olan ithalat serbestlik oranının 1989'da % 94.8'e çıkarılması ithalatın artmasına ve ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesine neden olmuştur. G. Kore, 1990'da ödemeler bilançosundaki 2 milyar dolar açıkla derin bir yara almıştır. 1991-1992 yılında uygulanan istikrar politikasına rağmen G. Kore ekonomisi durgunluğa girmiştir. (Tezcan, 1997, Finansal Forum, s.2)

Japonya dışında Uzakdoğu'da yıllardır hızla büyüyen, Batı'da herkesin övdüğü, bütün gelişmekte olan ülkelere örnek olarak gösterilen Asya Kaplanlarından Güney Kore, şimdi tarihinin en büyük krizini yaşamaktadır. Kore'nin makro ekonomik göstergeleri iyiydi. Güney Kore'nin sorunu, kısa vadeli döviz borçlarının aşırı yüksek oluşuydu. Bu borçların kaynağı da özel sektör, ülkenin bir türlü düzeltilemeyen finans sektörü ve sermaye gruplarıydı. Güney Kore'nin kısa vadeli borçları, Maliye Bakanının açıklamasına göre, 110 milyar doları aşmış durumdadır. Güney Kore'nin kısa vadeli borç batağına sürüklenmesine neden olan Chaebol'lar Samsung, Daewoo, Hyundai ve Kia'dır. Chaebol'lar yakın zamana kadar Kore mucizesinin mimarları olarak görünüyordular. Ellili yılların başında bunlar, tekstil, gıda, otomobil tamiri ya da kozmetik alanlarında faaliyet gösteren çok ortaklı küçük şirketlerdi. Devlet ihaleleriyle büyümüşlerdir. Hükümet bazılarını da yol göstermiştir. Kimisini otomotiv sanayine kimisini de elektroniğe yönlendirmiştir. Örneğin, Hyundai daha önceleri otomobil tamiriyle Samsung pirinç ticaretiyle uğraşan küçük şirketlerdi. Hükümetin yol göstermesi, Japonya'dan alınan teknolojik bilgi ve çalışkan işçileriyle Chaebol'lar hızla gelişmiştir. Bütün dünyada kazandıkları yeni pazarların yanısıra iç piyasada egemendiler. Chaebol'lar büyürken büyük hatalar da yapmışlardır. Birincisi, aşırı borçlanmaları ve her alana girmiş olmalarıdır. İkincisi, hiç şeffaf olmayan ve kontrol edilmeyen bu şirketler sağlıklı bir yapı olmuşlardır (Gazete Pazar, 21 Aralık, 1997, s.17).

Güney Kore’de hem ekonomik mucizeyi gerçekleştiren hem de şimdiki krize yol açan özel sektör Chaebol’lardır. Chaebol’ların krize yol açmalarının bir nedeni de “Karşılıklı Ödeme Garantisi” sistemidir. 1953’te kurulan Hyundai Construction’dan ayrılan ve Halla adıyla kurulan şirketin ilk temel taşı olan Mando Machinery, tümüyle Hyundai’ye hizmet veren bir otomotiv yan sanayi şirkettir. Daha sonra Halla % 30 oranında büyümüş, otomotiv yan sanayinde Ford’la yatırımlara girmiştir. 1995’te Halla Teknoloji Enstitüsü adıyla üniversitesini kurmuştur. 1996’da Kore’de en büyük matbaayı açmıştır. Ancak, Halla’nın gururu 1995’te Mokpo kentinde açılan tersanedir. Bu tersane, Kore’nin gemi kapasitesini % 50 oranında arttıracak büyüklükte bir projenin parçasıdır. Tersane yapılırken, Halla’nın bankası, Kore Exchange Bank’ın yüksek krediler vermesi sonucunda Halla para bulmakta zorlanmamıştır. Ama daha da tehlikelisi Kore’deki bütün büyük grupların felaketi haline gelen “Karşılıklı Ödeme Garantisi”dir. Bu sistemde, gruba dahil bir şirket, diğerini garanti göstererek rahatlıkla borç alabilmektedir. Tersane yapımını üstlenen Halla Engineering and Heavy Industries, borç alırken Mando Machinery’nin garantisini kullanmış, böylece onu da ağır bir borç altına itmiştir. “Karşılıklı Ödeme Garantileri” ve ağır borçlar nedeniyle bütün Chaebol’lar sallanmaya başlamıştır (Gazete Pazar, 8 Şubat 1998, Ekonomi Sayfası).

Japonya’dan esinlenerek geliştirilen “Kore Modeli” Tayland, Malezya, Endonezya, Filipinler içinde canlı bir örnek olmuştur. Şimdi ise, Kore başta olmak üzere bütün bu “Asya Kaplanları” güçlerini yitirmişlerdir. G. Kore’nin böyle bir krizi yaşamasının ardındaki nedenler; Kore, kapasitesinin olanaklarının üstüne çıkmaya kalkışmıştır. Ülke içte ve dışta aşırı derecede borçlanmıştır. Devlet “Chaebol” denilen holdinglerin oluşmasına, kesenin ağzını açıp bol ve ucuz kredi vermekte yardımcı olmuştur. Bu şirketler direkt olarak da dışardan borçlanmıştır. Zamanla firmaların iyi yönetilmediği, paraların etkin sahalarda kullanılmadığı, yolsuzlukların yapıldığı ortaya çıkmıştır. Modern teknolojiye ayak uydurmada gösterilen başarıya karşılık, mali yönetimde büyük aksaklıklar olmuştur. Bu arada G. Kore’nin kuzeyden gelen tehlike ve siyasal istikrara olan ihtiyaç gerekçesi ile kurduğu otoriter rejimde bu aksaklıkların ve hataların ortaya çıkarılmasına imkan bırakmıştır. “Newyork-Times” yazarı A.M. Rosenthal’ın belirttiğine göre G. Kore’nin bugünkü duruma gelmesinde, demokrasinin şeffaflığının eksikliği büyük rol oynamıştır. (Kohen, Milliyet, 1997, s.16)

G. Kore'de görünüşte basit bir likidite darlığı ile başlayan ancak kısa bir süre içinde ekonomik krize dönüşen gelişmeler, Aralık 1997'de IMF ile 3 yıllık acil bir kurtarma paketi anlaşmasının imzalanması ile sonuçlanmıştır. IMF G.Kore'ye 55 milyar dolarlık yardım vaadetmiştir. Bu miktarın 21 milyarını IMF, 10 milyarını Dünya Bankası ve 4 milyarını Asya Kalkınma Bankası karşılayacaktır. Ayrıca, Japonya 10 milyar, A.B.D. 5 milyar ve diğer ülkeler ise 5'er milyar dolarlık katkı yapacaklardır. Kore'nin IMF'nin istediği ve aslında kendisinin de gerekliliğine inandığı ekonomik ve mali yapısında bazı yapısal reformları gerçekleştirmekten başka seçeneği bulunmamaktadır (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1998, s.48).

G. Kore'li yetkililerin IMF'yi ikna edebilmek amacıyla hazırladıkları ekonomik reform paketi ana hatlarıyla şöyledir. Döviz piyasasında düzen sağlanması, tahvil piyasalarında yabancı yatırımcılara uygulanan kısıtlamaların kaldırılması, mali sektörün yeniden yapılanması, Merkez Bankasının ticari bankalara verdiği kredilerin geri alınamaması durumunda faiz cezalarının artırılması, ekonominin ithalata açılması, ticari subvansiyonların kaldırılması kapanan işyerlerindeki işçilerin, aynı sektördeki başka kuruluşlara transfer edilmesi ve ekonomiyle ilgili verilerin kamuoyuna açıklanması. (Milliyet, 26 Aralık 1997, s. 16)

IMF ile tarihinde ilk anlaşmayı yapan G. Kore, IMF'den 20 milyar doların çok üstünde bir mali yardım almayı amaçlamaktadır. G. Kore Merkez Bankası başkanı, ülkenin 60 milyar doları aşan kısa vadeli borçları ve 43.2 milyar doları bulan batık krediler nedeniyle, yaklaşık 50 milyar dolara ihtiyaç olduğunu açıklamıştır. IMF'nin kurtarma paketi karşılığında G. Kore'den istediği ekonomik tedbirler; 12 ticari bankanın derhal tasfiye edilmesi, 1998 yılındaki büyümenin %4'ün altına indirilmesi, mali reformların tamamlanması ile vergilerin arttırılarak yoğunlaştırılmasıdır. (Finansal Forum, 2 Aralık 1997, s. 11)

G. Kore para birimi Won'un da dolar karşısında en düşük seviyesine ulaştığı belirtilirken, düşüşün bölgedeki diğer ülkelerin piyasalarına da sıçradığı bildirilmiştir. Malezya para birimi ringgit de Aralık 1997'de dolar karşısında tarihinin en düşük seviyesine gerilemiştir. Endonezya ve Singapur para birimleri değer yitirirken bölge piyasalarındaki düşüş Japon yenini de tehdit etmeye başlamıştır. (Finansal Forum, 3 Aralık 1997, s. 11)

"Asya Kaplanları" olarak nitelendirilen Tayland, Malezya, Hong Kong, Singapur, Endonezya gibi ülkeler, hızla ihracat artışının güdümünde yüksek büyüme hızları

gerçekleştirmiş ve bu büyümenin gerektirdiği finansmanı uluslararası finans kuruluşlarının özendirdiği yüksek montanlı tasarrufların yanı sıra, uluslararası piyasalardan borçlanmak suretiyle sağlamışlardır. Dış finansman desteği ile birlikte, hızla artan eğitim düzeyi ve kırsal kesimden modern sektöre çok sayıda gizli işsizlin transferi yüksek büyümenin bir anlamda “motoru” durumundadır. Sabit veya yüksek kontrollü kur sistemi ve henüz tam olarak olgunlaşmamış bir finansal sistem ortamında ağırlıklı olarak kısa vadeli sermaye girişlerinin desteği ile gerçekleşen hızlı büyüme, yabancı yatırımcıların risk duyarlılığını büyük ölçüde arttırmakta ve risk parametrelerindeki nispeten küçük değişimler büyük boyutlu sermaye kaçışlarına neden olabilmektedir. Farklı bir ifade ile, sözkonusu ülkelerde büyümenin istikrarlı trendinden sapmalar göstermeye ve sabit kur sisteminin reel ekonomideki gelişmeleri “taşımakta” zorlanmaya başlaması, kamunun ve özel kuruluşların dış borç servisinde darboğazlarla karşı karşıya kalmalarına ve giderek yabancı sermayenin bölgeden göç etmesine yol açmıştır (İmre, 1997, s.7-4).

Doğu Asya Ülkeleri bütçeleri ciddi açık veren ülkeler değildir. Ancak, bu ülkelerin özel sektörü çok yüksek miktarda, özellikle Japonya’dan döviz borçlanmaktadır. Borçlandığı dövizin çok büyük miktarını, yarıya yakınına kısa vadeli borçlanıyor ve dövizleri de banka sistemine akıtıyor. Kredi çarkını döndürdüğü gibi ülke içinde yatırım yapıyor. Bu yatırım uzun dönemli projelere, gayrimenkule gidiyor. Bu ülkelerde aşırı genişleme, büyüme, kredi artışı reel problem haline gelmektedir. Çünkü, hepsinde ortak olan şey, cari denge denilen dış dengede büyük açık vermeleri Tayland’da cari denge açığı GSMH’nın %8.5 üzerindedir. Ülke içinde dışarıdan gelen parayla sağlanan bu büyüme cari dengede çok büyük bir açık vermektedir. Cari denge açığının farkına varan kreditor ve spekülatoörler, ülkenin döviz kurlarını ve faizleri ayarlayacakları konusunda spekülasyon yapmaya karar verip bundan istifade etmektedirler. Bu durumda kurlar, faizler yükselince borç alanlar borçlarını ödeyemez hale geliyor ve borç parayı veren Japonya gibi ülkeler zor durumda kalmaktadırlar. Sonuçta kriz reel kriz haline gelmiştir. Japon ekonomisinde toplam banka kredisi 4.1 trilyon Dolar civarında iken Güney Asya’ya 125 milyar dolar kredi vermiştir. Japonya’nın banka sisteminde 125 milyar dolarlık bir açık ortaya çıkmıştır. 5 yıldır ekonomik durgunluk yaşayan Japonya hem kendi finans kesimlerinde zorlanır durumda olmuş, hem de 125 milyar dolar nakit sorunuyla karşılaşmıştır (Gökçe, 1998, s.17).

Sonuç olarak, Asya'da meydana gelen krizin gerçek ekonomiden ziyade finans sektöründe ortaya çıkan bir kriz olduğu söylenebilir. Bölge ülkeleri Japon modelinden esinlenerek, düşük sermaye birikimiyle hızlı kalkınmayı gerçekleştirmek için aşırı kredi kullanmışlardır. Daha sonra hızlı büyümeyle artan iç tasarruflarına ek olarak, yatırımlarını yabancı sermaye girişleriyle karşılama yolunu tercih etmişlerdir. Ayrıca yabancı yatırımların çoğunluğu, dolara endeksli sabit kur uygulayan ve ekonomileri hızla büyüyen bu bölgenin borsalarına girerek önemli kârlar elde etmişlerdir. Yabancı para girişlerinin önemli bir bölümü de gayrimenkul başta olmak üzere kısa vadeli spekülâtif alanlara kaymıştır (Tokyo Ticaret Müşavirliği, 1998, s.56).

Paul Krugman (1998, s.2)'a göre, Uzak Doğu Asya ülkelerinde başgösteren kriz daha önce yaşanan krizlerden farklıdır. Bu krizin özellikleri şöyle sıralanabilir:

-Kriz dönemine gelindiğinde, Asya ülkeleri mali anlamda dengede idiler. Parasal genişleme içerisine girmemiş ve gereksiz kredi yaratma yoluna gitmemişlerdir. Enflasyon oranları oldukça düşüktür.

-Menkul kıymetler piyasasında bir iflâs patlaması olmuş ve bu da döviz krizine yol açmıştır. Menkul kıymetlerin fiyatı önce yükselmiş ve daha sonra düşmüştür.

-Her ne kadar 1996'da büyüme oranlarında bir azalma olmuşsa da kriz başladığında, Asya ülkelerinde önemli sayılabilecek bir işsizlik oranı yoktu.

-Asya ülkelerinde baş gösteren krizin oluşmasında mali araçların etkisinin büyük olduğu kabul edilir. Tayland'da kritik rol finans şirketlerine aittir. Banka dışı aracı kurumlar kısa vadeli para borçlanmışlar ve daha sonra spekülâtlörlere borç vermişlerdir. G.Kore'de ise geleneksel bankalar sözkonusudur. Fakat bu bankalar kısa vadede çok fazla borçlanmışlar ve bunları spekülâtif yatırımlar amacıyla borç vermişlerdir.

Daha önce, 1980'lerin başlarında Latin Amerika ülkelerinde de yanlış politika uygulamalarından ötürü dış borç krizi yaşanmıştır. Bu da Asya krizinin bir dünya bunalımına yol açmayacağı anlamına gelmektedir (Krugman, 1998, s.2).

Asya'da, finans sisteminde olmak üzere, ciddi akımlar sözkonusudur. Böyle bir durumda, en iyi ekonomik çevrede bile, bazı bankalar ve şirketler iflas edebilir. Asya ekonomileri için "Kağıt Kaplanlar" denilemez. Kriz öncesi dönemlerdeki verimli kapasitedeki artış bir mucize olmayabilir, fakat bir aldatmaca da değildir. Uzak Doğu Asya

lkelerinin krize girmiş olması, ekonomik potansiyellerini kaybedeceği anlamına gelmemektedir (Krugman, 1998, s.5).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ

4. TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİ SERBESTLEŞTİRME DENEYİMLERİ

Türkiye'de dış ticarete serbestlik uygulaması diyebileceğimiz üç dönem vardır. Bunlar; 1923-1929, 1950-1954 ve 1980 sonrası dönemleridir. Ancak ilk iki dönem radikal bir dönüşüm niteliğini taşımayıp sadece bir deneyim niteliğindedir. Asıl olarak, 1980 sonrasında dış ticaretin serbestleştirilmesi planlı ve programlı bir politikaya dönüştürülerek, Türkiye'de bu alanda yapısal bir değişmeye gidilmiştir.

4.1. 1923-1929 Dönemi

Cumhuriyeti kuran siyasi kadronun gerçekleştirmek istediği Batılılaşma, kapitalist yoldan sanayileşme ve iktisadi gelişme ile sağlanabilecekti. Kapitalist kalkınma ise ya liberal, ya da müdahaleci bir deneme ile gerçekleştirilebilirdi. Bu doğrultuda toplanan İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlardan biri de yerli üretimin teşvik edilmesi ve lüks ithalattan kaçınılmasıydı. Bu karar korumacı ve ithal ikameci bir sanayileşme politikası isteğinin de ifadesi olmaktaydı (Şahin, 1997, s.31-32).

Ancak, Lozan Barış Antlaşmasının iktisadi hükümleri buna imkan vermemekteydi. Lozan Barış Antlaşması hükümlerinden biri de Türkiye'nin, Osmanlı İmparatorluğunun 1 Eylül 1916'daki gümrük tarifesini beş yıl süre ile yürürlükte kalmasını kabul etmesiydi. Bunun sonucu olarak, dış alım ve dış satımda bazı olağanüstü durumlar dışında herhangi bir düzenlemeye gidilmeyecekti (Kepenek-Yentürk, 1994, s.34).

Herşeyden önce, bir tarım ülkesi olan, fakat sanayileşme hedefine yönelen Türkiye, antlaşmanın bu kararı ile korumasız kalmıştır (Küçük, 1985, s.243). Sanayiye ciddi bir himaye sağlanamadığı gibi, ithalat yolu ile gelen malların kâr amacıyla stoklanması ödemeler dengesinde büyük açıklar yaratmıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde döviz kaynaklarının önemli bir kısmını Avrupa sanayinin tüketim mallarına yatırmıştır. 1927 yılında tüketim malları, ithalatın %70'ne ulaşmıştır. Bir kambiyo kontrolünün olmamasından dolayı da Türk parası için bir spekülasyon sözkonusu olmuştur (Avcıoğlu, 1996, s.369).

Lozan Barış Antlaşmasının diğer önemli bir iktisadi hükmü Osmanlı dış borçları ile ilgilidir. Lozanda, 129.4 milyon lira olan Osmanlı borçlarından 84.6 milyon lirasının Türkiye Cumhuriyeti tarafından ödenmesi kararı alınmıştır. Bu karar Türkiye'yi daha başlangıçta bir dış borç yükü altına sokmuştur (Şahin, 1997, s.33).

Kısaca o dönemlerde, genel ekonomi politikasının İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar ve Lozanda belirlenen sınırlamalar çerçevesinde kaldığı söylenebilir.

İzmir İktisat Kongresinde alınan diğer kararlar, girişim ve çalışma özgürlüğünün esas alınması ve yabancı sermayeye izin verileceğidir. Böylece bu kararlar doğrultusunda ilke olarak özel girişim eliyle serbest piyasa şartlarında sanayileşme politikası izlenmek istenmiştir. Böylece, Türkiye'de serbestleştirme yönünde ilk adım atılmıştır.

Lozan Barış Antlaşması ile getirilen kısıtlamalar Türkiye'nin o dönemde uygulamak istediği dışa açık ekonomiye kuramsal anlamda katkı sağlamış olabilir. Fakat, özellikle gümrük tarifeleri üzerinde Türkiye'nin yetkiye sahip olmaması kongrede alınan ithal ikamesi ile ilgili kararın uygulanmasını engellemiş, tarımın tamamen korumasız kalmasına neden olmuştur. Aynı şekilde, korumanın olmaması sonucunda ithalat artmış, ödemeler dengesi sürekli açık vermiş, kambiyo denetiminin olmaması ise spekülasyonlara yol açmıştır. Bunlar dışında dış borçlarla ilgili madde dış borç yükü temellerinin o dönemde atılmasına neden olmuştur.

4.2. 1950 - 1954 Dönemi

Türkiye ekonomisinde dış ticarete serbestleşme ile ilgili ikinci deney, çok partili sisteme geçilmesiyle. Bu adımın atılmasının ardındaki nedenlere değinmek, konunun daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Türkiye savaşa katılmamış olmasına rağmen "dış yardım arayan" ülke konumuna girmiştir. Truman doktrini uygulaması çerçevesindeki Marshall yardımlarından yararlanabilmek için A.B.D'ye başvurulmuştur. Bu çerçevede Türkiye'ye gelen uzmanlar, raporlarında ekonomiyi "sağlıklı" bulmakla birlikte izlenmekte olan ekonomi politikalarını eleştirmiş ve bunların yerine farklı ekonomi politikalarını önermişlerdir. Eleştiriler, özellikle özel girişime yeterli serbestinin verilmediği, iç ve dış ticarete serbest piyasa koşullarının yeterince uygulanmadığı ve Türkiye'de kamu kesiminin ekonomiye egemen olduğu ve denetimi altında tuttuğu noktalarında toplanmıştır.

Türkiye'nin A.B.D. yardımlarından yararlanması ve özellikle Marshall planı kapsamına alınması için ekonomi politikasında köklü değişiklikler yapması gerekiyordu (Kepenek, 1994, s.84).

Değişiklikler dış ticarete serbestleştirme ve kamu kesiminin ekonomi üzerindeki denetiminin azaltılıp özel girişime gerekli serbestinin verilmesi yönündeydi. Bunların dışında, Savaşın yıkık çıkan Avrupa'nın gıdaya ve hammaddeye ihtiyacı vardı. İşte, Türkiye aldığı yardımlarla tarımını geliştirecek ve Avrupa'nın gıda ve hammadde deposu haline gelebilecekti. Ancak, sanayi mamullerini yine Avrupa'dan alacaktı. Bütün bunların Atatürk döneminde amaç sanayi ülkesi olmak iken, Marshall yardımı ile amacın, Avrupa'nın tarım ülkesi olması şeklinde iddialara yol açtığı da görülmektedir (Avcıoğlu, 1996, s.557-558).

1950 yılında çok partili sisteme geçilmesi sonucunda iktidara gelen Hükümet, OECD ve A.B.D'nin ekonomik ve teknik yardımları olmadan ülkenin kalkınamayacağı görüşünde idi. Bu nedenle ve Batılıların telkinlerine ve hatta isteklerine uyarak, dış ekonomik ilişkilerde liberalleşme süreci başlatılmıştır (Tokgöz, 1992, s.14). Bu kapsamda, ithalat 1950'de %60-%65 oranında liberalize edilmiş, fiyat kontrolleri kaldırılmıştır. Banka kredi faizleri düşürülerek özel kesimin daha fazla kredi kullanması istenmiştir. Yabancı sermayeyi teşvik kanunu 1951 ve 1954'te iki defa değiştirilerek yabancı sermaye girişini teşvik için liberal bir mevzuat oluşturulmak istenmiştir (Şahin, 1997, s.91).

Böylece, 1950 yılında Türkiye, 1930'ların devletçilik ilkesini terketmiş ve ekonomik anlamda liberal politikaların uygulamasına geçmiştir. Bu geçişle birlikte tarım sektörü önemli bir pay almıştır. Dönem içerisinde tarım alanında hızlı bir makinalaşma süreci başlamıştır. Tarımın milli gelir içerisindeki payı %45'e kadar çıkmıştır. Kore Savaşı'nın doğurduğu talep artışı ile tarım ürünleri fiyatlarının artması, gelir artışını olumlu etkilemiş ve fert başına milli gelir yıllık %8.5 oranında artmıştır (Togan, 1993, s.10).

Ancak, alınan yardımlarında katkısıyla, ülke başlangıçta bir döviz bolluğuna ulaşmışsa da bu bolluşma dış alımın kolaylaşması sonucunda yeni tüketim kalıpları doğurmuş ve dış alımları arttırmıştır. Ancak, 1953'te Kore Savaşı'nın bitmesi üzerine ülkenin tarım ürünlerine olan talep azalmış ve tarım ürünleri fiyatları düşmüştür. İthalat etkisiyle de ülkede ağır döviz darboğazı yaşanmaya başlanmıştır.

1954 yılından sonra liberal sistemden uzaklaşmış, ithalatta liberasyondan vazgeçilmiş ve ekonomide yeni sınırlamalar başlamıştır. İthalatın artmaya devam etmesi

sonucunda dış ticaret açığı büyümüş ve tarımsal üretim artışı duraklamaya başlamıştır. Para hacmindeki hızlı artış, kredilerdeki artışa bağlı olarak iç fiyat seviyesini yükseltmiş ve ekonomi politikasında yeni kararların alınmasını gerektirmiştir. 1956 yılında, 1940 yılında kabul edilen Milli Korunma Yasası tekrar yürürlüğe konulmuş ve ekonomi geniş ölçüde kontrol altına alınmıştır. Ancak, karaborsa, döviz yolsuzlukları ve büyüyen enflasyonist baskının artması sonucunda ihracatı geliştirme yolundaki gayretler olumlu sonuçlanmamış ve ihracat giderek azalmıştır (Başol, 1994, s.48).

Bu arada vurgulanması gereken nokta A.B.D. yardımlarına karşılık olarak verilen özelleştirme vaadi yerine getirilmemiştir. KİT'lerin özel kesime devredilmesi yerine, özellikle 1954'ten sonra genişletilerek bunlardan sermaye birikimi ve ekonomik gelişme yönünde daha çok yararlanılması yoluna gidilmiştir (Kepenek-Yentürk 1994, s.85).

4.3. 1980-1983 Dönemi

Türkiye'de dış ticaretin köklü bir şekilde serbestleştirilmesinin temeli 24 Ocak kararlarıyla atılmasına karşın, gerçek anlamda süreç 1983 sonrasında başlamıştır. Ancak konunun bütünlüğü açısından 1980-83 döneminin felsefesini, bu dönemde ekonomide ve dış ticarete serbestleşmede kullanılan temel argümanlar ve aynı dönem içerisinde dünyadaki gelişmeler üzerinde durmak konunun bütünlüğü açısından önem taşımaktadır.

1960'lı yılların başından 1970'li yılların sonuna kadar planlı kalkınma uygulayan Türkiye, kalkınmada ithal ikameci-korumacı bir politika izlemiş ve dışa kapalı bir ekonomi olma özelliğini taşımıştır. Bu dönemde, sabit döviz kuru, kambiyo denetimi ve ithalat üzerinde gümrük vergileri, kota ve lisans uygulamaları sözkonusu olmuştur. Sabit döviz kuru uygulaması ile birlikte Türk Lirasının aşırı değerlenmesi sonucunda ithalatın artması gerekirken mevcut ithalat kısıtlamalarından ötürü, üretimde kullanılan aramal ve hammaddelelerin ithali bile mümkün olmamıştır. Bu uygulamalar sonucunda Türkiye korumacı politikanın bütün olumsuz etkilerini yaşamıştır. Sözkonusu olumsuz etkiler kısaca şöyle özetlenebilir (Türkkan, 1992, s.51).

-Ölçek ekonomilerinden yararlanamayan küçük kapasiteli üretim birimi,

-Geri teknoloji, yerli katkının zorlanması ve rekabet eksikliğinden kaynaklanan düşük kaliteli üretim,

-İthal ikamesi sürecinden ve iç pazar yetersizliğinden kaynaklanan monopolcu pazar yapısı,

-İç pazara egemenlik açısından ve girdi darbğazından kaynaklanan aşırı yedek kapasite ve düşük kapasite kullanımı,

-Maliyet ve rekabet endişesinden uzak yerleşim yeri seçimi nedeniyle altyapı yetersizliği.

1980'li yılların başında dünyadaki gelişmeler şöyle özetlenebilir

1970'li yılların son çeyreğinde bir dizi YGÜ'nin borçlarını geri ödemede güçlüğü düşmesi, uluslararası ticari bankaların rizikosunu arttırmıştır. Böylece, IMF, Dünya Bankası ve Uluslararası ticari bankalar, finans piyasasında sıkı bir işbirliğine girmiştir. Bu işbirliği sonucunda, YGÜ'ler IMF'nin "yeşil ışığı"na bağlı olarak borç alabileceklerdir. Yani uluslararası ticari banka sisteminden kredi alan ülke IMF politikalarına uyacak ve buna uymasını izleyerek, kredi güvenilirliği arttıkça borçlanabileceklerdir (Kazgan, 1988, s.163).

1980'li yılların başında ekonomiyi kamu müdahalelerinden arındırma yani deregülasyon hareketi ile devlete karşı güçlü bir saldırı başlatılmıştır. Deregülasyon, devletin sosyo ekonomik içerikli tüm işlevlerini mümkün olduğu kadar tasfiyeye yönelik olmuş ve siyasi sürecin yerine pazarın ikamesine çalışmıştır.

A.B.D.'de Reagan, İngiltere'de Thatcher tarafından uygulaması başlatılan ve iktisat yazımına Thatcherism-Reaganism adı ile geçen bu uygulama ile birlikte, devletin ekonomiye müdahalesini savunan Keynezyen teori önemini yitirmiştir. Bu dönem içerisinde, yeni olmamakla birlikte neo-klasik teorinin önemi artmıştır.

Aynı dönem içerisinde ithal ikameci politikanın bütün olumsuzluklarını yaşayan Türkiye'de enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmış, ödemeler dengesi büyük açıklar vermiş ve piyasada iki fiyat (tekeli ve karaborsa) söz konusu olmuştur. Ödemeler dengesi açığını kapatmak amacıyla Türkiye IMF'ye kredi alabilmek için başvurmuştur. Ancak Türkiye kredi güvenilirliğini yitirdiği için başta bu isteği reddedilmiştir. IMF'den kredi alabilmesi için IMF'nin isteği doğrultusunda bir program hazırlaması yani serbest piyasaya geçmesi gerekiyordu. Böylece, 24 Ocak kararlarını hazırlamıştır. Bu kararlar içerisinde dünyadaki konjonktürel gelişmelerin etkisiyle de, KİT'lerin özel sektöre devredilmesi kararını almıştır. Özelleştirme adı altındaki bu uygulama, kaynakların daha iyi kullanılmasına neden olacak ve etkin üretim ile "Ekonomik Etkinlik" sağlanacaktır.

Literatüre 24 Ocak Kararları olarak geçen bu programın hedefleri şöyle sıralanabilir (Tokgöz, 1992, s.27)

- (1) Mal darlıklarının giderilmesi,
- (2) Enflasyonun aşağıya çekilmesi,
- (3) İhracatın artırılarak dış ticaret açığının küçültülmesi,
- (4) Büyüme hızının pozitif yapılarak yükseltilmesi,
- (5) Piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması,
- (6) Para arzının kısılması ve “serbest faiz”e geçilmesi
- (7) Türk Lirasının yüksek oranda devalüe edilmesi,
- (8) Kamu harcamalarının kısılması, bütçe açığının küçültülmesi,
- (9) KİT ürünlerine açıklarını kapatmaları için zam yapma yetkisinin verilmesi,
- (10) Sübvansiyonların asgariye indirilmesi ve fiyat kontrollerinin azaltılması,
- (11) Esnek kur, günlük kur uygulamasına geçilmesi,
- (12) Yabancı sermaye girişini hızlandıracak önlemlerin alınması,
- (13) İhracata dayalı sanayileşmeyi özendirirken ihracata sürekli destek verilmesi.

İçeriğinden de anlaşıldığı gibi 24 Ocak Kararlarının temel felsefesini, neo-liberal yaklaşımlar oluşturmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri; M.Friedman ve F.Von Hayek’in temsil ettikleri parasalcı yaklaşım, diğeri ise arz yönlü ekonomi ismiyle anılan yaklaşımdır. Her iki yaklaşıma göre; enflasyon devletin ekonomiye aşırı müdahalelerinin ve para arzını şişirmesinin bir ürünüdür. Enflasyonu önlemek için para arzının kontrol altında tutulması, devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılması ve ekonomide arz talep dengesinin piyasaların işleyişine bırakılması gerekir (Şahin, 1995, s.193).

24 Ocak kararları ile amaçlanan şey, iktisadi hayatta devlet müdahalesini asgari düzeye indirmek ve iktisadi kararlarda piyasa güçlerinin daha etkili olmasını sağlamaktır. Bunun dışında, bu kararların üç hedefi vardır: Birincisi, enflasyonun arzulanan düzeye düşürülmesi. İkincisi; Türkiye’nin ihracat gelirlerinin sürekli artırılması ve ayrıca toplam ihracattaki sanayi malları payının ve ihracatın ithalatı karşılama oranının yükseltilmesidir. Bu iki oranın yükseltilmesiyle, Türkiye’nin kalkınmasındaki döviz ihtiyacı asgari düzeye inecek, ayrıca döviz gelirlerinde mevsimlik ve yıllık dalgalanmalar asgari düzeye inecektir. Programın üçüncü hedefi ise Türk Sanayi’ndeki bünyesel bozukluğu asgari düzeye indirmektir (Çarıkçı, 1991, s.182).

Bu kararlar ile fiyatlar piyasa mekanizması sonucunda oluşacak, böylece piyasanın kendi işleyişi ile fiyatlar “tek yol gösterici” olarak ele alınıp, kamunun yol göstericiliğine son verilecektir.

Ancak alınan bu kararların uygulamaya konulmasından sekiz ay sonra 12 Eylül 1980’de Askeri müdahale yapılmıştır. Askeri yönetim döneminde (1980-1983) 24 Ocak kararlarının uygulanmasına yönelik politikalar kısaca şöyledir:

Anılan dönem içerisinde T.L.’nin A.B.D. doları karşısındaki fiyatı önce %48.62 oranında düşürülerek, dolar 47.80 TL’den 71.40 TL’sına yükseltilmiştir. 1 Temmuz 1981’den sonra kurların günlük ayarlanmasına başlanmıştır. Günlük kur ayarlamaları ile TL’nin konvertibilitesine geçilmesi amaçlanmıştır. Ancak, konvertibiliteye geçilmemiş, döviz fiyatı yine kısa aralıklarla TCMB tarafından tespit edilmiştir (Kepenek, 1990, s.192).

Ocak 1981’de ithalat kotaları azaltılmış, ithali müsaadeye bağlı olan mamul, yarı mamul ve hammaddeleri içeren “II Numaralı Liberasyon Listesi”ndeki bir çok mal, ithali serbest olan hammadde ve yedek parçaları içeren “I Numaralı Liberasyon Listesi”ne aktarılmıştır (Togan, 1993, s.22-23). Bunların dışında, ithalatın serbestleştirilmesine yönelik olarak, ithalattan alınan damga resmi ve teminatlar önemli derecede indirilmiş ve kotaya tabi mal sayısı azaltılmıştır. İhracatın arttırılmasına yönelik olarak, Türk Lirası A.B.D. doları karşısında devalüe edilmiş, ihracatta devlet denetimi büyük ölçüde kaldırılmış ve geniş bir teşvik sistemi getirilmiştir. İhracatta dolaylı vergilerin iadesi sistemine geçilmiş, kurumlar vergisi hafifletilmiştir. Döviz tahsisi, gümrük muafiyetli ithalat kolaylığı, döviz transferinde öncelik ve ihracat kredileri gibi enstrümanlar devreye sokulmuştur.

Bu dönemin politikalarında, ağırlık ithalatın serbestleştirilmesinden çok ihracatın teşvik edilmesine verilmiştir. Her ne kadar geleneksel ithalat kontrolü eksenli politikalar terk edilmişse de, asıl olarak ihracatın özendirilmesine ağırlık verilmiştir. Bu dönemde sabit kur sisteminden kaygan kur sistemine geçilmiştir (Berksoy, 1995, s.607).

Bu dönem içerisinde ücret ve maaş artışları piyasa mekanizmasına bırakılmamış ve kontrol altına alınmıştır. Taban fiyatları ve destekleme alımlarının kapsamı daraltılmıştır. Diğer taraftan sıkı para politikası uygulanmış ve para arzındaki genişleme frenlenmiştir. Kamu harcamaları kısılmış, bütçe dengesi ve parasal göstergeler titizlikle takip edilmiştir.

Dönem içerisinde ihracatın teşvik edilmesine ağırlık verilmesine karşın ihracat ithalatın gerisinde kalmış ve ödemeler bilançosu açıklar vermiştir (Tablo.25).

Tablo 25. Dış Ticarete Serbestleştirme Sonrası 1980-83 döneminde Türkiye'de İthalat ve İhracat İşlemleri (Milyon Dolar)

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat c.i.f.</u>	<u>İthalat f.o.b.</u>
1980	2.910	7.910	7.514
1981	4.703	8.933	8.567
1982	5.746	8.843	8.406
1983	5.728	9.235	8.761

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı, International Financial Statistics Yearbook, 1997, Vol:50, IMF Publication Services, s.830-831.

İstikrar programı uygulamalarının ilk döneminde kısa vadeli amaçlara öncelik verilmiştir. Alınan önlemlerle herşeyden önce iki fiyatın yerine tek bir fiyat yani arz ve talep sonucunda oluşan piyasa fiyatı almıştır. Böylece 1980 öncesi oluşan yokluklar, kuyruklar ve karaborsa işlemleri ortadan kaldırılmıştır.

İthalat üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile birlikte üretim için gerekli olan aramal ve hammadde daha ucuz bir şekilde ithal edilmiştir. Bu da ithal ikameci politikanın bir sonucu olarak atıl bulunan kapasitelerin kullanılmasına yol açmıştır.

24 Ocak kararlarının öncelikli amaçları arasında CİB açıklarının küçültülmesi ve enflasyon oranının düşürülmesi yer almakta idi. Sıkı para politikasının uygulanması ile enflasyon hızının düşürülmesi ve CİB açıklarının azaltılması konusunda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Büyük sermaye grupları ve holdingler, büyük bankalar ve reklam şirketleri bu durumdan memnun olmuş ve uygulanan ekonomi politikasını desteklemişlerdir. Ancak iş çevrelerinin diğer bir kesimini temsil eden ve büyük sermaye grupları kadar küçük ve orta çaplı iş çevrelerinin görüşlerini yansıtan Türkiye Odalar Birliği kısa adıyla TOB, sözkonusu ekonomi politikasını eleştirmiştir. Tarım fiyatlarının düşüklüğü ve üretici alacaklarının zamanında ödenmemesi, kredilerin daraltılması ve tarım yatırımlarının durmasından yakınan Ziraat Odaları Birliği de bu politikaları eleştirmiştir. Diğer bir eleştiri ise reel ücretlerin sürekli azalmasından dolayı işçi kesiminden gelmiştir.

1980-83 dönemi bu uygulamalarla birlikte şöyle özetlenebilir:

Bu dönemde iktisat politikası anlayışının ana eksenini istikrar arayışı oluşturmuş, yapısal dönüşümü hedefleyen uygulamalar görece geri planda kalmıştır. Temel amaç olan

istikrara daha çok maliye politikasına ağırlık verilerek ulaşılmaya çalışılmış, para politikası ve gelirler politikası bunu destekler yönde kullanılmıştır (Berksoy, 1995, s.605).

Bunun dışında, piyasalarda arz-talep dengesi sağlanmış, ödemeler bilançosu açıkları küçültülmüş, döviz darboğazından çıkılmış, dış ödemelerde bir rahatlama sürecine girilmiş ve enflasyon gerileme sürecine girmiştir. Buna karşılık, GSMH büyüme oranları düşük kalmış ve işsizlik artmıştır. Devletin ekonomideki yeri daraltılamamıştır (Şahin, 1997, s.178)

5. 1983'TEN GÜNÜMÜZE DIŞ TİCARETİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ

1980-83 dönemi kısaca şöyle özetlenebilir: Bu dönem içerisinde, istikrar programı uygulamalarının ilk döneminde kısa vadeli amaçlara öncelik verilmiştir. Alınan önlemler ve uygulanan politikalarla, kısa dönemde yoklukların, kuyrukların ve karaborsanın ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır. Enflasyon baskısının kırılması ve piyasaların bir düzene sokulması için çaba harcanmıştır. Bu çabaların başarılı olduğu ve kısa vadeli amaçların gerçekleştirilebildiği ifade edilebilir.(Şahin, 1997, s.177).

Bu dönem içerisinde sıkı para politikası izlenmiş ve para arzındaki genişleme frenlenmiştir. Kamu harcamaları kısılmış, bütçe dengesi ve parasal göstergeler titizlikle takip edilmiştir. Alınan önlemlerle CİB açıkları daraltılmış ve enflasyon artış oranı, her ne kadar başlangıçta yükselmışse de, daha sonra düşürülmüştür.

Dış ticaret uygulamalarında ise ithalatın serbestleştirilmesinden çok ihracatın teşviğine önem verilmiştir. Bu dönemde izlenen ithalat ve ihracat politikalarına daha önce değinildiği için burada üzerinde durulmayacaktır.

1983'ün sonlarında yapılan seçimlerle iktidara gelen hükümet, daha liberal politikalar vaad etmiştir. Sözkonusu hükümet, kısa sürede dış ticaret, yabancı sermaye, döviz kuru ve faiz haddi politikalarında önemli değişiklikler yapmıştır. Uygulanan politikalar sonucunda 1983 dönemini üç alt başlıkta inceleyebiliriz. Bunlar: Mal hareketlerinde serbestleştirme çabaları, mali serbestleşme ve etkileri ve sermaye hareketleridir.

5.1. Mal Hareketlerinde Serbestleşme Çabaları

24 Ocak programının ikinci aşaması olarak kabul edilebilecek 1984 döneminden itibaren ithalatın liberasyonunda büyük bir sıçrama ve gümrük vergilerinin düşürülmesi vb. önlemlerle ekonominin dışa açıklık düzeyi arttırılmıştır (Kazgan, 1988, s.364).

1984 yılı başında, ithalat listeleri kaldırılmış ve ithalat üç ayrı listede toplanmıştır. Bu yolla önemli bir reform gerçekleştirilmiştir. Türkiye tarihinde ilk kez “İthali Yasak Mallar Listesi” hazırlanmış, silah ve cephane, uyuşturucu maddeler gibi ithalatı yasaklanan mallar bu listede yer almıştır. İthali izne bağlı mallar ise “İzne Bağlı İthalat Listesi”nde gösterilmiştir. Bunlar dışında kalan ve serbestçe ithal edilebilecek olan tüm mallar üçüncü listede “Liberasyon Listesi”nde toplanmıştır (Togan, 1993, s.23-24).

İthalatın serbestleştirilmesine başlanması ile 1980 sonrasında tüm ağırlığıyla ihracat teşvikine yönlendirilmiş olan politikalarda 1985 sonrasında bir yavaşlama, adeta bir niyet değişmesi belirmiştir. Buna neden olarak, ihracat artışları üzerinde önemli rol oynayan vergi iadesinin 1985 sonrasında kapsam ve oranının daraltılması gösterilebilir. Vergi iadesi uygulaması, daha sonra ki yıllarda GATT baskısıyla geriletilmiş ve sona erdirilmiştir. Diğer bir etken ise döviz kuru artışlarının daha sınırlı hale getirilmesi amacıdır (Berksoy, 1995, s.611).

Diğer taraftan, aynı dönem içerisinde 1985 yılı ihracat rejimiyle ilk defa Türk lirası karşılığı ihracat yapma imkânı getirilmiştir. Bunun hangi usul ve esaslar dahilinde ve hangi ülkelere yapılacağı müsteşarlığın iznine tabi kılınmıştır. Daha sonra çıkarılan bir tebliğle, (ihracat 85/4) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine bütün maddelerin, AB ülkelerine ise, buzdolabı, çamaşır makinası, televizyon, radyo, teyp, video, pikap ve diğer elektrikli ev aletleri ile boş veya dolu görüntü ve ses kasetlerinin Türk Lirası karşılığı ihraç edilebileceği hükmü getirilmiştir (Karluk, 1995, s.255).

Ocak 1984'ten itibaren ortalama %76.3 olan nominal gümrük vergileri %48.9'a indirilmiştir. İthalat üzerindeki dolaysız devlet kontrolleri kaldırılmıştır. İthalatta liberalizasyon giderek genişletilmiş ve %90'ı aşmıştır. İhracatta ise devlet denetimi büyük ölçüde kalkmış ve geniş teşvik sistemi getirilmiştir. İhracatta dolaylı vergilerin iadesi sistemi devam ettirilmiş, kurumlar vergisi hafifletilmiştir. T.L. günlük veya kısa aralıklı kur ayarlamaları ile sadece nominal değil, reel olarak da devalüe edilmiş, böylece ihracat ve sermaye girişi teşvik edilmek istenmiştir (Şahin, 1995, s.113).

1984'ten sonra ticaret politikalarının bir özelliği de dolaysız sübvansiyon yerine döviz kurunu yönetme yoluna gidilmesidir. 1984 Nisan'ından başlayarak vergi indirimleri tedrici olarak azaltılmaya başlanmıştır. Örneğin 1988'de vergi indirimleri, 1983'teki seviyenin %55 altına indirilmiştir (Barlow, 1995, s.113).

Dönem içerisinde BBYKP (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989) hazırlanmıştır. BBYKP dönemi kambiyo denetimlerinin kaldırılmasıyla başlatılan süreci kapsamış ve 1989'da konvertibiliteye geçiş kararıyla tamamlanmıştır (Berksoy, 1995, s.613).

1984'den 1988'e kadar yapılan devalüasyonlarla T.L. dolar karşısında reel olarak %40 oranında devalüe edilmiştir. Buna karşılık, 1989'dan itibaren hükümet bilinçli olarak devalüasyonu enflasyonun altında tutmuştur (Şahin, 1995, s.213).

1984 yılında ithal edilebilecek malların "izne bağlı ithalat" ve "liberasyon listesi" şeklinde ikiye ayrıldığını belirtmiştik. Fakat Türkiye'nin ithalat rejimi ithalat yönünde değiştiğinden "izne bağlı mallar listesi"ndeki malların sayısı zamanla sınırlandırılmış ve 1990'da sıfıra indirilmiştir. Ayrıca ithalattan alınan teminat da kaldırılmıştır (Seyidoğlu, 1992, s.424).

Tablo.26. 1983 Sonrası Türkiye'de İthalat ve İhracat İşlemleri

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u>	<u>İthalat c.i.f.</u>	<u>İthalat f.o.b.</u>
1984	7.134	10.757	10.137
1985	7.958	11.343	10.732
1986	7.457	11.105	10.506
1987	10.190	14.158	13.394
1988	11.662	14.335	13.562
1989	11.625	15.792	14.940
1990	12.959	22.302	22.581
1991	13.594	21.047	22.581
1992	14.715	22.871	21.007
1993	15.345	29.428	22.872
1994	18.106	23.270	29.771
1995	21.639	35.709	22.606
1996	23.083	42.465	35.187

Kaynak : Dış Ticaret Müsteşarlığı, International Financial Statistics Yearbook, 1997, Vol:50, IMF Publication Services, s.830-831.

1984 yılından itibaren kota listelerinin kaldırılması ve ithalatın serbestleştirilmeye başlanması sonucunda 1984'de 10.757 milyon dolar olan ithalat, 1986 yılı dışında sürekli

artış göstermiştir. 1985 yılında 11.343, 1987'de 14.158, 1988'de 14.335 ve 1989'da 15.792 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat yine aynı şekilde artış göstermiştir. Ancak 1985 yılında ihracatı teşvik amacıyla uygulanan vergi iadesinin kapsam ve oran olarak daraltılması ve daha sonra sona erdirilmesi sonucunda 1984 yılında 7.134 milyon dolar olarak gerçekleşen ihracat 1985 yılında 7.958 milyon dolara yükselmiş, fakat 1986 yılında düşüşe geçerek 7.457 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1987'de tekrar artmaya başlamış ve 1989 yılına gelindiğinde 11.625 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Fakat, ithalatın ihracattan daha fazla artması nedeniyle cari işlemler bilançosu 4.167 milyon dolar açık vermiştir (Tablo.26). İthalattaki bu artışın sebebi şöyle açıklanabilir; 1990'lara gelindiğinde ithalattaki serbestleşme oranı %94'e ulaşmıştır. Gümrük vergileri yarı yarıya indirilmiş, kota vb.kısıtlamalar tümüyle kaldırılmıştır (Doğaner, 1997, s.16).

24 Ocak Kararları'nın damgasını vurduğu 1980'li yıllarda, Türkiye'de ihracatı arttırmak için uygulanan politikaların ekonomiye ciddi maliyetleri olmakla birlikte, Türkiye ihracatta önemli artışlar elde etmiştir. İhracatın arttığı bu dönem, ithalatın da serbestleştirildiği dönem idi. Böylece ihracat gelirleri artarken, ithalat giderlerinin hızla yükselmesi, dış ticaret açığının da genişlemesine neden olmuştur (Küçük, 1995, s.9-10).

1980'deki Türk ihracat performansının iki özelliği, toplam ihracatta, mamül ihracatının payındaki artış, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da gelişen komşu ülkelere yönelik ihracat piyasası çeşitliliğidir. Toplam ihracat değerinde, imalat ihracatının oranı 1980'de %36'dan, 1983'te %64'te 1985'te %75'e ve 1989'da %78'e yükselmiştir. Türk ihracat piyasalarındaki gelişme iki önemli unsura bağlıdır. Birincisi 1983'te başlayan Türk ihracatının başlıca alıcıları olan sanayileşmiş olan ülkelerin gelirlerinde sabit bir artış vardı. İkincisi İran-Irak Savaşı Türk ihracat büyümesini açıklayabilen, dıştan doğan ek bir unsur yaratmıştır. Diğer dışsal bir faktör, tarım ihracatının hacmini etkileyen hava koşullarıdır. 1989 ve 1990'da tarım ihracatındaki düşüş, bu yıllardaki kuraklığa atfedilir. 1990'da ihracat ağırlıklı bölgedeki yağış bu dönemde enaz idi. Türkiye'de ihracat artışının, uygun politikaların uygulanması ile elde edildiği kabul edilir. Burada kullanılan en güçlü politika en güçlü reel döviz kuru aşınmasıdır. Bir diğer unsur ise verilen ihracat teşvikleridir (Barlow, 1997, s.132).

Genel olarak Türkiye ihracatının, dünya ihracatı içerisindeki payı incelendiğinde şöyle bir gelişme gözlenmektedir. 1970'li yıllarda dünya ihracatı yüzde 19 oranında

artarken, Türkiye ihracatı yüzde 15.25 oranında artmıştır. 1950-79 döneminde dünya ihracatı sürekli olarak Türkiye ihracatından hızlı artmış ve bu gelişme sonucunda, Türkiye ihracatının dünya ihracatı içerisindeki payı düşmüştür. Söz konusu gelişme, 1980'li yıllarda tersine dönmüş bulunmaktadır. 1980-89 döneminde dünya ihracatı ortalama olarak yılda yüzde 5.8 oranında artarken Türkiye'nin ihracatı yılda yüzde 13.69 oranında artmıştır. Böylece Türkiye ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 1980'de binde 1.5 iken oran 1985'te binde 4.5'e çıkmıştır. İhracatın GSMH içindeki payı ise şöyle gerçekleşmiştir. İhracat 1950'li yılların başında GSMH'nın yüzde 7.6'sını oluştururken oran 1958 yılında %2'ye kadar düşmüş ve 1960-79 döneminde de ortalama %4.7 olarak gerçekleşmiştir. 1980'li yıllarda takip edilen dışa açık dış ticaret politikaları sonucunda oran hızla yükselmiş ve ihracat 1988 yılında milli gelirin %16.7'sini oluşturmuştur. Ancak 1990 yılına gelindiğinde Türkiye ihracatının dünya ihracatı içindeki payı ile birlikte ihracatın GSMH içindeki payı da düşmüştür. Türkiye ihracatının dünya ihracatındaki payı binde 4, ihracatın GSMH içindeki payı ise %12 olarak gerçekleşmiştir (Togan, 1993, s.175-177).

1990'dan itibaren de ithalat ve ihracat artmaya devam etmiştir. 1991 yılına gelindiğinde ihracat 3.594 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, ithalat ise bir önceki yıla nazaran 1.255 milyar dolar daha az 21.047 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalattaki bu azalma 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı'nın yarattığı belirsizlik ortamına bağlanabilir. 1992 ve 1993 yıllarında ihracat 14.715 milyar dolardan 15.345 milyar dolara ulaşmış, ithalat ise bir önceki yıla nazaran yükselmiş ve 22.871 milyar dolardan 29.428 milyar dolara ulaşmıştır (Tablo.26).

1988-93 döneminde döviz ve mali piyasalardaki serbestleşme ile hükümetin ekonomiye doğrudan makro ekonomik politikalarla yön verme şansı azalmıştır. 1989 yılında Türk Lirası'nın konvertibiliteye geçmesi, yani dövizle çevrilmesinin serbestleştirilmesine geçişle birlikte yüksek faiz oranları ülkede döviz-faiz arbitrajını arttırmış ve kısa dönemli mali sermaye akımlarının Türkiye'de artmasına yol açmıştır. Böylece döviz arzı artarak Türk Lirasının değerini yitirmesini engellemiş, yüksek Türk Lirası değeri Avrupa ekonomisinin 1992-93'te yaşadığı daralmanın sonucu olarak ihracat pazarlarının daralması ile birleşince ihracat artışı sınırlanmış, ucuzlayan ithalat ise tarihsel olarak rekor bir düzeye yükselmiştir (Savran, 1995, s.624).

Uygulanan yanlış politikalar sonucunda 1994 yılının başlarında ekonomik dengeler iyice bozulmuş ve ekonomide bir kriz süreci başlamıştır. Bu kriz ile birlikte 5 Nisan kararları alınmıştır.

5 Nisan kararları “İstikrar Programı” ve “Yapısal Düzenlemeler” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İstikrar programı kamu kesimi gelirlerinin artırılması ve kamu harcamalarının kısıtlanması tedbirlerinden oluşmaktadır (Çarıkçı, 1996, s.59).

Bu istikrar kararları sonucunda 1993'te rekor boyutta olan ithalat (29.428 milyar dolar) 1994'te gerileyerek 23.270 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat ise artışlar göstererek 1994'te 18.106 milyar dolar, 1995'te 21.639, 1996'da ise 23.083 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo.26).

5 Nisan kararları ile döviz krizini aşma, nisbi bir mali istikrar sağlama gibi kısa vadeli hedeflerde bir başarı sağlanmıştır. Ancak, esas mesele olan yapısal düzenlemeler ve KİT'lerin özelleştirilmesinde başarı sağlanamamıştır. KİT'ler 1994 yılında yaklaşık olarak 100 trilyon lira zarar ettiler ve bu zararın %75'i 4 KİT'ten kaynaklanmıştır (Çarıkçı, 1996, s.59).

1980'li yıllardan itibaren ihracatımızda meydana gelen değer artışı yanında, yapı değişikliği de dikkat çekicidir. Tablo.27'de görüldüğü gibi 1980-90 arasında tarımın ihracat gelirlerimiz içindeki payı %57.4'ten %18.4'e düşerken sanayi ürünlerimizin payı %36'dan %79'a yükselmiştir. Sanayi ürünleri ihracatı özellikle 1980-88 döneminde yılda ortalama %15 artarak önemli gelişme kaydetmiştir (Töre, 1992, s.195).

1990'lı yıllarda da tarımın ve madenciliğin ihracattaki payları azalmaya devam etmiştir. 1996 yılına gelindiğinde tarımın payı %11.4'e madenciliğin payı %1.6'a kadar varmıştır. Sanayinin ihracattaki payı ise artmaya devam etmiş ve 1996 yılında %87.0'a yükselmiştir (Tablo.27).

Tablo.27.İhracatın Sektörel Dağılımı (1980-1990) (Dolar Değerleri Üzerinden Hesaplanmış % Paylar)

Yıllar	Tarım	Madencilik	Sanayi
1980	57.4	6.6	36.0
1981	47.2	4.1	48.7
1982	37.3	3.0	59.7
1983	32.8	3.3	63.9
1984	24.5	3.4	72.1
1985	21.6	3.1	75.3
1986	25.3	3.3	71.4
1987	18.2	2.7	79.1
1988	20.1	3.2	76.7
1989	18.2	3.6	78.2
1990	18.4	2.5	79.0
1992	14.9	1.9	83.2
1993	15.4	1.6	83.0
1994	13.5	1.5	85.0
1995	10.7	1.8	87.5
1996	11.4	1.6	87.0

Kaynak: 1980-1990 arası Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistik Göstergeler:1923-1990, TabloXV-4, s.296, Aktaran,Töre, 1992, s.195. 1990-1996 arası veriler ise DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1997, s.62'deki veriler kullanılarak hesaplama yapılmıştır.

5.2. Finansal Serbestleşme ve Etkileri

Dış ticarete serbestleştirmeyi yapısal reform programı ile uygulamaya koyan Türkiye, mali sistemi de bu dönemde serbestleştirmeye başlamıştır. Serbestleştirmeden önce, mali sistemde, dışa kapalı olmanın bütün özellikleri söz konusu olmuştur. Bu özellikler; negatif faiz oranı, mali kazançlar üzerinde yüksek vergi yükü, etkin olmayan portföy yönetimi vb. Ocak 1980'de stabilizasyon programının açıklanmasıyla Türkiye'nin gelişme stratejisi, Planlı içe dönük sistemden, piyasa ağırlıklı dışa dönük ekonomiye kaydırılmak istenmiştir. İstikrar programının temel unsurları; döviz, faiz ve fiyat kontrolünün kaldırılması, devletçe yapılan para yardımlarının adım adım kaldırılması, ticari kısıtlamaların tedricen genişletilmesi ve dış ekonomik ilişkilerin serbestleştirilmesidir (Erinç, 1997, s.81-82).

24 Ocak kararlarının mali piyasaya yönelik uygulamaları şöyle belirlenmiştir (Uras, 1993, s.24).

- (1) Döviz giriş çıkışları önündeki engellerin kaldırılması, ekonominin döviz üretebilir güce kavuşturulması ve dış ticaretin libere edilmesi,
- (2) Fiyat ve faizin serbest bırakılması,
- (3) Mali piyasalarda çağdaşlaşmanın sağlanması,
- (4) Sermaye hareketleri serbestisi.

Dış ekonomik ilişkilerin serbestleştirilmesi konusunda alınan en önemli tedbir, döviz alım satımının serbestleştirilmesi ve döviz piyasası üzerindeki kontrollerin ve yasakların giderek kaldırılmasıdır. Bu bağlamda, Türk Parası'nın Değerini Koruma Mevzuatı liberalleştirilmiştir. Resmi döviz kurunun serbest döviz kuruna yaklaştırılması, aşırı değerlenmiş kur olgusunun ortadan kalkması için 24 Ocak kararları ile birlikte T.L.'nin değeri, 1 dolar=47.1 T.L.'den 1 dolar=70 T.L.'ye düşürülmüştür. 1981 yılına kadar Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısındaki değerinin sık sık %1.5-5.5 oranları arasında değiştirilmesi biçiminde "esnek kur politikası" uygulanmıştır. Mayıs 1981'de günlük kur uygulamalarına gidilmiştir. Döviz kuru kısa aralıklarla T.C.M.B. tarafından tespit edilmiştir (Şahin, 1995, s.195). Döviz kurunun günlük olarak Merkez Bankası tarafından tespit edilmesi, bütünüyle piyasa güçleri tarafından belirlenmesi durumuna geçiş sürecinin bir aşaması olmuştur (Uras, 1993, s.27).

Ulusal mali sistem üzerindeki baskının kaldırılması ve mali liberalleşme yönünde atılan adımlardan birisi de faiz oranları ile ilgilidir. 1 Temmuz 1980'de vadeli mevduat faizi, banka ve mevduat sahibi arasında belirlenmek üzere serbest bırakılmıştır. Ulusal mali piyasaların liberasyonuna işaret eden bu düzenleme uluslararası liberalleşme takviminin başlangıç noktasına denk düşmüştür. Bu düzenleme ile faizin oluşumu idari kararların belirleyicilik alanından çıkartılmış, piyasa güçlerinin etkileşimine bırakılmıştır. Ancak, yasal ve kurumsal çerçevesi çizilmeden girilen bu uygulama faiz yarışına yol açarak bankaları zorlamış, hızla artan piyasa bankerlerini ise çöküntüye sürüklemiştir (Berksoy, 1995, s. 607). Bu yıllarda bankerler ve bazı bankalar batmıştır. Bu gelişmelerden sonra 'Serbest Faiz' yerine faiz oluşumu yeniden T.C.M.B. denetimine bırakılmış ve "Kontrollü Yüksek Faiz" yaklaşımı uygulanmıştır (Boratav, 1995, s.124).

Bu dönem içerisinde ekonomide olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Dönem içerisinde sermaye girişi artmıştır. Sonuçta sadece dış ticaret açıkları değil ödemeler bilançosu açıkları da daralmıştır. Türkiye acil döviz darboğazı sıkıntısını atlatmıştır. Borçlarını düzenli olarak ödeyebilmiştir. 1960-1983 döneminde 3071 milyon doları anapara borç taksidi ve 4768 milyon doları faiz olmak üzere toplam 7839 milyon dolar dış borç ödemiştir. Paradoksal biçimde, bu dönemde Türkiye'nin dövizle ödenecek dış borçları azalmamış, artmıştır. 1980'de 15.5 milyar dolar seviyesinde olan dış borç miktarı 1983'te 18.4 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönem dünyada konjonktürün, kredi temini açısından çok fazla elverişli olmadığı bir dönem olmuştur. Buna karşılık, programın dışa açık büyüme yaklaşımı ihracat ve ithalat ile birlikte dış borçlarında artışını hızlandırmıştır (Şahin, 1995, s.203).

1984 yılı başında, Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değerinin tespitinde yeni bir yaklaşım getirilmiş ve bununla Merkez Bankası'nın Mayıs 1981'den itibaren uygulamakta olduğu günlük kur politikasına devam edilmesinin yanında, ticari bankalara Merkez Bankası'nın ilan ettiği esas kurun %6 üzerinde veya altında bir marj dahilinde kur tespit edebilme imkânı verilmiştir. Böylece, ticari bankalara, kambiyo işlemlerinde kendilerine en uygun kuru seçme serbestisi verilmesiyle, döviz kuru politikasına önemli bir esneklik getirilmiştir. Haziran 1985'te ise ticari bankalar kur tespitinde tamamen serbest bırakılmışlardır (Çelebi, 1991, s.98).

1986 yılının ilk üç ayında Türk Lirası'nın dış değeri üzerindeki baskılar artınca, Mart 1986'da bankaların kendi kurlarını tespit etme serbestisi daraltılmış ve bunların belirleyecekleri kurların Merkez Bankası kurlarının en çok %1 altında ya da üstünde olması ilkesi getirilmiştir. Uygulamada sakıncaları görülen bu sistem Ekim 1986'da yeniden değiştirilmiştir. Bu yeni düzenlemeye göre, Merkez Bankası döviz satış kurunu günlük olarak belirlemekte, alış kurunu ise satış kurunun %0.5 altında tespit etmektedir. Bankaların döviz satış kuru Merkez Bankası'nın satış kurunu geçmemekte, alış kurları ise serbestçe belirlenmektedir. Bankalar arası işlemlerde uygulanacak döviz kurları eskiden olduğu gibi serbest bırakılmıştır. Döviz kurlarının belirlenmesi yöntemi 1987'de değiştirilmemiştir. Bankalar döviz satış kurları Merkez Bankası'nın günlük olarak belirlenen satış kurunu aşmamak şartıyla kendi işlemlerinde uygulayacakları döviz alış kurlarının serbestçe belirlemişlerdir (Töre, 1992, s.192).

Mali piyasalardaki dengesizlikleri gidermek ve Türk parasından kaçışı engellemek üzere 1988 Şubatında bir dizi önlem alınmıştır. Bu bağlamda alınan faizlerin yükseltilmesi kararı, finansman maliyetlerini arttırıcı, üretim ve istihdamı azaltıcı bir etki yaratmıştır. Bununla birlikte ithalat maliyetlerinin artması ile birlikte ithalat artış hızı azalmış, ihracatı teşvik edici önlemler sonucunda ise ihracat artmıştır. Ancak, 1988 yılının sonlarına doğru enflasyondaki yükselme ile birlikte mali piyasalarda tekrar dengesizlikler ortaya çıkmış, döviz talebinin hızla artmasıyla resmi kur ile paralel piyasa kuru arasındaki farklar açılmaya başlamıştır. Bu dengesizlikleri gidermeye yönelik olarak mevduat faizleri serbest bırakılmıştır (Öcal, 1992, s. 159).

1987'den sonra dış borçlanma devam etmiştir. 1988'de 40.7 milyar dolardan 1989'da 41.8 milyar dolara ulaşmıştır. Dış borç servisi+kısa vadeli borçlar toplamı cari işlemler bilançosu gelirlerinin 3/4'ünü yutar duruma gelmiştir. Bu durum devam eden yıllarda dış ekonomik ilişkilerin, yeniden ve daha yüksek faizden borçlanma ile sürdürülmesi gibi bir zorunluluk yaratmıştır. 1988 yılından itibaren ekonominin döviz açığı büyümüş, resmi döviz kuru (T.C.M.B. tarafından belirlenen kur) ile serbest döviz kuru arasındaki açıklık genişlemiştir. Başta ihracatçılar olmak üzere tüm kesimler devalüasyon beklentisi içine girmişlerdir. Bir yandan devalüasyon beklentisi öte yandan hızlanan enflasyon sonucu reel faiz düzeyi, %2-%2.5'e gerilemiştir. Devalüasyon beklentisi ve reel faiz oranındaki düşme para ikamesi olgusunu hızlandırmıştır. Tasarruflar TL'den kaçarak dövize ve altına yönelmişlerdir. Bu olgu ekonomide ciddi parasal dengesizliklere yol açmış ve ülke 1988-1989 stagflasyonuna sürüklenmiştir (Şahin, 1995, s.213).

1988-1989 stagflasyonu Türkiye'yi uluslararası ekonomik ilişkilerinde daha fazla serbestleşmeye götürmüştür. TL konvertibl hale getirilmiştir. 1989'da çıkarılan 32 sayılı karar ile sermaye hareketleri, mali piyasalar serbestleştirilmiş ve döviz TL ikamesi tam hale getirilmiştir. Sermaye hareketlerinin ve mali piyasa işlemlerinin serbestleştirilmesi sonucunda, döviz kurları artık cari işlemler bilançosu açıklarına veya fazlalarına bağlı olarak değişen bir anahtar değişken değil, sermaye hareketlerinin belirlediği bir fiyat haline dönüşmüştür (Şahin, 1995, s. 214).

Aynı zamanda, Türk Lirası'nın konvertibil hale getirilmesi ile birlikte, yüksek faiz oranları 1989-1993 döneminde, dünya çapında dev boyutlara ulaşan kısa dönemli sermaye akımlarından Türkiye'nin de nasibini almasına yol açmıştır. Böylece, döviz arzı artarak Türk

Lirası'nın değerini yitirmesini engellemiş, yüksek Türk Lirası değeri Avrupa ekonomisinin 1992-1993'te yaşadığı daralmanın sonucu olarak ihracat pazarlarının daralmasıyla birleşince ihracat artışı sınırlanmış, ucuzlayan ithalat ise tarihsel olarak rekor bir düzeye yükselmiştir (Savran, 1995, s.626).

Topluca ifade edilirse, Türkiye'de finansal serbestleşme süreci, 1981 yılında faizlerin, 1984 yılında da döviz işlemlerinin serbest bırakılmasıyla başlamıştır. 1986 yılında İMKB yeniden faaliyete geçmiş, 1989 yılında ise sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamalar kaldırılarak, sermaye piyasası yabancı portföy yatırımcılarına açılmıştır. Bunların sonucunda Türkiye'de faizler hızla yükselmiş, sermaye piyasalarında, menkul kıymet fiyatlarında spekülasyon artışları olmuş, fiyatlar tırmanmış ve toplam ekonomik faaliyetler reel sektörden finansal sektöre kaymıştır (Esen, 1997, s.153).

Dolayısıyla, 32 Sayılı Kararname ile başlatılan sürecin Türkiye açısından erken ve aşırı ölçüde olduğu söylenebilir. Bu kararname ile Türkiye, içeride mali piyasayı, döviz piyasasını ve uluslararası sermaye hareketlerini Batı Avrupa'da bile örneği az bulunur bir derecede serbestleştirmiştir. TL'nin yabancı paralar karşısında konvertibil hale getirilmesi sonucunda yüksek faiz cazibesi ile içeri giren sıcak para döviz, para ve sermaye piyasaları arasında mekik dokumaya başlamıştır. Serbest fonlar hangi piyasaya yöneldiyse o piyasada dengeleri alt üst etmiştir. Bu ölçüde serbestlik ve dışa açıklık için gerekli kurumsal yapı ve hukuk düzeni de oluşturulmamıştır (Şahin, 1997, s.196). Sermaye hareketlerindeki söz konusu serbestleştirmenin ardından makro iktisadi istikrar giderek bozulmuştur. İçi borçlanma politikası çıkmaza girmiş ve bundan finansal serbestleşme sorumlu tutulmuştur (Ekinci, 1997, s.193). Bu gelişmeler 5 Nisan Kararlarının alınmasına neden olan ekonomik krizin asıl nedenini oluşturmuştur.

Mali serbestleşme programlarının uygulandığı gelişmekte olan ülkelerde teorik beklentilerin aksine, bir çok ülkede finansal istikrarsızlık ve krizlere, düşük tasarruf ve yatırım oranlarına ve ağır borç yüklerine neden olduğu görülmüştür. Ancak, finansal liberalizmin, sermaye piyasalarının gelişimini teşvikte başarılı oldukları da belirtilmektedir. Bunun göstergesi olarak toplam kapitalizasyon 1984'te 146 milyar dolardan, 1993'te 1.7 trilyon dolara ulaşması ve Uluslararası Finansman Kurumu'nun (IFC) gelişen piyasalar endeksinin 1994 Eylül'ünde 624.87'ye ulaşması gösterilmektedir (Esen, 1997, s.152).

5.3. Serbestleşme Sonrası Sermaye Hareketleri ve Dış Borçlar

Türkiye’de yabancı sermaye ile ilgili olarak ilk kez 1954 yılında 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” adıyla bir yasa çıkartılmıştır. Aynı yıl 6326 sayılı “Petrol Yasası” çıkartılmıştır. Petrol yasası A.B.D. petrol şirketlerinin Türkiye’ye ilgi duyması için bütün teşvikleri getiriyordu (Özmen, 1989, s.9).

Yabancı sermaye düzeninde 1954’ten sonra uzun süre önemli değişiklikler olmadan, 1980’li yıllara gelinmiştir. 24 Ocak 1980 programı, ekonomik büyümeyi dış kaynak sağlanmasının bir sonucu, türevi aldığından özel sermaye yatırımlarına ayrı bir önem vermiştir. Bu nedenle, yabancı sermayenin yapacağı dolaysız yatırımlara büyük ölçüde teşvikler getirilmiştir.

6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nda değişik tarihlerde çıkarılan yönetmelik, tebliğler ve çerçeve kararları neticesinde yeni yasal düzenlemelerle değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde yabancı özel sermayeyi “özendirme” amacıyla şu önlemler alınmıştır (Kepenek-Yentürk, 1994, s. 288).

1) Yabancı sermayenin çalışma alanları olabildiğince genişletilmiştir. Özellikle tarım, madencilik ve bir dizi hizmet alt kesimlerine yabancı özel sermayenin girişi kolaylaştırılmıştır.

2) Toplam 500 milyon doları aşan garantisiz ticari borçların yabancı sermaye yatırımını dönüştürülmesine olanak tanınmıştır.

3) Sermaye giriş çıkışlarında serbestleştirmeye gidilerek ve öbür önlemlerle yabancı sermayeye güven verici bir ortam yaratılmıştır.

4) Serbest bölgeler oluşturularak yabancı sermayenin yerli sınırlamaların dışında çalışmasına olanak yaratılmıştır.

1986 yılında yürürlüğe giren Yabancı Sermaye çerçeve kararı 6224 sayılı yabancı sermaye teşvik kanunu ve 1567 sayılı Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki kanun kapsamında yabancı sermaye ile ilgili izin esaslarını içermektedir. Yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşlar, ülkenin ekonomik kalkınmasında yarar sağlayacak, Türk özel sektörüne açık bulunan herhangi bir sektörel alanda faaliyet göstermek suretiyle tekel ve özel bir imtiyaz elde etmemeleri kaydıyla, Türkiye’de serbestçe yatırım yapabilecek, ticari faaliyette bulunabilecek, ortaklığa katılabilme, hisse alma ve şube açma gibi faaliyetlerini hiç bir kısıtlama olmaksızın serbestçe yürütebileceklerdir (Md. 4/a) (Tezcanlı, 1994, s.70).

Alınan bu kararlar doğrultusunda, Türkiye’de yapılan dolaysız yatırımlar artmaya başlamıştır (Tablo.28).

1980’den itibaren yabancı sermayeye yönelik alınan kararlar sonucunda, yabancı sermayenin sektörel dağılımı şöyle olmuştur. 1980-1987 döneminde imalat sanayine yapılan yabancı sermaye yatırımlarının payı azalırken, hizmetlerin payı artmıştır. Ancak 1988 yılından itibaren yabancı sermaye tekrar imalat sanayine yönelmeye başlamıştır. Ayrıca imalat sanayi 1980-90 dönemi boyunca en fazla yabancı sermaye girişinin olduğu sektör konumunu korumuştur (Çelebi, 1991,s.132).

Diğer taraftan, Türkiye’nin ödemeler bilançosunda sermaye hesabı adı altında yeni bir kalem yer almaya başlamıştır. Türkiye 1986’dan itibaren portföy yatırımları şeklinde yabancı sermaye girişinden faydalanmıştır (Şahin, 1997, s.311).

1986’da 146 milyon dolar olan portföy yatırımları 1988’de 1.184 milyon dolara ulaşmıştır.

1989 yılında çıkarılan 32 Sayılı Karar ile birlikte, uluslararası portföy yatırımları konusunda serbesti sağlamaktadır. Kararın 15.maddesi a bendi, sermaye piyasası araçları ile menkul kıymetler kapsamındaki hisse senetleri, tahvil hazine bonosu, yatırım fonları ve diğer söz konusu kıymetler ile sermaye piyasası araçlarının Türkiye’ye giriş ve çıkışlarını serbest bırakmaktadır. Yine bu madde kapsamında Türkiye’de yerleşik kişilerce menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının yurt dışında hiç bir kısıtlamaya maruz kalmadan serbestçe ihracı, arz ve satış işlemleri yapılabilecektir (md.15/b). Buna karşılık, yurtdışında yerleşik niteliğini taşıyan gerçek ve tüzel kişiler Türkiye’de menkul kıymet ve sermaye piyasası araçlarını ihraç edebilecekleri gibi bu kıymet ve araçların halka arz ve satışlarına ilişkin işlemleri, yerleşik kişiler için geçerli olan sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde yapabileceklerdir (md.15/c) (Tezcanlı, 1994, s.67).

1989’da 1.445 milyon dolara ulaşmıştır. 1992-1993 yılları arasında en yüksek düzeye ulaşmış ve 3.165 ile 4.480 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1994’te mali piyasalarda baş gösteren dalgalanma ve belirsizlik ve borsadaki iniş ve çıkışlar, portföy yatırımlarını bir önceki yıla nazaran azaltmıştır (Tablo. 28).

1980 sonrasında, Türkiye’de ekonominin liberalleşmesine yönelik olarak alınan kararlar ve kurumsal yapıdaki gelişmeler portföy yatırımları girişini teşvik etmiştir. Bu

gelişmeler arasında sermaye piyasasının gelişmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi ve faiz haddinin yükseltilmesi özellikle etkili olmuştur.

Dolaysız yatırımlarda ise, 1986'da alınan kararlar birlikte, sürekli bir artış olmuştur. Ancak, 1994 yılındaki dalgalanma ve belirsizlikten, dolaysız yatırımlarda etkilenmiş ve bir önceki yıla nazaran azalmıştır (Tablo.28).

Tablo.28.. 1980 Sonrası Türkiye'de Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin Dışardaki Dolaysız Yatırımı	Türkiye'de Yapılan Dolaysız Yatırımlar	Türkiye'nin Dışardaki Portföy yatırımları	Türkiye'de Yapılan Portföy yatırımları
1980	—	18	—	—
1981	—	9	—	—
1982	—	55	—	—
1983	—	46	—	—
1984		113	—	—
1985		99	—	—
1986		125	—	146
1987	-9	115	-25	307
1988		354	-6	1.184
1989		663	-5.9	1.445
1990	16	684	-134	681
1991	-27	810	-91	714
1992	-65	844	-754	3.165
1993	-14	636	-563	4.480
1994	-49	608	35	1.123
1995	-113	885	1.021	703

Kaynak:Dış Ticaret Müsteşarlığı,IMF, International Financial Statistics Yearbook, 1997 Vol:50, s.832-833

1980'li yıllarda ihracatın artmasına karşın ekonomik istikrarsızlığın yapısal nedenleri ortadan kaldırılamamıştır. KİT'lerin özelleştirilmesinde kayda değer bir mesafe

alınamamış, devletin ekonomideki ağırlığı azaltılamamıştır. Bununla birlikte devletin gelirleri ve giderleri arasında bir denge oluşturulamamıştır. Devletin harcamaları kısıtlanmak bir yana sürekli artarken, normal gelirlerin aynı ölçüde reel olarak arttırılamaması nedeniyle yoğun biçimde iç ve dış borçlanmaya ve TCMB kredilerine başvurmak yoluna gidilmiştir. Devlet daha fazla borçlanabilmek için faiz hadlerini yükseltme ve yeni borçlanma yolları arayışlarına girmiştir. Faiz oranlarının yükselmesi devlet bütçesinde borç ana para ve faiz yükünün durmadan şişmesine neden olmuştur (Şahin, 1997, s.190).

Bu dönemi dış borç açısından ele aldığımızda; 1980-83 dönemi içerisinde dış borç ödeme aksatılmadan sürdürülmüştür. Bu sayede, Türkiye dış çevrelerde artan kredi güvenilirliğinden yararlanmış, uluslararası bankalar ve sermaye piyasaları dahil büyük çapta borçlanmıştır (Kazgan, 1988, s.367).

Tablo.29.Türkiye'nin 1987-94 Arası Dış Borç Durumu (Milyar Dolar)

Yıllar	Toplam Dış Borçlar (Orta-Uzun ve Kısa Vadeli Borçlar)	Toplam Uzun Vadeli Dış Borçlar	Kısa Vadeli Dış Borçlar
1987	40.2	32.6	7.6
1988	40.7	34.3	6.4
1989	41.8	36.0	5.7
1990	49.0	39.5	9.5
1991	50.5	41.4	9.1
1992	55.6	42.9	12.7
1993	67.4	48.8	18.5
1994	65.6	54.3	11.3
1995	73.6	57.8	15.8
1996	79.8	59.2	20.6
1997	82.1	61.3	20.8

Kaynak: 1987-1994 arası veriler,Devlet Planlama Teşkilatı, 1996, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, s.53-54-57. 1995-1997 arası veriler, DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1997, s.76

1990'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'nin dış borçlarındaki artış (1994 yılı hariç) devam etmiştir. 1994 yılında alınan 5 Nisan istikrar kararlarının etkisiyle dış borçlarda bir azalma olmuştur. Ancak bu azalış kısa vadeli dış borçlardaki azalıştan kaynaklanmıştır. 1997

yılında dış borçlardaki artışlardan dolayı dış borç miktarı toplam 82.1 milyar dolara seviyesindedir (Tablo.29).

6. DIŞ TİCARETTE SERBESTLEŞME UYGULAMASI VE AKSAKLIKLAR

Türkiye’de pazar ekonomisi uygulamalarının aşmak zorunda olduğu kurumsal ve düşünsel engeller vardır.

Türkiye’de serbest piyasa veya diğer adıyla pazar ekonomisi uygulamasının tam anlamıyla işleyememesinin nedenleri iki alt başlıkta özetlenebilir; 1) Devletin Ekonomiye Müdahalesi, 2) Uygulanan Ekonomik Sistem.

6.1. Devlet Müdahalesi

Türkiye’de devletin ekonomiye müdahalesi ve bunun ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerine geçmeden önce devletin ve devlet müdahaleciliğinin literatürdeki tanımlarını ayrıntılı olarak ortaya koymak faydalı olacaktır.

Kurum olarak devlet ve işlevleri toplum bilimin en tartışmalı alanlarından biri olmuştur. Devleti ve işlevlerini, kavrayıp açıklama girişimleri yaklaşık 2000 yıldır insanoğlunun entellektüel uğraş alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu uğraşın sonucunda genel bir toplum kuramı çerçevesi içerisinde devlet olgusunu ve işlevlerini açıklamaya çalışan, birbirlerine karşıt çok sayıda kurumdan ya da kuramsal yaklaşımdan söz edilebilmiştir. Devlet, temel toplumsal kurumlardan biri olup, diğer toplumsal kurumlar gibi belli işlevleri yerine getirmektedir. Toplumun yapısı ve dinamiği bu işlevlerin kapsam ve içeriğini belirlemektedir. Yani toplumun dinamizmi ve değişimi diğer toplumsal kurumlarda olduğu gibi devletin işlevlerini de kapsam ve içerik olarak değiştirmektedir. Buna karşılık devlet kurumu ve işlevleri, tıpkı diğer toplumsal olduğu gibi toplumun dinamizmine ve değişimine etki etmektedir (Şaylan, 1995, s.13).

Devletin ekonomik işlevleri arasında;

- Adil toplum düzenini sağlayan eşit gelir düzenini sağlamak,
- Ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesini güvence altına almak yer alır.

Bu çerçeve içerisinde devlet müdahaleciliğinin tanımı kısaca şöyle yapılabilir: Devletin iktisadi faaliyetleri yönlendirmek, düzenlemek ve istikrarlandırmak için aldığı kararların tümü (Seyidoğlu, 1992, s.158).

1960'larda başlatılan Planlı dönem ve ithal ikamesine dayalı sanayileşme modeli ile müdahalecilik sistematik bir hale gelmiştir. Devlet müdahalesi gerek iç gerek dış ekonomi alanlarına yönelik olmuştur. Bir çok mal ve üretim faktörünün fiyatı devlet tarafından belirlenmiştir. Döviz kurları, ithal edilebilecek mallar ve hatta bunların miktarları hükümet tarafından belirlenmiştir. Böyle bir yaklaşım yoğun bir devlet bürokrasisi yaratmış, ekonomide etkinliği azaltmış ve kaynak dağılımını bozmuştur. Aşırı devlet müdahaleciliğinin sonucu, genellikle kısıtlılar, darboğazlar, karaborsacılık, kaçakçılık şeklinde sonuçlanmıştır. Türkiye'de ekonominin tükenme noktasına gelmesi sonucunda, 24 Ocak kararları ile devlet müdahaleciliğini azaltan, piyasa mekanizmasına daha çok yer veren ve ülke ekonomisini dünya ekonomisi ile bütünleştiren bir yaklaşım benimsenmiştir (Seyidoğlu, 1992, s.158).

24 Ocak kararları ile Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçmeyi amaçlamıştır. Serbest piyasa ekonomisinin bir gerekliliği de özel birikim olmasına rağmen, Türkiye'de kamu yatırımları büyümenin sürükleyici gücü olmaya devam etmiştir. Kamu kesiminin toplam yatırımları 1978-1985 arasında reel olarak % 25.6 artarken, özel kesim yatırımları % 14 oranında gerilemiştir. Ancak kamu yatırımlarındaki bu artış, enerji, haberleşme, ulaşım ve belediye alt-yapılarında kümelenmiş ve sanayiden uzaklaşma eğilimine girilmesine neden olmuştur (Boratav, 1995, s. 132).

Tablo.30. Türkiye'de Sermaye Yatırımları (Cari Fiyatlarla Milyar TL)

Yıllar	1980	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Toplam	872	64.244	102.393	167.590	484.588	408.671	433.800
Kamu	462	27.891	47.030	77.712	137.965	98.816	104.677
Özel	410	36.353	55.363	89.878	346.623	309.855	329.125

Kaynak: '92 Petrol-İş, HDTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler (s.21), 1995 Yılı Geçiş Programı, (s.33)
Aktaran Önder, 1995, s.666

Sabit sermaye yatırımlarını incelediğimizde kamu sabit sermaye yatırımları 1980'de 462 milyar TL'den 1995'te 104.677 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan özel yatırımlar 410 milyar TL'den 329.125 milyar TL'ye ulaşmıştır (Tablo.30) Bu artışlarla birlikte kamu

yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1980’de %53’ten 1995’te %24.1’e düşmüştür. Kamu yatırımlarına yapılan sabit sermaye miktarının da payı %11’den %1.7’ye düşmüştür (Tablo.31).

Tablo.31. Türkiye’de Sabit Sermaye Yatırımları

Yıllar	1980	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Kamu/Toplam	53.0	43.4	45.9	46.3	28.4	24.2	24.1
Özel/Toplam	47.0	56.6	54.1	53.7	71.6	75.8	75.9
Toplam/GSMH	20.0	22.0	23.0	22.0	26.6	10.2	7.2
Kamu/GSMH	11.0	10.0	10.0	10.0	7.6	2.5	1.7
Özel/GSMH	9.0	12.0	13.0	12.0	19.0	7.7	5.5

Kaynak: ‘92 Petrol-İş, HDTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler (s.21), 1995 Yılı Geçiş Programı, Aktaran Önder, 1995, s.666

Ancak bu azalışa dayanarak, Türkiye’de özelleştirmenin yapıldığı sonucu ortaya çıkmamaktadır. KİT’lerin varlığı Türkiye’de kamu kuruluşlarına hâlen kaynak tahsis edildiğini göstermektedir.

Kaynak tahsisi süreçlerine ve fiyatlara kapsamlı, yoğun ve sürekli müdahaleleriyle tanımlanan bir devlet geleneğine sahip olmuştur. Türkiye’de özel girişimcilikten yana olan siyasi kadrolar hükümet olduklarında devletçilikten vazgeçmemişlerdir. Bunun nedeni ise başta bankalar olmak üzere devlet mülkiyetindeki işletmelere “hükmetme” imkanının cazip imkanlar sağlamasıdır. Özel sektörün bir çok alt kesimi de, iktisadi devletçilikten yana çıkarlara sahiptir. Her şeyden önce, yüksek maliyetlerle çalışan devlet işletmeleriyle aynı alt sektörlerde bir arada yaşamak, hükümetler devlet işletmelerinin zararlarını azaltacak ya da istisnai durumlarda, karlarını çoğaltacak bir fiyat politikası izlediği için, devlet işletmelerine göre nispi olarak daha düşük maliyetlerle çalışan özel işletmelere yapısal olarak yüksek karlılık oranları sağlamaktadır. Özel girişimcilerin, bulundukları koşullarda özel bankalardan alamayacakları kredileri devlet banklarından alabilmeleri, bu borçların geri ödenmesi ya da ödenmemesi konusunda özel bankalara kabul ettiremeyecekleri koşulları alacaklı devlet bankalarına kabul ettirebilmeleri de, Türkiye’de bazı özel girişimci çevrelerin devletçi iktisadi ortamdan yana olmalarının temel nedenlerinden biridir (Tezel, 1996, s. 15).

“24 Ocak 1980’den bu yana takip edilen politikalar içerisinde aşırı devlet müdahaleciliğine, dış ekonomik ilişkilerde de aşırı içe dönük, himayeci iktisadi kalkınma felsefesine son verip, hem içte ve hem de dış ekonomik ilişkilerde daha serbest ve mümkün olduğunca piyasa mekanizması araçlarını kullanma yolu olarak ortaya çıkmıştır. Kısaca, bu politika serbest piyasa ekonomisi (liberalizm) değil, fakat daha çok serbesti getiren piyasaya dönük (liberalleşme) bir iktisat politikasıdır.” (Çarıkçı, 1991, s. 17)

Türkiye ekonomisi, mevcut Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT’ler) nedeniyle bir komuta ekonomisi sergilemekte ve daha da önemlisi KİT’ler ekonomik anlamda bir çok insanı ve firmayı kendisine bağlı kılan güçler bir mıknaat rolünü üstlenmiş bulunmaktadır. KİT’lerin bu rolü iki bölümden sakınca yaratmaktadır; Birincisi, pazar modelinin alt yapısını oluşturan girişimciliğe KİT faaliyetlerinin potansiyel bir sınır getirmesi, ikincisi ise, hükümet ve bürokrasinin vatandaş üzerinde bir egemenlik kurmasıdır (Tekeoğlu, 1991, s. 20).

1980’li yıllardan itibaren, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmelerinin önündeki en büyük engelin devlet faaliyetleri olduğu yolunda geleneksel iktisatçılar arasında bir konsensus oluşturulmuştur. Bundan dolayı da tüm dünyada etkili olmaya başlayan özelleştirme çabaları, gelişmekte olan ülkelerde de uygulanmaya başlamıştır (Doğaner, 1997, s. 6).

Özelleştirmenin yapılmasının nedenleri kamu kuruluşlarının zarar etmesidir. Kamu kuruluşlarının zarar etmesinin nedeni de, KİT’lerin üzerinde siyasi baskının olmasıdır. Siyasi baskı olduğu için politikacılar, bunların ekonomik kuruluşlar gibi yönetilmelerine izin vermemektedir (Şaylan, 1997, s. 17).

6.2. Ekonomik Sistem

1929 dünya ekonomik bunalımı sonucunda şekillenen ve devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliğini savunan iktisat öğretisi ile birlikte devletin ekonomiye müdahalesi yoğunlaşmış ve bu durum 1970’li yıllara kadar devam etmiştir. Keynesyen iktisat öğretisine karşı olarak şekillenen iktisadi öğretiler (neo-klasik, monetarist vb.) ekonomide devletin ağırlığının azaltılmasını savunmuşlardır. Bu öğretilerin giderek egemen olmaya başlamasıyla devletin ekonomiye müdahalesi en düşük düzeye indirilmiş, özelleştirme uygulamaları ile kamu kesiminin iktisadi faaliyetleri tasfiye edilmeye başlanmıştır.

Daha önce de açıklandığı gibi, Türkiye devletçilik uygulamasını 1930'larda başlatmış, 1950'lerde liberal sisteme geçmeyi denemiş, fakat ekonomik göstergelerin bozulması ile birlikte tekrar devletin yoğun müdahalesini içeren ithal ikamesi politikasını uygulamaya başlamıştır.

1961 Anayasası ile birlikte Türkiye'nin iktisadi sistemi karma ekonomik sistem olarak tescil edilmiştir. Kamu iktisadi faaliyetleri planlı kalkınma ile yürütülmeye başlanmıştır (Şahin, 1994, s.35).

24 Ocak 1980 yılında alınan kararlarla Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçmek istemiştir. Devletin ekonomideki faaliyetlerinin asgari düzeye düşürülmesi yönünde aldığı kararlar şunlardır; Piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması, kamu harcamalarının kısılması, bütçe açığının küçültülmesi, fiyat kontrollerinin kaldırılarak, serbest kambiyo rejimine ve serbest döviz kuruna geçilmesi. Bununla birlikte 24 Ocak kararları arasında özelleştirme programı da yer almıştır. Fakat, bu sonuncusu bakımından Türkiye'de yeterli ilerlemenin sağlanamadığı da bir gerçektir.

Bunun dışında vurgulanması gereken nokta, Türkiye'de her seçim sonrasında değişen bir teknokrat kadronun oluşmasıdır. Gerçekte bir makamda uzun süre oturulduğu takdirde hatalar ve başarılar değerlendirilir, daha istikrarlı bir karar verme imkanına sahip olunur. Türkiye'de böyle bir durum çoğunlukla yaşanmamaktadır. Her gelen iktidar, oluşmuş kadroların yerine mümkün olduğunca kendi görüşüne paralel olan kadroları getirmiştir. Türkiye'de plan-program konuluyor ama arkadan takip eden olmuyor. Ayrıca, Türkiye'de kamu kesimi, seçim yatırımı nedeniyle sürekli olarak genişlemiştir (Kibar, 1995, s. 19).

Topluca bakıldığında, Türkiye'de devletin payı, sabit sermaye yatırımlarında % 45, hammadde üretiminde % 75-80, mamul maddede % 40, ithalatta % 30, ihracatta % 7, iç ticarete % 30, bankacılıkta ise, mevduatta % 50, kredilerde % 65, ulaşırmada % 70, sermaye piyasasında % 85-90, haberleşmede % 90 civarındadır (Çarıkçı, 1991, s. 16-17). Bu veriler Türkiye'de devletin hala özel sektör yanında hala bir işletmeci gibi hareket ettiğini ve mevcut ekonomik sistemin karma ekonomik sistem olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin ekonomik sistemi kısaca şöyle açıklanabilir; (Tekeoğlu, 1991, s.14

a. Türkiye'de bir ekonomik sektör olarak, devleti büyük tutma eğilimi daima varola gelmiştir. Bu, yerine göre de devlet olanaklarını kullanarak zenginleşmek isteyen etkili

kesimlerden kaynaklanmış bulunuyor. Nedeni ne olursa olsun, bir ekonomik sektör olarak 'devleti küçültmek' bir sorun olmakta, pazarları besleyici bazı olanaklar yaratılamamaktadır. Devletin büyük kalmasında ise en önemli etken KİT'lerdir.

b. Zihniyet olarak, Türkiye'de her sorunun çözümünde çok sayıda model değişikliğine gidilmekte, fakat bunların hiçbirinde kararlı, ısrarlı ve anlaşılabilir modellere geçiş yapılamamaktadır. Her konu etrafında sürekli fikir manipulasyonları yapılmasına rağmen, bunların hiçbirisi başarılı uygulamalara konu edilememektedir (Ekin, 1986, s.104, Aktaran Tekeoğlu, 1991, s.14).

c. Pazar modelinin en önemli ögesi olan rekabet olgusu kurallarına uygun bir düzeyde değildir. Dolayısı ile, Türkiye ekonomisinde normal olarak yaratıcılığı ve yenilik peşinde koşmayı engelleyen, verimlilik ilkesini geri planda tutan bir iş organizasyonu ön plana çıkmaktadır.

d. Teknolojinin kavranması konusundaki eğitim eksikliği ve isteksizlik, toplumun bütünüyle üretici güçlerini harekete geçirememektedir.

7. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN SERBESTLEŞMEYE ETKİLERİ

Türkiye'nin AB'ye katılmak istemesinin politik nedenleri olduğu gibi ekonomik ve siyasi nedenleri vardır. Bu ekonomik ve siyasi nedenleri şöyle sıralayabiliriz; (Seyidoğlu, 1990, s.262).

- (1) Sağlanacak ticari kolaylıklarla ihracatın arttırılması,
- (2) Elde edilecek mali yardımlarla sanayileşmenin hızlandırılması,
- (3) İhracatta başlıca rakibimiz olan Yunanistan'ın girip, bizim dışarda kalmamız durumunda, Batı Avrupa piyasasını kaybetmekten duyulan endişe,
- (4) NATO içinde yer alan, Batı kültür ve uygarlığını benimseyen bir ülke olarak, ileride kurulacak bir Avrupa Birleşik Devletlerinin dışında kalınmak istenmemesi.

Türkiye'nin başvurusunun ardından, uzun süren görüşmelerden sonra, Türkiye ve Birlik arasında Gümrük Birliği'nin oluşmasını öngören Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, GB'nin oluşması için üç dönemi öngörmektedir. Hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem. Hazırlık döneminin bitmesinin ardından geçiş dönemi, AB ile Türkiye arasında imzalanan Katma Protokol ile başlamıştır.

Türkiye, AB ülkeleri ile imzaladığı KP gereğince gümrük birliğini 1995 yılında tamamlayacaktı. Bu süreç içerisinde Türkiye'nin alması gereken önlemler üç başlık altında toplanabilir;

- _ İthalde alınan gümrük vergisi ve eş etkili vergi resimlerinin kaldırılması,
- _ Miktar kısıtlamalarının kaldırılması,
- _ Topluluğun ortak gümrük tarifesine uyumu.

Türkiye KP ile Topluluk çıkışlı ithalata uyguladığı gümrük ve eş etkili vergileri prensip olarak 12 yılda, bazı istisnai mallarda ise 22 yılda kaldırmayı taahhüt etmiştir. KP'ün ekinde yer alan ve Türkiye'nin rekabet gücünün az olduğu kabul edilen sanayi maddeleri 22 yıllık listeyi bunun dışında kalan ve Türkiye'nin rekabet gücüne sahip olduğu kabul edilen sanayi malları ise 12 yıllık listeyi oluşturmaktadır (Togan, 1993, s.26-27).

Türkiye ile birlik arasındaki diyalog, 1980 Türkiye'de yılında yapılan askeri müdahale sonucunda kesintiye uğramış ve bu kesinti yedi yıl sürmüştür. Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

14 Nisan 1987 yılında tam üyelik başvurusunun nedenleri ise şöyle sıralanabilir (Gökdere, 1992, s.236).

-Ortak üyelik statüsü, Türkiye açısından kazandırıcı olmamıştır. Başlangıçta elde edilen sınırlı ödünler ise, Topluluğun 125 ülke ile yaptığı ikili anlaşmalar ve 30 kadar çok taraflı antlaşma ile üçüncü ülkelere sağladığı avantajlar karşısında anlamsızlaşmıştır.

-III: Mali protokol çerçevesinde elde edilen mali yardımlar yetersiz kalmıştır. Topluluk yapısal fonlarından yararlanmak için tam-üyelik gerekmektedir.

-İç pazar, daha çok tarife-dışı engellerin kaldırılmasına ağırlık vermiştir. Türkiye'nin Toplulukla arasındaki ilişkiler ise, genelde tarife indirimlerine dayanmaktadır. Bu nedenle, buradan sağlayacağımız avantajlar önemsizleşmektedir. Dolayısı ile, başvurumuzun, hiç değilse, iç pazarın olumsuz etkilerinden kurtulma fırsatı vereceği düşünülmüş olabilir.

-Türkiye'de seksenli yılların başlarından itibaren izlenmeye başlayan ekonomi politikası tam üyelik başvurumuzu hazırlayıcı etkiler yaratmıştır. Türk ekonomisinin dışa açılma derecesi yükseltilmiş, piyasa mekanizmasının işleyişine ve serbest rekabete işlerlik kazandırmaya büyük önem verilmiştir. Bu bağlamda, 60'lı yıllarda başlanan ithalat ikamesi politikası geniş ölçüde terkedilmiş, ithalatta liberasyon oranı %100'e yaklaşmıştır. Böylece

Türk endüstrisi, AB rekabetine açılmaya hazırlanma sürecine girmiştir. İhracat ve diğer döviz girdilerindeki artışlarda, söz konusu yapısal değişimleri destekleyici rol oynamıştır.

Türkiye AB ile ilişkileri çerçevesinde ertelemiş olduğu yükümlülüklerini 1989 yılından itibaren hızlandırmış ve bir takvim içerisinde yerine getirmeye başlamış ve bütünleşme sürecini yeni bir mecraya sokmuştur (DTM, 1997, s.5).

Türkiye'nin, KP gereğince 1988'den itibaren yerine getirdiği yükümlülükler şöyle özetlenebilir; 1988 yılında her iki listede % 10'lık vergi indirimi gerçekleştireceğini taahhüt eden Türkiye bu yükümlülüklerine uygun olarak 01.01.1988, 01.01.1989, 01.01.1990, 01.01.1991 ve 01.01. 1992 tarihleri itibariyle her iki listede % 10'lık tarife indirimi sağlamıştır. Böylece, 1992 yılı sonunda toplam tarife indirimi 12 yıllık listede % 70'e; 22 yıllık listede %60'a ulaşmıştır (Togan, 1993, s.26).

Türkiye'nin KP'de öngörülen şekliyle, 01.01.1993 itibariyle 22 yıllık listede %80'lik toplam indirime ulaşması gerekirken, aynı tarihte gerçekleşen toplam gümrük indirimi 22 yıllık listede % 70, 12 yıllık listede ise % 80 olmuştur (HDTM, 1993, s.190).

01.01.1994'te 12 yıllık listede % 80 oranında toplam gümrük indirimine ulaşılmıştır (DTM, 1995, s.94).

Türkiye 01.01.1995 itibariyle 12 yıllık listede % 95, 22 yıllık listede % 90 oranında tarife indirimi sağlamış olup (Atmaca, 1995, s.28) Gümrük Birliği'nin 01.01.1996'da gerçekleşmesiyle birlikte, her iki listede yükümlülüklerini yerine getirmiş bulunmaktadır.

Türkiye, imal edilmiş ürünlerde Avrupa Birliği piyasalarına serbest giriş tarifesine sahiptir. Ancak Gümrük Birliği Anlaşması'nda tarımın büyük bir kısmı hariç tutulmuştur. Bununla birlikte, Türk ihracatçıları tekstilde ve giyimde, demir ve az da olsa tarımda geliştirilmiş elde etmelidir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne olan ihracatı üzerindeki kısıtlamalar, gönüllü ihracat kısıtlamalarıdır (Harrison, 1997, s.865).

AB'nin Türkiye ticareti açısından sonuçları şöyle açıklayabiliriz. AB, Türkiye'ye karşı sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini tamamen kaldırmıştır. Türkiye AB'ye karşı tavizli uygulamasına 1993 yılında başlamış ve 1996 yılında tamamlanmıştır. Gümrük Birliği'ne resmen geçilmesi sonucunda, Türkiye'ye tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde uygulanmakta olan kotalar kaldırılmıştır. Ancak, AB'de özellikle Almanya'da yaşanan resesyon sonucunda, en yüksek artışın beklendiği tekstil ve konfeksiyon sektöründe ihracat yönünde istenen düzeye ulaşamamıştır.

Sonuç olarak; Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin dış ticaretinin serbestleştirilmesinde, işgücü, sermaye ve mal hareketleri üzerindeki etkilerini kısaca şöyle özetleyebiliriz.

-Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne başvurusundan sonra, 1970'lerden beri AB, Türkiye'nin, tekstil kotaları dışında, tüm sınai mallarına sıfır gümrük uygulamıştır. Fakat, GB'ne resmen geçilmesi sonucunda, Türkiye'ye tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde uygulanmakta olan kotalar kaldırılmıştır.

-Türkiye, tam üyelik başvuru tarihi 14 Nisan 1987'den itibaren yükümlülük takvimini işletmeye başlamıştır. 1996'da ise AB çıkışlı mallar için gümrük ve fon indirimi tamamlanmıştır. Bu iki madde ile birlikte, AB ile Türkiye arasında serbest mal hareketi sağlanmıştır.

-Katma Protokol'ün ilkelerinden biri de işgücü dolaşımının serbestleştirilmesidir. Ancak, 1983-95 döneminde, AB, işgücünün serbest dolaşımı şartını ortadan kaldırmıştır. Böylece, GB ile işgücünün serbest dolaşımı ile ilgili olumlu herhangi bir sonuç elde edilememiştir (Manisalı, 1996, s.51).

-Türkiye, KP'ün imzalanmasından bu yana serbest sermaye dolaşımından yararlanmaktadır. Türkiye'de üretim yapan firmalar, ürettikleri malları Avrupa'da üretilmiş gibi işlem görmesinin koşullarını yerine getirdikleri takdirde, Avrupa içinde serbest dolaşıma sokabilmektedirler (Tezel, 1996, s.48).

8.SONUÇ

Japonya, Savaş sonrası serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte ekonomik büyümeyi gerçekleştirmiştir. İhracatın artırılmasına yönelik uyguladığı politikalar sonucunda, genel olarak ihracatı ithalattan fazla olarak gerçekleştirmiştir. İthalatın ihracattan daha az gerçekleşmesinin nedeni ise ithalatta korumacı politikalarla milli sanayinin korunmasıdır. Diğer taraftan ithalat üzerinde yüksek fiyatlar uygulaması ithalatın düşük düzeyde kalmasına neden olmuştur. Japonya bu uygulamalarla rekabet gücünü arttırmış, ihracatta başarı elde etmiş ve merkez ülke kabul edilen A.B.D.'ye rakip olabilecek düzeye gelmiştir.

Diğer taraftan, dış ticaret politikası olarak, bir Amerikan buluşu olan, düşük ücretli iyi eğitilmiş işçilerin ürettiği kaliteli mallara yönelik kalkınma stratejisini uygulamıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde düşük maliyetli işçiliğe dayalı ihracat stratejisini emekleme dönemindeki sanayinin korunması stratejisi ile birleştirmiştir. Yani, Japonya bir taraftan ihracata yönelik sanayileşme politikası uygularken diğer taraftan milli sanayinin korunması yönünde politikalar uygulamıştır. Bu süreçte Planlı Kalkınma uygulanmış ve dış ticarete tarife dışı engeller yüksek olmuştur. Kalkınmanın temelini oluşturan keiretsular, devletin denetimi altında üretim yapmışlardır.

1980'li yılların ortalarına gelindiğinde, Japonya'da dövizin aşırı değerlenmesi, işgücü yetersizliği, diğer Asya ülkeleri ile artan rekabet ve Batı piyasalarında artan koruma duvarları sonucunda ihracat azalmıştır. Milli sanayinin gümrük duvarları ile korunması ise ithalatın azalmasına neden olmuştur. Bunu sonucunda Japonya ekonomisini yeniden düzenleme yoluna gitmiştir.

1993 yılında Yen'in değer kazanması ve rekabet gücünün zayıflamasından dolayı büyüme hızı sıfıra yaklaşmıştır. 1994'ten sonra ise Japon ekonomisinde büyüme tekrar canlanmaya başlamıştır.

Görüldüğü gibi, Japonya, savaş sonrası dış ticarete serbestleştirme alternatifini seçmiş ancak devlet müdahalesi tam anlamıyla ortadan kalkmamıştır. Keiretsu'lar devlet denetimi altında üretim yapmışlar ve ülkenin ekonomik göstergelerinde bir bozulma olduğunda devlet düzenlemeleri ile iyileştirilmiştir.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisini planlı kalkınma ile uygulayan G.Kore ihracatı direkt para sübvansiyonu ile teşvik etmiştir. İthalatta serbestleşmeye başladığı

sırada, her şeyden önce, ihracatçılara hammadde ithalatındaki kısıtlamaların kaldırılması yolu ile ithalat kolaylığı sağlamıştır. İhracatta ek teşvikler getirilerek teşvik sisteminin ihracatı engelleyen yönü kaldırılmaya başlanmıştır. 1964'te kadar direkt para sübvansiyonu ile teşvik edilen ihracat 1973'e kadar direkt vergi indirimi, ara girdiler üzerinde dolaylı vergi indirimi ve ithal edilen materyallere tarife muafiyeti ile teşvik edilmiştir.

Aynı dönem içerisinde para biriminin devalüasyonu, makro ekonomik stabilizasyon, ihracata yönelik üretimde kullanılan girdiler için seçici ticaret liberalizasyonu, yabancı yatırımlar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve hem devlet hem de özel sektör tasarruflarını arttıran mali piyasa ve vergi reformu politikaları uygulanmıştır. G.Kore ithalat için reel döviz fazlasını minimize etmek ve ihracatı kârlı kılmak için reel döviz kurunu devamlı olarak yönetmiştir. Güney Kore'de Eximbank aracılığıyla, verilen paraların gittiği yerler kontrol edilmiş ve verimli alanlara harcanıp harcanmadığı takip edilmiştir. G.Kore'nin ekonomik yapısını oluşturan büyük aile şirketleri "Chaebol"lar devlet desteği ile teşvik edilmiştir.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisini planlı kalkınma dönemi ile uygulayan Güney Kore hedeflediği büyüme oranını sağlamış, ihracata verdiği teşviklerle ihracatı artmıştır. Ancak, aynı dönem içerisinde ithalatı serbestleştirmesi sonucunda ithalat da artmıştır. Devletin tasarruf ve yatırımları koordine etmesi sonucunda yurtiçi tasarruf/GSMH oranı ile yatırımlar/GSMH oranı istenen düzeyde gerçekleşmiştir.

Güney Kore'de son otuz yıldır, uygulanan dış ticaret politikaları ile ihracatta olağan üstü bir büyüme gerçekleşmiştir. Bu hızlı büyüme Güney Kore'nin "Uzak Doğu Asya Mucizesi" ihracat ağırlıklı stratejiye ve diğer taraftan devletin sanayi politikalarına müdahale etmesine ve teşvikler vermesine bağlanır Bu da G.Kore'nin dış ticarete nispi olarak serbest bir ekonomiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tayvan 1949'dan 1958 yılına kadar ithal ikameci politikalar uygulamıştır. Bu dönem içerisinde eşitsiz gelir dağılımından ötürü toprak reformunu gerçekleştirmiştir. Toprak reformu ile Japonya ve G.Kore'de olduğu gibi gelir artmış bu da tasarrufları artırıcı bir etki yaratmıştır.

1960 yılında ihracata yönelik sanayileşme büyüme stratejisine geçen Tayvan, bu yılda Yatırım Teşvik Kararnamesini çıkarmıştır. Bu kararname ile 1953'te yapılan tarımsal arazilerin özelleştirilmesine dayalı toprak ve tarım reformunun zenginleştirdiği kırsak

kesimin elindeki tasarrufları emerek ucuz emeğe dayalı ihracat sanayilerine kanalizetmekti. Bu politika ile birlikte, devlet tarafından yatırım kararlarını, sübvansiyonunu ve koordinasyonunu sağlayan politikalar izlenmiştir. Diğer taraftan üretimde iyi eğitilmiş işgücü kullanılmıştır. Böylece, Tayvan'ın devlet müdahalesi ile birlikte hem ihracatı arttırdığı hem de yatırıma dayalı bir gelişme stratejisi izlediği söylenebilir.

Tayvan, 1980'lere kadar ihracatı sübvansiyon etmiş fakat ithalat üzerinde korumacı politikalar uygulamıştır. Bu da göstermektedir ki, Tayvan serbest piyasa mekanizmasına uyum salmış, dış rekabet gücü kazanmış, ölçek ekonomilerinden yararlanmış ve milli gelirini arttırmıştır. Fakat devletin ithalat üzerinde korumacı politikalar uygulaması, yatırımları koordine etmesi ve planlı kalkınma dönemi uygulaması Tayvan'ın tam serbest piyasa mekanizmasına değil de karma ekonomiye sahip olduğunu göstermektedir.

Malezya, bir tarım ülkesi olarak, ihracata yönelik sanayileşme politikasını 1960'lı yıllarda seçmiş ancak yüksek teknoloji yolunu 1980'li yıllarda seçmiştir. Tarımdan sanayiye geçişle birlikte yıllık %8.5 büyüme hızını tutturabilmiştir.

Serbest piyasa ekonomisine 1980'li yıllarda geçişle birlikte mal ve sermaye hareketlerinde sınırlamalar kaldırılmış ve kademeli olarak azaltılmıştır. Bu yönde atılan adımlar gümrük vergilerinin kaldırılması, ithalat vergilerinin azaltılması, kâr transferlerinin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesidir. Bu dönem içerisinde Malezya, dalgalı kur sistemi uygulanmıştır. Parasını dalgalanmasına izin vermiş, fakat belli bir noktanın ötesinde reel değerlenmeye razı olmamış ve bir şekilde doların zayıf olduğu dönemlerde doların değer yitirmesine izin vermiştir.

1984-86 döneminde yaşanan gerileme ile hükümet harcamaları kesilmiş, yabancı yatırımlarla ilgili düzenlemeler gevşetilmiş ve devlet girişimleri özel sektöre satılmaya başlanmıştır. Yani Malezya bu dönemden itibaren özelleştirme sürecini başlatmıştır.

Malezya'da serbestleşme döneminde kalkınma planları uygulamıştır. Bu da Malezya'da devletin etkin olduğunu göstermektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda Uzak Doğu Asya ülkelerinin tam serbest piyasa mekanizmasına değil de nispi anlamda bir serbestleşmeye sahip oldukları söylenebilir.

Türkiye, 1950'li yıllarda içine düştüğü ekonomik krizi aşmak ve Marshall yardımından yararlanmak amacıyla serbestleşme deneyimini gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Aldığı yardımlarla kısa bir süre için ekonomik göstergeleri iyiye gitmiş, fakat, daha sonra kötüye gitmiştir. Bunun sonucunda, o dönemde serbestleştirmeden vazgeçilmiştir.

Türkiye 1960'lı yıllarda uygulamaya koyduğu planlı kalkınma döneminde ithal ikamesi politikası uygulamıştır. Bu uygulama 1970'li yılların sonuna doğru devam etmekle birlikte ekonomik göstergeler oldukça kötüye gitmiştir. Ödemeler dengesi açıklarını kapatmak amacıyla IMF'de yardım talebinde bulunmuş ancak, isteği reddedilmiştir. Bunun üzerine, Türkiye 24 Ocak kararlarını almıştır.

24 Ocak kararları ile dış ticarete serbestleşme sürecine giren Türkiye, ihracatta artışlar sağlamıştır. Fakat, ithalat sürekli olarak ihracattan daha fazla gerçekleşmiştir. İthalatın ihracattan daha fazla gerçekleşmesi ithalatta daha fazla liberasyona gidilmesine bağlanabilir. Diğer taraftan, Türkiye dış ticarete serbestleşme alternatifini seçtiğinden itibaren, tarım sektörünün GSMH içindeki payı azalmıştır. Sanayi ve madencilik sektörlerinin payları artmıştır. Ancak bu süreçte Türkiye, KİT'leri özelleştirememiştir. Artan KİT açıkları ile birlikte kamu harcamalarını kısmak yerine bu harcamalar sürekli artmış ve Türkiye bu açıkların finansmanında iç ve dış borçlanmaya giderek iç ve dış borçların artmasına neden olmuştur.

Bu açıklamalar doğrultusunda, Türkiye'nin dış ticaret politikalarında serbestleştirmeye seçmesine karşın, ekonomik göstergelerde bir bozulma olduğu zaman devlet düzenlemeleri ile iyileştirildiği görülmektedir. Böylece Türkiye'nin Uzak Doğu Asya ülkelerinde olduğu gibi, tam serbest piyasa sahip olmadığı, nispi anlamda bir serbestleşmeye sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Uzak Doğu Asya ülkeleri ve Türkiye'nin nispi anlamda serbestleşmeye sahip oldukları söylenebilir. Uzak Doğu Asya ülkelerinin gerçekleştirdikleri ekonomik büyüme oranını Türkiye'nin gerçekleştirememesi ise Türkiye'deki siyasi istikrarsızlığa bağlanabilir. Bugün Uzak Doğu Asya ülkelerinde oluşan kriz yapısal bir kriz olmayıp mali anlamda bir krizdir. Daha önce Latin Amerika ülkelerinde de benzer bir kriz yaşanmıştır. Fakat, bu kriz bütün dünyaya yayılacak nitelikte olmamıştır. Sözkonusu kriz mali yardım ya da borçlanma yolu ile aşılabilecek bir kriz olup, Uzak Doğu Asya ülkelerinin, İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar gerçekleştirdikleri ekonomik potansiyellerini kaybedeceği anlamına gelmemektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Azime, (1995), "Kore Mucizesinin Sekiz Anahtarı" **Ekonomik Durum**, Sayı:3, pp.26-31.
- AKAY, Seda E., (1997), "G.Kore'nin Ekonomik Gelişme Süreci ve Devletin Toplumsal Sınıflarla İlişkisi", **İktisat Dergisi**, Sayı:366-367, ss:90-95.
- AKSOY, Asu, (1995), "Devlet Destekli Sanayi Malı İhracı", **Ekonomik Forum**, Sayı:3, ss: 22-25.
- AKYAZI, Haydar- A.Kadir Topal, (1997), "Enflasyonla Mücadelede Arjantin Mucizesi ve Türkiye'de Enflasyon Duyarsızlığı", **İşletme-Finans**, Sayı:135, ss:19-34.
- ALPAR, Cem, (1982), **Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme**, Ankara:Turhan Kitabevi Yayınları, II.Baskı.
- ALPAR, Cem, (1985), **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, No:1985/3, Ankara:Olgaç Matbaası.
- ASENİERO, George, (1997), "Doğu Asya ve Küreselleşme", **Özgür Üniversite Forumu**, Cilt:1, Sayı:1, ss:91-89.
- ATMACA, Reyhan, (1995), "Türkiye-AB Gümrük Birliği Sürecinde Kaydedilen Adımlar", **Hedef**, Sayı:22.
- AVCIOĞLU, Doğan, (1996), **Türkiye'nin Düzeni**, Ankara: Tekin Yayınevi.
- BAL, Harun, 1998, **Gelişme Sürecinde Dış Finansman Kullanımı ve Türkiye**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma İnceleme Dizisi, No:16, Ankara:T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Matbaası
- BARLOW, Robin- Fikret Şenses, (1995), "The Turkish Export Boom: Just Reward or Just Lucky?" **Journal of Development Economics**, Vol:48, No:1, pp:111-113.
- BAŞOL, Koray, (1994), **Türkiye Ekonomisi**, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- BERGEJİK, Van, Peter A.G., Nico W. Mensink, (1997), "Measuring Globalization", **Journal of World Trade Law**, Vol:31, No: 3, pp:159-169.
- BERKSOY, Taner, (1995), "Türkiye Ekonomisinde Değişim ve Kriz 24 Ocak 1980'den 5 Nisan 1994'e", **Petrol-İş** 93-94, Yayın No:36, ss:596-622.
- BOROTAV, Korkut, (1995), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BOROTAV, Korkut, (1997), "Küreselleşmenin Gelişimi", I.Kansu(ed), (1997), **Küreselleşme**, Ankara:İmge Kitabevi, s.22-33.

- BOROTAV, Korkut-Yeldan Erinç-Oktay Türel, (1996), "Dilemmas of Structural Adjustment and Environmental Policies Under Instability:Post-1980 Turkey", **World Development**, Vol:24, No:2, pp:373-393.
- BRADA, Josef, C-Ali M.Kutan-Su zhou, (1997), "The Exchange Rate and The Balance of Trade: The Turkish Experience", **The Journal of Development Studies**, Vol:33, No:5, pp:675-692.
- BRİTTAN, Sir Leon, (1995), "How to Make Trade Liberalisation Popular", **World Economy**, Vol:18, No:6, pp:761-767.
- BROMLEY, Simon, (1996),"Globalization", **Radical Philosophy**, Vol-No:80, pp:2-5
- BUĞRA, Ayşe, (1997), "Kapitalizm ve Azgelişmişlik; Kalkınma İktisadının Sonu mu?", **İktisat Dergisi**, Sayı:366-367, ss:3-28.
- CARDOSO, Eliana,A-Santiago Levy, (1988), "Mexsico" **The Open Economy Tools for Policy Makers in Developing Countries**: Edited by Rudiger Dornbusch, U.S.A: Oxford University Press, pp:348-369.
- CAVALLO, Domingo,F, (1988), "Argentina", **The Open Economy Tools for Policy Makers in Developing Countries**: Edited by Rudiger Dornbusch, U.S.A: Oxford University Press, pp:267-284.
- CERNY, Philip,G. (1996), "Globalization and Other Stories:The Search For A New Paradigm For İnternational Relations", **İnternational Journal**,Vol:51, No:4, pp:617-637.
- CHANG, Ha-Joon, (1997), "Enterprise and The State in Korea and Taiwan", **The Journal of Development Studies**, Vol:33, No:3, pp:440-441.
- ÇARIKÇI, Emin, (1996), **Türkiye’de İç ve Dış Ekonomik Gelişmeler**, Ankara:Adım Yayıncılık, 1.Baskı.
- ÇARIKÇI, Emin, (1991), **Türkiye’de Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları**, Ankara:Adım Yayıncılık, 1. Baskı.
- ÇELEBİ, Işın, (1991), **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, Araştırma Dizisi, İstanbul:Erdoğan Ofset, 1.Baskı.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, (1996), **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, Ankara:Devlet PlanlamaTeşkilatı Yayınları.
- DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI, (1997), "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye-AB Gümrük Birliği", ss:1-13.

-, (1997), **Temel Ekonomik Göstergeler**, Ankara:Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- DOĞANER, Feride, (1997), "Sanayileşmede Planlamanın Rolü; G.Kore-Türkiye Deneyimine Genel Bakış", Sayı:135, ss:5-18.
- DRUCKER, Peter F. (1993), **Yeni Gerçekler**, (Çev. Birtane Karanakçı), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Dünya Ekonomileri Bülteni, (1996), "IMF", Sayı:4, ss:17-32.
-, (1995), "OECD", Sayı:3, ss:41-63.
-, (1995), "Ülke Profili: Japonya", Sayı:2, ss:14-16.
-, (1996), "Dünya Bankası" Sayı:5, ss:58-66.
-, (1998), "Güney Kore Ekonomik Krizi", Sayı:12, ss:48-51.
-, (1996), "Geçiş Sürecindeki Japonya", Sayı:7, ss:22-26.
-, (1996), "Asya'nın Avrupa'ya İhtiyacı yok", Sayı:6,ss:14-17.
-, (1996), "Malezya", Sayı:6, ss:58-65.
-, (1997), "Japonya Ekonomisindeki son Gelişmeler", Sayı:9, ss:10-14.
-, (1996), "Doğu Asya'da İktisadi Gelişme Deneyimi ve Görünmeyen El", Sayı:4, ss:8-14.
-, (1995), "Tayvan ve Güney Kore'nin Başarısının Nedeni Yatırımların Koordinasyonudur", Sayı:3,ss:10-13.
-, (1998), "Güney Kore Ekonomik Krizi", Sayı:12, s.48-53.
- DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ, Türkiye Daimi Temsilciliği, (1998), "Doğu Asya Krizi", Dış Ticaret Dergisi, Mart 19989, Özel sayı, ss:1-35.
- EDGINGTON, D.W., (1996), "The Asian Pasific Rim and Globalization", **Environment and Planing A**, Vol:28, pp:1901-1908.
- EDWARD,Sebastian, (1993), "Openness, Trade Liberalization and Growth in Developing Countries", **Journal of Economic Literature**, Vol:31, pp.1358-1398.
- EDWARD, Sebastian, (1997), "Trade Liberalization and The World Bank", **The American Economic Review**, Vol:87, No:2, pp:43-48.

- EMİROĞLU, Sema, 5 Ocak 1998,s.8, Milliyet, "En Büyük Kriz Japonya'da", **Asya Krizinin Anatomisi**.
-, 3 Ocak 1998,s.9, Milliyet, "Kore'de Yeni Tren:Yerli Malı", **Asya Krizinin Anatomisi**.
-, 2 Ocak 1998, s.7, Milliyet, "Güney Kore ve japonya Diken Üstünde", **Asya Krizinin Anatomisi**.
- EKİNCİ, Nazım, Kadri, (1997), "Kamu Açıkları ve Sıcak Para", **Ekonomide Durum, Türk-İş Araştırma Merkezi II. Kitap**, ss:158-166.
- ERBAY, Yusuf, (1996), **Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk işletmelerinin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri**, No:11, Ankara: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.
- ERİNÇ, Yeldan,A. (1997), "Financial Liberalization and Fiscal Repression in Turkey: Policy Analysis in a CGE Model With Financial Markets", **Journal of Modeling**, Vol:19, No:1, pp: 79-117.
- ESEN, Oğuz, (1997), "Gelişmekte Olan Ülkelerde Portföy Yatırımlarının Etkileri", **Ekonomik Durum, Türk-İş Araştırma Merkezi, 2.Kitap**, pp: 152-166.
- FİNANSAL Forum, 2 Aralık 1997, s.11, "Tayland'ın Kritik Günleri"
-, 3 Aralık 1997, "Seul'de İmza Camdessus'u Bekliyor"
-, 2 Aralık 1997, s.11, "İMF, Güney Kore Prensipine Anlaştı"
- GAZETA PAZAR, 8 Şubat 1998, "Bir Kore Devinin Çöküşü", s.19.
-,21 Aralık 1997, "Kağıttan Kaplanlar",s.17.
- GERAY, Haluk, (1997), "Küreselleşmenin Gelişimi", I.Kansu(ed), (1997), **Küreselleşme**, Ankara:İmge Kitabevi, s34-45.
- GÖKÇE, Deniz, 18 Ocak 1998, s.17, Gazata Pazar, "Asya'dan Fon Akışı Olmaz".
- GÖKDERE, Ahmet, (1989), **Gümrük Birliği Açısından Avrupa Topluluğu ve Türkiye İle İlişkiler**, Araştırma Dizisi, Yayın No:2, Ankara:Ankara Üniversitesi Basımevi.
- GÖRGÜLÜ, Güventürk, 18 Ocak 1998, s.17, Gazate Pazar, "Yaralı Kaplan Yaklaşıyor"
- HAGGARD, Stephan, (1996), "Lessons From Successful Reformers: Korea and Taiwan", **Economic Reform Today**, Vol:-, No:2, pp:16-20.
- HAGGARD, Stephan-David, Kang-Chung-İn Moon, (1997), "Japanese Colonialism and Korean Development:A Critique", **World Development**, Vol:25, No:6, pp:867-881.

- TEZCAN, Tulu, 25 Haziran 1997, s.2, Finansal Forum, "1987'den Bugüne Güney Kore Ekonomisi"
- TEZCANLI, Meral V, (1994), **Uluslararası Sermaye Hareketlerinde Portföy Yatırımları ve Türkiye**, Araştırma Yayınları Dizisi, No:3, İstanbul:Ofset Matbaacılık
- TEZEL, Y.Sezai, (1996), **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliği**, Ankara:imaj Yayınevi.
- THOMAS, Vinod- John Nash, (1991), **Best Practices in Trade Policy Reform**, Washington: Oxford University Press.
- TİMUR, Taner, (1996), **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı.
- TOGAN, Sübidey, (1993), **1980'li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberalizasyonu**, Ankara: Bağ Yayınları.
- TOKGÖZ, Erdinç, (1992), "İktisadi Gelişme Tarihi (1923-1980)", **Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Özyurt Matbaacılık, 1.Baskı, ss:5-28.
- TOKÖZLÜ, Alper, (1998), "Doğu Asya Mucizesinin Sonu", **Dış Ticaret Dergisi**, Mart Özel Sayı, ss:141-150.
- TÖRE, Nahit, (1992), "Dış Ticaret ve Döviz Kuru Politikaları", **Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Özyurt Matbaacılık, 1.Baskı, ss:185-206.
- TOKYO TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, (1998), "Asya Krizié, Dış Ticaret Dergisi, Mart Özel Sayısı, ss:56-73.
- TÜRKAY, Mehmet, (1997), "Konjonktürel Bir Kavram Olarak Müdahale ve Gelişme İktisadi", **İktisat Dergisi**, Sayı:366-367, ss:29-35.
- TÜRKKAN, Erdal, (1992), "1980 Sonrasında Sanayileşme", **Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler**, Ankara:Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, ss:49-76.
- UĞURLU, Nurer, 30 Haziran 1997, s.2, **Cumhuriyet**, "Hong Kong Çin'e Katılırken"
- ULUSOY, Ahmet, (1997), "Ticari Serbestleşmenin Bütçe Üzerindeki Etkileri", **İşletme ve Finans**, Sayı:135, ss:35-46.
- URAS, Güngör, (1993), **Ekonomide Özal'lı Yıllar 1980-1990**, Afa 21. Yüzyıla Doğru Dizisi:18, İstanbul:Afa Yayınları.

- URATA, Shujiro, (1994), "Trade Liberalization and Productivity Growth in Asia: Introduction and Major Findings", *The Developing Economies*, Vol:32, pp.363-372.
- WAH, Lai Yew, (1997), "Employment Effects of Output and Technological Progress In Malaysian Manufacturing", *The Journal of Development Studies*, Vol:33, No:3, pp:411-420.
- WINHAM, Gilbert, R., (1996), "International Trade Policy in Globalizing Economy", *International Journal*, Vol:51, No:4, pp:639-650.
- YENTÜRK, Nurhan, (1997), "Finansal Serbestlik ve Makro ekonomik Dengeler Üzerindeki Etkileri", *Finans Dergisi*, Sayı:366-367, ss:55-64.
- YILDIZOĞLU, Ergin, (1997), "Asya Mucizesine Ne Oldu?", *Power*, Eylül Sayısı
- YOSMAOĞLU, Nevzat, (1997), "Kobi'lerin Uluslararası Ekonomideki Yeri", *Vitrin*, Sayı:111, ss:26-27.